

กลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช
ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

COMMUNITY DRIVEN STRATEGY FOR PLANT GENETIC CONSERVATION,
BANG SI THONG SUBDISTRICT BANG KRUI DISTRICT,
NONTHABURI PROVINCE

นางสาวปณรต์ม์ วันชาญเวช

คู่มือนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๘

กลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช
ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

นางสาวปณรศม์ วันชาญเวช

คณะวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๘

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Community Driven Strategy for Plant Genetic Conservation,
Bang Si Thong Subdistrict Bang Kruai District,
Nonthaburi Province

Miss Panarath Wanchanwetchakam

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Social Development)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2025

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุชฎินิพนธ์ เรื่อง "กลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา การพัฒนาสังคม

(พระสุริยรัตน์บัณฑิต, รศ. ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุชฎินิพนธ์

ประธานกรรมการ

(รศ. ดร.วิมล วัชรธรรมานนท์)

กรรมการ

(ผศ. ดร.อุบล นพพรโสภณ)

กรรมการ

(พระมหาประกาศิต สิริเมธ, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ. ดร.)

กรรมการ

(ดร.สัญญา สดประเสริฐ)

คณะกรรมการควบคุมดุชฎินิพนธ์

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ. ดร.
ดร.สัญญา สดประเสริฐ

ประธานกรรมการ
กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นางสาวปณรต์ม์ วันชาญเวช)

- ชื่อคุณิพนธ์** : กลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช
ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี
- ผู้วิจัย** : นางสาวปณรต์ม์ วันชาญเวช
- ปริญญา** : ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การพัฒนาสังคม)
- คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์**
- : พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร., ป.ธ.๗, พธ.บ. (รัฐศาสตร์),
ศศ.ม. (การพัฒนาสังคม), รป.ม. (การจัดการความขัดแย้ง),
ปร.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์)
 - : ดร.สัญญา สดประเสริฐ, พธ.บ. (รัฐศาสตร์), ป.บัณฑิต (วิชาชีพครู),
พธ.ม. (การพัฒนาสังคม), รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์),
พธ.ด. (การพัฒนาสังคม)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๗ กันยายน ๒๕๖๘

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง (๒) พัฒนากลยุทธ์การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช และ (๓) ขับเคลื่อนกลยุทธ์ในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในพื้นที่ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มี ๔ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นร่วมคิด ขั้นวางแผน ขั้นดำเนินการ และ ขั้นติดตามและประเมินผล ซึ่งมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือ ผู้แทนจากเทศบาลบางสีทอง ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช หน่วยงานเอกชน และประชาชนในพื้นที่ จำนวน ๕๒ คน ใช้วิธีการนำเสนอข้อมูลด้วยเทคนิคการเล่าเรื่อง

ผลการศึกษาพบว่า

๑) ปัญหาการสูญพันธุ์ของพันธุ์พืชดั้งเดิมเกิดจาก-การไม่มีแหล่งรวบรวมข้อมูลการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชที่เป็นระบบ การไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน และพันธุ์พืชไม่กระจายตัวและพบได้น้อย งานวิจัยครั้งนี้จึงได้คัดเลือกพืช ๓ ชนิดที่สำคัญ ได้แก่ ต้นกรวย ต้นทุเรียน และ ต้นอ้อยช้าง

๒) กลยุทธ์การขับเคลื่อน คือ (๑) การสร้างแกนนำชุมชนเพื่อขับเคลื่อนการอนุรักษ์ (๒) การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อออกแบบกิจกรรม (๓) การจัดทำแผนที่เดินดินเพื่อศึกษาพันธุ์พืช (๔) การแจกจ่ายพันธุ์พืชเพื่อขยายพันธุ์ (๕) การสร้างการรับรู้ในการขับเคลื่อนกลยุทธ์ และ (๖) การถอดบทเรียนการอนุรักษ์

๓) การขับเคลื่อนกลยุทธ์ก่อให้เกิดการจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของชุมชนซึ่งเป็นแหล่งรวบรวม ขยายพันธุ์ และเรียนรู้เกี่ยวกับพืชท้องถิ่น เกิดแกนนำอนุรักษ์พันธุ์พืชที่ร่วมกันอนุรักษ์พืช ๓ ชนิดที่ประจำท้องถิ่น ผ่านการขับเคลื่อนร่วมกับกลุ่มเยาวชน และประชาชนในพื้นที่ เกิดการบันทึกข้อมูลตำแหน่งการปลูกและเทคนิคการเพาะปลูก การสร้างระบบการอนุรักษ์พันธุ์พืชในระยะ

ยาว และการสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านกิจกรรมการอบรม การระดมความคิด และการลงมือปฏิบัติจริง

Dissertation Title : Community Driven Strategy for Plant Genetic Conservation, Bang Si Thong Subdistrict Bang Kruai District, Nonthaburi Province

Researcher : Miss Panarath Wanchanwetchakam

Degree : Doctor of Philosophy (Social Development)

Dissertation Supervisory Committee

: Phamaha Boonlert Inthapanyo, Prof. Dr., Pali VII, B.A. (Public Administration), M.A. (Social Development), M.P.A. (Conflict Management), Ph.D. (Public Administration)

: Dr.Sanya Sodprasert, B.A. (Political Science), Grad.Dip. (Teaching Profession), M.A. (Social Development), M.P.A. (Public Administration), Ph.D. (Social Development)

Date of Graduation : September 7, 2025

Abstract

This research aimed to (1) study the genetic resources of Bang Si Thong Subdistrict, (2) develop a strategy for plant genetic conservation, and (3) drive the strategy for plant genetic conservation in Bang Si Thong Subdistrict, Bang Kruai District, Nonthaburi Province. It is a participatory action research with 4 steps: collaborative thinking, planning, implementation, and monitoring and evaluation. The stakeholders were representatives from Bang Si Thong Municipality, Plant Genetic Conservation Center, private agencies, and local people, totaling 52 people. Data presentation was conducted using a narrative approach.

The findings revealed that:

1) The problem of extinction of native plant species was caused by the lack of a systematic source of plant genetic conservation data, lack of cooperation from the public, and plant species that were not widely distributed and were rarely found. Therefore, this research selected 3 important plant species: the cone tree, the durian tree, and the elephant sugarcane tree to implement.

2)The strategies for driving: (1) creating community leaders to drive conservation, (2) organizing a workshop to design activities, (3) creating a walking map to study plant species, (4) distributing plant species for propagation, (5) creating awareness in driving the strategy, and (6) learning lessons from conservation. The

research led to the establishment of a community plant genetic conservation center, which is a source for collecting, propagating, and learning about local plants.

3) There were plant conservation leaders who jointly conserved three local plant species through collaboration with youth groups and local people. Data on planting locations and cultivation techniques were recorded, a long-term plant conservation system was established, and awareness and community participation were raised through training activities, brainstorming, and hands-on practice.

กิตติกรรมประกาศ

ดุขฉุฉนินพณรื่อง “กลยุทธีการขับเคลือนโดยชุมชนเพือการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยเมตตาอนุเคราะห์จาก พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ ศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ประธานกรรมการควบคุมดุขฉุฉนินพณรื่อง และ ดร.ประเสริฐ บุญผาสุข กรรมการควบคุมดุขฉุฉนินพณรื่อง ที่ได้ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา พร้อมทั้งตรวจสอบแก้ไขดุขฉุฉนินพณรื่องรื่องมาจนสมบูรณ์ และขอขอบคุณคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่เมตตาให้คำแนะนำให้ดุขฉุฉนินพณรื่องฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ผู้ประสิทธิประสาทความรู้ที่ช่วยแนะนำในการศึกษาตั้งแต่วัเริ่มต้น เพื่อนสหธรรมิกสาขาวិชาการพัฒนาสังคมทุกท่านที่ได้เป็นกัลยาณมิตร ให้กำลังใจให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์แก่การศึกษา ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่อำนวยความสะดวกตลอดระยะเวลาที่ได้รับการศึกษา และขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมถึงขอขอบคุณตัวแทนครอบครัวในพื้นที่ตำบลบางสีทอง ที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินการทำให้ดุขฉุฉนินพณรื่องฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณบรรพบุรุษชาติไทยที่รักษาแผ่นดินไว้ให้ได้เกิดมาอยู่อาศัย ขอกราบขอบคุณความมานะอดทนและความขยันหมั่นเพียรที่เป็นบทพิสูจน์ในการพัฒนาตน คุณงามความดี และประโยชน์อันใดที่จะบังเกิดขึ้นจากดุขฉุฉนินพณรื่องฉบับนี้ ขอถวายผลนั้นเป็นพุทธานุชา ธรรมานุชา สังฆานุชา อาจารย์านุชา ขอวิยาหาณทั้งมวลอันจะบังเกิดจากดุขฉุฉนินพณรื่องฉบับนี้ จงส่งผลเป็นบุญกุศลแก่บิดามารดาผู้ให้กำเนิด ครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ และผู้มีอุปการคุณแก่ข้าพเจ้าและก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนอย่างยั่งยืน

นางสาวปณรศม์ วันชาญเวช

๗ สิงหาคม ๒๕๖๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ณ
สารบัญแผนภูมิ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์พืช	๘
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนากลยุทธ์	๑๗
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่าย	๒๖
๒.๔ บริบทตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี	๔๙
๒.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย	๕๒
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๕๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๕๓
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและพื้นที่ศึกษา	๕๔
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๕๕
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๕๘
๓.๖ จริยธรรมในการวิจัยและการพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล	๕๙
๓.๗ แผนการขับเคลื่อนงานวิจัย	๖๐

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๖๕
๔.๑ การศึกษาพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี	๖๕
๔.๒ การพัฒนากลยุทธ์การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี	๗๖
๔.๓ การขับเคลื่อนกลยุทธ์ในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี	๘๐
๔.๔ องค์ความรู้จากงานวิจัย	๙๘
บทที่ ๕ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๐๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๒
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๐๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๐๙
บรรณานุกรม	๑๑๑
ภาคผนวก	๑๑๖
ภาคผนวก ก. หนังสือจริยธรรมการวิจัย	๑๑๗
ภาคผนวก ข. หนังสือขอความร่วมมือ	๑๒๐
ภาคผนวก ค. ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์	๑๒๓
ภาคผนวก ง. ภาพการลงพื้นที่เก็บข้อมูลการวิจัย	๑๒๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๒๗

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ ๓.๑ แผนการขับเคลื่อนกิจกรรมงานวิจัย	๖๐
ตารางที่ ๔.๑ SWOT ANALYSIS การวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนและประเมินสภาพแวดล้อม	๗๗
ตารางที่ ๔.๒ ต้นแบบชาวบ้านที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของ ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี	๘๐
ตารางที่ ๔.๓ แกนนำชาวบ้านที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของ ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี	๘๑

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ ๒.๑ แผนที่ทางกายภาพท่องเที่ยวชุมชนตำบลบางสีทอง	๕๐
ภาพที่ ๔.๑ เวทีสะท้อนปัญหาเกี่ยวกับพันธูกรรมพีชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง	๖๖
ภาพที่ ๔.๒ ต้นกรวย	๗๒
ภาพที่ ๔.๓ ต้นอ้อยช้าง	๗๔
ภาพที่ ๔.๔ ต้นทุเรียน	๗๕
ภาพที่ ๔.๕ ประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์และจัดทำกลยุทธ์	๗๖
ภาพที่ ๔.๖ “บ้านต้นแบบต้นกรวย” ของนางสาวรุ่งทิพย์ เกิดธาราท	๘๒
ภาพที่ ๔.๗ “บ้านแกนนำต้นกรวย หลังที่ ๑,๒,๓” มอบให้วันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๗	๘๒
ภาพที่ ๔.๘ บ้านต้นแบบต้นอ้อยช้าง ของนายยอดศักดิ์ สุขโรจน์	๘๓
ภาพที่ ๔.๙ บ้านแกนนำ ต้นอ้อยช้าง หลังที่ ๒, ๓,๔ มอบให้วันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๗	๘๓
ภาพที่ ๔.๑๐ บ้านต้นแบบต้นทุเรียน ของนายบุญเชิด กล่อมแสง	๘๔
ภาพที่ ๔.๑๑ แผนที่เดินดินเพื่อศึกษาพันธุ์พืชดั้งเดิมตำบลบางสีทอง	๘๕
ภาพที่ ๔.๑๒ กำหนดการกิจกรรม "การขับเคลื่อนโดยชุมชนในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพีช ตำบลบางสีทอง"	๘๖
ภาพที่ ๔.๑๓ กิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์พืช	๘๗
ภาพที่ ๔.๑๔ กิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์พืช	๘๙
ภาพที่ ๔.๑๕ นายยอดศักดิ์ สุขโรจน์ ผู้เชี่ยวชาญด้านต้นอ้อยช้าง บรรยายข้อมูลต้นอ้อยช้าง	๙๐
ภาพที่ ๔.๑๖ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมปลูกต้นกรวย	๙๑
ภาพที่ ๔.๑๗ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมปลูกต้นอ้อยช้าง	๙๒
ภาพที่ ๔.๑๘ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมปลูกต้นทุเรียน	๙๒
ภาพที่ ๔.๑๙ การติดตั้งป้าย	๙๓

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
แผนภูมิที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๕๒
แผนภูมิที่ ๔.๑ ปัญหาการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง	๖๙
แผนภูมิที่ ๔.๓ กลยุทธ์การอนุรักษ์พันธุกรรมพืชตำบลบางสีทอง	๗๙
แผนภูมิที่ ๔.๔ การขับเคลื่อนกลยุทธ์ในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชตำบลบางสีทอง	๘๗
แผนภูมิที่ ๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย	๘๙

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันทั่วโลกกำลังเผชิญกับการสูญเสียพืชพันธุ์หลายชนิด โดยในปี ๒๕๖๓ ได้มีการประกาศพืชสูญพันธุ์ถึง ๕๗๑ ชนิด ได้ถูกประกาศว่าสูญพันธุ์ไปแล้ว ทั้งนี้เนื่องจากจำนวนประชากรโลกที่เพิ่มขึ้นเป็น ๒ เท่า ประกอบกับเศรษฐกิจโลกขยายตัวถึง ๔ เท่า และการค้าระหว่างนานาชาติเพิ่มมากขึ้นถึง ๑๐ เท่า ส่งผลให้เกิดมีการทำลายพื้นที่ป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่เขตร้อนร้อน เพื่อนำพื้นที่มาผลิตอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และพลังงาน^๑ ประกอบกับโลกกำลังเข้าสู่ภาวะโลกร้อนส่งผลให้พันธุ์พืชหลายชนิดไม่อาจทนต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศได้ สำหรับประเทศไทย มีทรัพยากรทางธรรมชาติลดลงอย่างต่อเนื่อง เพราะประเทศไทยถือเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์มากแห่งหนึ่งของโลก โดยประเทศไทยมีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตประมาณ ๑๐% ของโลก มีพันธุ์พืชมากกว่า ๑๕,๐๐๐ ชนิด มีนกกว่า ๙๓๐ ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมกว่า ๓๐๐ ชนิด สัตว์เลื้อยคลานอีกกว่า ๓๐๐ ชนิด สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกกว่า ๑๑๐ ชนิด และปลาอีกกว่า ๑,๔๐๐ ชนิด แต่ความหลากหลายของชนิดสิ่งมีชีวิตเหล่านี้กำลังสูญพันธุ์อย่างต่อเนื่อง^๒ ซึ่งจากการจัดทำฐานข้อมูลของชนิดพันธุ์หายากใกล้สูญพันธุ์ พบว่า ชนิดพันธุ์พืชในประเทศไทย มีจำนวนมากกว่า ๑๕,๐๐๐ ชนิด ที่มีการลดปริมาณลงอย่างรวดเร็ว จึงมีการคาดการณ์ว่าหากไม่มีการแก้ปัญหาเหล่านี้อย่างจริงจัง อาจมีพืชอย่างน้อย ๖๐,๐๐๐ ชนิด ที่จะสูญพันธุ์ภายในปี ๒๖๐๐ โดยจากการแปลภาพถ่ายดาวเทียม พื้นที่ป่าไม้ประเทศไทยปี ๒๕๕๙ โดยกรมป่าไม้ พบว่า ปัจจุบันมีพื้นที่ป่าไม้ ร้อยละ ๓๑.๕๘ ของพื้นที่ประเทศไทย หรือเท่ากับ ๑๐๒.๑๗ ล้านไร่ คิดเป็น ๑๖๓,๔๗๙.๖๙ ตารางกิโลเมตร ลดลงจากปี ๒๕๕๘ ร้อยละ ๐.๐๒ หรือประมาณ ๖๕,๕๐๐ ไร่ และจากสถิติพื้นที่ป่าไม้ประเทศไทยจากปี ๒๕๕๗-๒๕๕๙ ที่ผ่านมา พื้นที่ป่าลดลงร้อยละ ๐.๐๒ ทุกปี^๓

อย่างไรก็ตาม ปัญหาการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพของพืช ส่วนมากเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตและบริโภคเพื่อทำการเกษตรแบบมุ่งเน้นการค้า มีการผลิตสายพันธุ์

^๑ องค์การสหประชาชาติ, Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.voathai.com/a/un-report-warns-of-human-destruction-of-natural-world/๔๙๐๖๒๑๙.html>, [๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๖].

^๒ วิสุทธิ ไบไม้, พรรณไม้ที่พบครั้งแรกของโลกในเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้, ๒๕๖๔), หน้า ๓๔-๓๖.

^๓ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ความหลากหลายทางชีวภาพ, (กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้, ๒๕๖๕), หน้า ๒๐-๒๔.

เดียวโดยละทิ้งสายพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิม มีการใช้สารเคมีมากขึ้นในการเกษตร เช่น ยาฆ่าแมลงและยาปราบศัตรูพืช เกิดสารพิษตกค้างในดินและแหล่งน้ำ กระทบต่อสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กในดิน และสัตว์น้ำ รวมถึงกระทบต่อสภาพดั้งเดิมของพื้นที่การเจริญของพืช การเติบโตของประชากรและการกระจายตัวของประชากร ทำให้เกิดการรุกรานเข้าไปในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง^๔ ซึ่งกระทบต่อความสมดุลของระบบนิเวศการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของสัตว์นานาพันธุ์เช่น การทำลายป่า การล่าสัตว์ การอพยพหนีภัยธรรมชาติของสัตว์ ทำให้เกิดการขาดสมดุลทางธรรมชาติ การตัดวงจรผลประโยชน์จากชนิดพันธุ์ของพืชและสัตว์ป่าเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า โดยการค้าขายสัตว์และพืชป่าแบบผิดกฎหมายและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีชีวภาพ(biotechnology)ด้านการตัดต่อพันธุกรรมหรือ จีเอ็มโอ (GMO; Genetically Modified Organisms) หรือพันธุวิศวกรรม(genetic engineering) อาจทำให้เกิดการรุกรานที่รุนแรงขึ้นและมีโอกาสในการเปลี่ยนแปลงของประชากรพืชเป็นต้น จากปัญหาการใกล้สูญพันธุ์ของพันธุ์พืชในประเทศไทย^๕ รัฐบาลจึงกำหนดนโยบายด้านการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ขึ้นเพื่อสร้างความเข้าใจ และทำให้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากร ที่มีอยู่ในประเทศไทย ก่อให้เกิดกิจกรรมเพื่อให้มีการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติที่นำผลประโยชน์มาถึงประชาชนชาวไทย ตลอดจนให้มีการจัดทำระบบข้อมูลทรัพยากร ให้แพร่หลายสามารถสื่อถึงกันได้ทั่วประเทศ โดยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร ทรงเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชมาเป็นเวลาช้านาน ก่อนคำว่าความหลากหลายทางชีวภาพ (Biobgicol diversity) และการอนุรักษ์ (conservation) จะเป็นที่ยึดกันดีในประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๓ ทรงมีพระราชดำริให้ อนุรักษ์ ดันยางนา และทรงให้รวบรวมพืชพันธุ์ไม้ ของแต่ละภาคที่หายากทั่วประเทศ มาปลูกไว้ในสวนจิตรลดา เพื่อให้เป็นที่ศึกษาพรรณไม้ ของนิสิต นักศึกษา แทนที่จะต้องเดินทางไปทั่วประเทศ ในปี พ.ศ.๒๕๒๙ ทรงพระราชทานให้โครงการสวนพระองศ์ฯ สวนจิตรลดา อนุรักษ์และขยายพันธุ์ หวาย ที่มีค่าทางเศรษฐกิจหลายชนิด โดยเฉพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ และเผยแพร่ความรู้ที่ได้สู่ประชาชน และได้จัดทำสวนพืชสมุนไพรขึ้นในโครงการสวนพระองศ์ฯสวนจิตรลดา เพื่อรวบรวมพืชสมุนไพรมาปลูกเป็นแปลงสาธิตรวบรวมข้อมูล สรรพคุณ^๖ ตลอดจนการนำไปใช้ประโยชน์ ศึกษาการขยายพันธุ์พืช สมุนไพร โดยการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ และเผยแพร่ความรู้สู่ประชาชน ในเดือน มิถุนายน ๒๕๓๕ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสืบทอดพระราชปณิธาน ทรงให้จัดตั้งโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอัน

^๔ กรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, แผนปฏิบัติการแห่งชาติว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (ไซเตส) ฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๖๒ - ๒๕๖๗), (กรุงเทพมหานคร: กรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๖๒), หน้า ๖๑-๖๒.

^๕ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, การอนุรักษ์พันธุกรรมพืช, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๖๑), หน้า ๑๑.

^๖ ทวีศักดิ์ เลิศสรรค์ชัย, การจัดการทรัพยากรสัตว์ป่า : หลักการ แนวทาง และกรณีศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒-๒๖.

เนื่องจากพระราชดำริ (อพ.สธ) ทรงมีรับสั่ง ให้ดำเนินการอนุรักษ์ พืชพรรณ ของประเทศ และดำเนินการเป็นธนาคารพืชพรรณ ทำการรักษาฐานทรัพยากรของประเทศ นำไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง^๗

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ ในจังหวัดนนทบุรี เริ่มต้นขึ้นมา จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๑๕ แห่งในจังหวัดนนทบุรี ตกลงร่วมมือกันจัดตั้ง “กลุ่มคนรักขน้า” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพื้นที่ลุ่มคลองที่เหลือเป็นแหล่งสุดท้ายของจังหวัดนนทบุรี ด้วยการสำรวจสายพันธุ์ทุเรียนที่ยังเหลืออยู่ บันทึกลักษณะเด่นที่มีอยู่ รวมไปถึงการติดตามการเปลี่ยนแปลงของสวนนำข้อมูลในสวนมาใช้อนุรักษ์พันธุ์ที่ไม่ใช่พืชเศรษฐกิจและริเริ่มทำระบบฐานข้อมูลมาใช้งาน^๘ ส่วนพันธุ์ไม้ท้องถิ่นที่พบได้ในจังหวัดนนทบุรี คือ สาละลังกา ต้นอินทนิลน้ำ พิกุล ประดู่บ้าน โอศกอินเดีย หูกะจวง สตาร์แอปเปิ้ล แอปเปิ้ลมอญ มะฮอกกานีใบใหญ่ ทุเรียนพื้นเมือง ถ่อน คาง มิกกี้เมาส์ ชมพู่มะเหมี่ยว มะค่าโมง โสภพวง สำหรับพื้นที่ตำบลบางสีทองในอดีตเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่ทำสวน โดยมีพันธุ์พืชดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ตำบลบางสีทอง จำนวนมาก อาทิ ทุเรียนพันธุ์เมืองนนท์ พันธุ์ข้าวพื้นเมือง หรือกล้วยไม้ดั้งเดิม เป็นต้น แต่ด้วยการขยายของชุมชนเมืองทำให้พันธุ์พืชดั้งเดิมเหล่านี้น้อย ๆ สูญพันธุ์ไป ดังนั้น เทศบาลตำบลบางสีทอง จึงเริ่มดำเนินการ โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชเพื่อตอบสนองพระราชดำริในระดับตำบล โดยเริ่มจากการจัดหาเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ข้อมูลอนุรักษ์ฯ การปรับปรุงอาคารริมน้ำวัดบางอ้อยช้างซึ่งเป็นอาคารร้านค้าชุมชน เดิมมาเป็นศูนย์ข้อมูลและการประชาสัมพันธ์แนะนำโครงการ โดยเทศบาลตำบลบางสีทองได้จัดกิจกรรม สร้างความเข้าใจให้กับชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช และทรัพยากรท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลบางสีทองพร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกให้เยาวชน และประชาชนทั่วไปได้เห็นคุณค่า ประโยชน์ของพรรณไม้และทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช และทรัพยากรท้องถิ่นในตำบลบางสีทองร่วมกัน ตำบลบางสีทอง มีลักษณะพื้นที่เป็นกลุ่มอ่างกระทะ พื้นที่ส่วนใหญ่ทำการเกษตรปลูกไม้ผล ไม้ดอกไม้ประดับ พืชสวนอื่น ๆ และหมู่บ้านจัดสรร เมื่อถึงฤดูน้ำเหนือบ่าพื้นที่ราบบางส่วนที่ไม่มีเขื่อนกั้นน้ำถูกน้ำท่วมได้รับความเสียหาย ในช่วงปี ๒๕๓๘ -๒๕๓๙ และช่วง ๒๕๕๔ เกิดภาวะน้ำท่วมสูงทั้งตำบล กินระยะเวลาหลายเดือน ส่งผลให้ในช่วงเวลาดังกล่าวมีพันธุ์พืชหายากหลายชนิดได้เกิดการสูญพันธุ์ไปเป็นจำนวนมาก แต่อย่างไรก็ตาม พื้นที่ตำบลบางสีทองยังมีพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกมีพันธุ์พืชหายากหลายชนิด มีการเพาะปลูก พันธุ์พืชหายากในบริเวณพื้นที่ส่วนบุคคล พื้นที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และธรรมชาติศึกษา มีศูนย์อนุรักษ์พันธุกรรมพืช

^๗ พรชัย จุฑามาศ, **ทรัพยากรไทย: นำสิ่งดีงามสู่โลก**, (กรุงเทพมหานคร: สานจิตจรดดา, ๒๕๖๔), หน้า ๒๒-๒๓.

^๘ นทกร วัฒนสุวรรณ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการสัตว์ป่าคุ้มครองในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ”, **วารสารวิจัยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี**, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๐): ๑-๒๒.

แต่จากการดำเนินโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชเพื่อตอบสนองพระราชดำริในระดับตำบลในปี ๒๕๖๔ – ๒๕๖๖ ที่ผ่านมา มีการจัดเวทีประชาคมเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินโครงการสำรวจพันธุ์พืช การระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกับประชาชนในพื้นที่ยังพบว่า พื้นที่ตำบลบางสีทองยังขาดการจัดการระบบฐานข้อมูล และขาดความรู้ ความเข้าใจ ในการอนุรักษ์พันธุ์พืช รวมถึง ความรัก ความหวงแหนในทรัพยากรวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลยไป จากปัญหาดังกล่าว ผู้ศึกษาในฐานะผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชในพื้นที่ตำบลบางสีทอง จึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงกลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี หาแนวทางการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดวิถีการปฏิบัติ นำไปสู่แผนปฏิบัติการร่วมกันอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ประจำท้องถิ่นของตำบลบางสีทอง เด็กเยาวชน ชุมชน และประชาชน ถึงความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช และรากฐานทรัพยากรท้องถิ่นต่อไป

๑.๒ คำถามวิจัย

การขับเคลื่อนกลยุทธ์ในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาพันธุกรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

๑.๓.๒ เพื่อพัฒนากลยุทธ์การอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

๑.๓.๓ เพื่อขับเคลื่อนกลยุทธ์ในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาเกี่ยวกับกลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยดำเนินการในช่วงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมี ๔ ขั้นตอน ประกอบด้วย การวางแผนงาน (Planning) การลงมือปฏิบัติ (Action) การสังเกตผลการปฏิบัติงาน (Observation) การสะท้อนกลับการปฏิบัติงาน (Reflection) การค้นคว้าจากหนังสือ วารสาร เอกสารงานวิจัย บทความ ข้อมูลในระบบออนไลน์ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการลงพื้นที่วิเคราะห์ สังเกตการณ์ ตลอดจนการนำเสนอข้อมูลของนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มาวิเคราะห์เนื้อหาข้อสรุปโดยอาศัยหลักการและแนวคิดทฤษฎี ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตงานวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้ร่วมปฏิบัติการวิจัย ซึ่งใช้การคัดเลือกแบบเจาะจงโดยการวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในประเด็นการวิจัย รวมจำนวน ๓๒ คน แบ่งเป็น ๔ กลุ่ม ดังนี้

- ๑) กลุ่มผู้แทนจากหน่วยงานรัฐ และเทศบาลบางสีทอง จำนวน ๕ คน
- ๒) ผู้นำชุมชนที่มีส่วนในการการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช จำนวน ๑๐ คน
- ๓) ผู้แทนจากสถาบันการศึกษา นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน ผู้แทนภาคประชาสังคม องค์กรชุมชน จำนวน ๗ คน
- ๔) ประชาชนที่มีส่วนในการการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช จำนวน ๑๐ คน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษา จากการกำหนดวัตถุประสงค์การศึกษา ที่ ๑ เพื่อศึกษาพันธุกรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยเป็นการกำหนดจากแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์พืช หลักการอนุรักษ์พันธุ์พืช ส่วนวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อพัฒนากลยุทธ์การอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นการกำหนดจากแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการแผนกลยุทธ์ในการอนุรักษ์พันธุ์พืช โดยเป็นการกำหนดกลยุทธ์ในการอนุรักษ์และแนวทางในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ และวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อขับเคลื่อนกลยุทธ์ในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นการกำหนดจากแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมและลักษณะของการมีส่วนร่วม

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการศึกษาครั้งนี้ศึกษาเฉพาะในพื้นที่ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการศึกษาตั้งแต่ เดือน มกราคม ๒๕๖๗ - มีนาคม ๒๕๖๘

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

พันธุ์พืชดั้งเดิม หมายถึง พันธุ์พืชที่มีวิวัฒนาการและปรับตัว ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นนั้นๆ มานาน โดย ไม่ผ่านการผสมพันธุ์ หรือ คัดเลือก โดยมนุษย์

การอนุรักษ์พันธุกรรมพืช หมายถึง การสำรวจ รวบรวม เก็บรักษา ขยายพันธุ์ พืชที่เป็นอัตลักษณ์ในพื้นที่ตำบลบางสีทอง เพื่อการคงอยู่ของกลุ่มพืชเหล่านี้

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือกลุ่มเป้าหมาย โดยแบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นวางแผน (การวางแผน กิจกรรม แนวทางการแก้ปัญหา) ขั้นดำเนินการ (ส่งเสริมและดำเนินการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช) ขั้นสังเกตการณ์ และ ขั้นติดตามและประเมินผล

ชั้นวางแผน หมายถึง การวางแผนกิจกรรมหลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นจากผู้ให้ข้อมูล ชุมชนแล้วและนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาแนวทางการแก้ปัญหา แล้วก็นำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็น ร่วมกัน เพื่อกำหนดกลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี การกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงานตลอดจนกำหนด ทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้เพื่อการวิจัย

ชั้นดำเนินการ หมายถึง ร่วมดำเนินการเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ ดำเนินการพัฒนา หรือเป็นขั้นตอนปฏิบัติการตามแผนการวิจัยที่ได้วางไว้ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมี ส่วนร่วมในการดำเนินการตามกลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบล บางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยการสนับสนุนด้านเงินทุนวัสดุอุปกรณ์และแรงงาน รวมทั้งการเข้าร่วมในการบริหารงาน การประสานขอความช่วยเหลือจากภายนอกในกรณีที่มีความ จำเป็น

ชั้นสังเกตการณ์ หมายถึง นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละกิจกรรมมา วิเคราะห์ข้อมูล จากการสัมภาษณ์

ชั้นติดตามและประเมินผล หมายถึง ดำเนินการติดตามและประเมินผลการมีส่วนร่วม ของประชาชนในการดำเนินการพัฒนา จากนั้นทำการสรุปประเมินผลความเป็นไปได้ในการ ดำเนินการและการส่งเสริมการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช

การพัฒนากลยุทธ์ หมายถึง กระบวนการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชในพื้นที่ ตำบลบางสีทอง โดยกลยุทธ์ประกอบด้วยการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและข้อมูลสำคัญของธุรกิจที่ใช้ ในการประกอบการตัดสินใจ การวางแผนการดำเนินงานและควบคุมการปฏิบัติ งานเชิงกลยุทธ์ ขององค์การ เพื่อที่จะสร้างความมั่นใจว่าองค์การสามารถที่จะดำเนินการได้อย่างสอดคล้องกับ สิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนสามารถมีการพัฒนาการและสามารถมีการแข่งขันใน อุตสาหกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การขับเคลื่อน หมายถึง กิจกรรมกระบวนการทำงานในการทำงานของผู้ที่เกี่ยวข้องใน การอนุรักษ์พันธุกรรมพืชในพื้นที่ตำบลบางสีทอง

การพัฒนากลยุทธ์ หมายถึง กระบวนการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชในพื้นที่ ตำบลบางสีทอง โดยกลยุทธ์ประกอบด้วยการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและข้อมูลสำคัญของธุรกิจที่ใช้ ในการประกอบการตัดสินใจ การวางแผนการดำเนินงานและควบคุมการปฏิบัติ งานเชิงกลยุทธ์ ขององค์การ เพื่อที่จะสร้างความมั่นใจว่าองค์การสามารถที่จะดำเนินการได้อย่างสอดคล้องกับ สิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนสามารถมีการพัฒนาการและสามารถมีการแข่งขันใน อุตสาหกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การขับเคลื่อน หมายถึง กิจกรรมกระบวนการทำงานในการทำงานของผู้ที่เกี่ยวข้องใน การอนุรักษ์พันธุกรรมพืชในพื้นที่ตำบลบางสีทอง

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงกระบวนการ และกลยุทธ์การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

๑.๖.๒ มีระบบบัญชีพันธุ์กรรมพืชในพื้นที่ต้นแบบเพื่อใช้ในการอนุรักษ์พันธุ์พืชของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

๑.๖.๓ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีแนวทางในการพัฒนาการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

๑.๖.๔ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เพื่อเป็นแนวทางในการทำงานเกี่ยวกับการสร้างแกนนำขับเคลื่อนในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชไปปฏิบัติ ในพื้นที่ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

๑.๖.๕ ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี มีพื้นที่ต้นแบบอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ที่มีแหล่งรวบรวมพันธุ์พืชหายากที่เหมาะสมในพื้นที่เพื่อเป็นแหล่งความรู้ให้กับประชาชนทั่วไปได้ศึกษาหาความรู้

๑.๖.๖ ประชาชนตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เกิดจิตสำนึก ความรัก และความหวงแหนในพันธุ์พืชที่เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของพื้นที่ไม่ให้เกิดการสูญหาย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ได้ทบทวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องโดยครอบคลุมเนื้อหาทางด้านแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้มาซึ่งกรอบทฤษฎีในการวิจัย (theoretical framework) และแนวคิดที่นำมาสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย (conceptual framework) โดยมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดการอนุรักษ์พันธุ์พืช

๒.๒ แนวคิดการบริหารจัดการแผนกลยุทธ์

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่าย

๒.๔ บริบทพื้นที่ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

๒.๕ กรอบแนวคิดงานวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์พืช

การอนุรักษ์ (Conservation) ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ หมายความว่า การรักษาให้คงเดิม ดังนั้นจึงมี ผู้เข้าใจความหมายของการอนุรักษ์ไปทำนองความหมายของ Preservation กล่าวคือ เป็นการเก็บรักษาให้คงสภาพเดิมไว้ ไม่สามารถแตะต้องได้ เช่น ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ก็เพียงแต่ปล่อยให้สภาพป่าไม้พัฒนาไปเองตามธรรมชาติห้ามมิให้มีการผลิตจากป่าไม้มาใช้ประโยชน์ ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวถูกต้องตามความหมาย ของการอนุรักษ์เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น มิได้ครอบคลุมความหมายที่แท้จริงทั้งหมดแต่อย่างใด^๑

แม้ว่า “การอนุรักษ์” จะเป็นคำที่ทราบมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ก็ยังมีบุคคล อีกจำนวนมากที่ยังขาดความรู้และความเข้าใจในระดับที่จะนำไปประยุกต์ใช้ เนื่องจากมีความ สับสนในการให้เหตุผลสำหรับการอนุรักษ์ได้อย่างเหมาะสม การคิดอย่างละเอียดลึกซึ้ง จะทำให้บุคคลเข้าใจได้ว่าการอนุรักษ์ ก็คือ ข้อเรียกร้องให้มีการรักษาทางเลือกสำหรับมวลมนุษยชาติ เพื่อเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ยังไม่อาจล่วงรู้ได้ในอนาคต การอนุรักษ์มิใช่เป็นเพียงการกระทำโดยอาศัยหลักการด้านมนุษยธรรมเท่านั้น หากแต่มุ่งถึงความอยู่รอดของมวลมนุษย์เป็นสำคัญ นักสิ่งแวดล้อมหลายท่านได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ไว้มากมาย ดังนี้

^๑ กรมวิชาการเกษตร, แผนปฏิบัติการแห่งชาติว่าด้วยการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๕. (กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการเกษตร, ๒๕๕๘), หน้า ๒๐-๒๕.

๒.๑.๑ ความหมายและหลักการเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์พืช

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ^๒ อธิบายว่า การอนุรักษ์ว่า หมายถึง การใช้และการบำรุงรักษา ทรัพยากรนั้นๆ อย่างมีหลักการและมีประสิทธิภาพรู้จักใช้เมื่อควรใช้ เก็บไว้เมื่อควรเก็บ และฟื้นฟู รวบรวมให้คงทนถาวร

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ^๓ เสนอว่า การอนุรักษ์หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และใช้เป็นเวลายาวนานที่สุด ทั้งนี้ ต้องให้สูญเสียโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด

ส่วนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย^๔ ได้เสนอ หลักการอนุรักษ์วิทยา ดังนี้

๑. การใช้ตามความต้องการ หรือใช้เมื่อถึงเวลาจะต้องใช้ก็ใช้อย่างฉลาดและประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคต ตลอดจนพิจารณาถึงหลักเศรษฐศาสตร์อย่างถี่ถ้วนด้วย

๒. ปรับปรุงทรัพยากรเสื่อมโทรมแล้ว ก่อนนำมาใช้ใหม่

๓. ประหยัดในการใช้ทรัพยากรและสงวนทรัพยากรที่หายาก ส่วนใหญ่จะเป็นทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดสิ้น และทรัพยากรที่ใช้แล้วไม่สามารถทดแทนได้

กมลวรรณ ณรงค์ชัย^๕ กล่าวไว้ว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรเป็นเรื่องสำคัญซึ่งจะสำเร็จลงได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายให้เกิดความรักความหวงแหน เห็นความสำคัญ และความจำเป็นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรอย่างใดอย่างหนึ่งจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงทรัพยากรอื่นในเวลาเดียวกันด้วย และจำเป็นอย่างยิ่งที่มนุษย์ต้องมีความรู้ ความเข้าใจธรรมชาติและนำเอา วิทยาการต่างๆ มาช่วยในการใช้ทรัพยากรให้เป็นไปอย่างประหยัด เพื่อให้ ทรัพยากรธรรมชาติสามารถอำนวยประโยชน์แก่มวลมนุษย์ให้มากที่สุดนานที่สุดเท่าที่จะทำได้

กรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^๖ ได้เสนอหลักการอนุรักษ์ ประกอบด้วย

^๒ สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, คู่มือแนวทางการจัดทำแผนปฏิบัติการแห่งชาติว่าด้วยการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๖), หน้า ๘๐-๘๒.

^๓ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานผลการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๓), (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๑), หน้า ๕๒-๕๕.

^๔ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, “การพัฒนาฐานข้อมูลพันธุ์กรรมพืชเศรษฐกิจของประเทศไทย”, รายงานผลการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๖๒), หน้า ๘๗,

^๕ กมลวรรณ ณรงค์ชัย, “การบริหารกลยุทธ์เพื่อพัฒนาศักยภาพขององค์กรภาคประชาสังคม: กรณีศึกษา สมาคมพัฒนาธุรกิจจังหวัดสุราษฎร์ธานี”, วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๗), หน้า ๘๗.

^๖ กรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, แผนปฏิบัติการแห่งชาติว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (ไซเตส) ฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๖๒ - ๒๕๖๗), (กรุงเทพมหานคร: กรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๖๒), หน้า ๖๒-๖๓.

๑. การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพราะการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมจริง ๆ นั้นมิใช่การหยุดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ หรือการปฏิเสธเทคโนโลยี แต่ความสำคัญนั้นอยู่ที่การเปลี่ยนทัศนคติของคนเพื่อให้เขาสามารถ เปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยอาศัย วิธีการทุกอย่าง ชนิด รวมทั้งการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เพื่อให้เข้าถึงตัว ประชาชนให้มากที่สุด

๒. การปรับปรุงคุณภาพ เป็นวิธีการตรงที่ช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลน ทรัพยากรและภาวะแวดล้อมเสื่อมโทรม

๓. การลดอัตราการเสื่อมสูญ มนุษย์บริโภคทรัพยากรกันอย่างฟุ่มเฟือย และไม่ใช้ให้อยู่ในขอบเขตจำกัด มีทัศนคติต่อการบริโภคในลักษณะ ที่ว่าสามารถบริโภคได้สูงสุดจะทำให้มีความสุขที่สุด ทัศนคติเช่นนี้จะทำให้ป่าไม้ถูกทำลาย เช่น การตัดหนึ่งต้นแทนที่ใช้ประโยชน์จากต้นไม้ทุก ส่วน แต่กลับใช้ประโยชน์เฉพาะส่วนที่เป็นต้นเท่านั้น ส่วนที่เหลือ เช่น กิ่ง ใบ หรือ ส่วนอื่น โดยเฉพาะส่วนที่เป็นตอ มักจะถูกทิ้งไป อันที่จริง แล้วส่วนเหล่านี้สามารถที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งนั้น ไม่ควรทิ้งขว้าง เป็นต้น

๔. การนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ การผลิตวัสดุเครื่องใช้ต่างๆ ย่อมมี ส่วนเป็นเศษเรียกกันว่าเศษวัสดุ เช่น เหล็ก อลูมิเนียม สังกะสี ทองแดง ตะกั่ว พลาสติก กระดาษ สิ่งเหล่านี้สามารถที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้ ใหม่อีก โดยเก็บรวบรวมแล้วนำไปหลอมใหม่

๕. การใช้สิ่งทดแทน ทรัพยากรที่ใช้ประโยชน์ได้ดีในอดีตเริ่มหมดลง เนื่องจากความต้องการเกี่ยวกับการบริโภคที่สูง ดังนั้นจึงจำเป็นที่ จะต้องศึกษา เพื่อหาภูมทางนำทรัพยากรอื่น ที่มีคุณภาพเหมือนกัน หรือ คล้ายคลึงกันมาทำหน้าที่ในงานประเภทเดียวกัน

๖. การใช้สิ่งที่มีคุณภาพรองลงมา ทรัพยากรชนิดเดียวกันอาจมีคุณภาพแตกต่างกัน เช่น พันธุ์ไม้ในป่าซึ่งมีมากมายมีคุณภาพแตกต่างกัน บางชนิดมีเนื้อไม้แข็ง เมื่อนำมาแปรรูปก็จะได้ไม้ที่มีความแข็งแรงทนทานต่อสภาพดินฟ้าอากาศ มนุษย์ จึงนิยมเลือกไม้เหล่านี้มาใช้ประโยชน์ก่อน นานเข้าไม้เหล่านี้หมดลง ดังนั้น แนวทางหนึ่งของการแก้ปัญหา ก็คือ การใช้ไม้ที่มีคุณภาพรองลงมา โดยการนำ ไม้ที่มีคุณภาพรองลงมาไปอาบน้ำยา เพื่อรักษาคุณภาพของไม้ให้ทนทาน ป้องกัน ปลวก มอด เชื้อรา ทำให้มีคุณภาพเทียบเท่ากับไม้เนื้อแข็ง ในบางประเทศจะ ออกเป็นกฎหมายบังคับว่าไม้ที่จะนำมาก่อสร้างจะต้องอาบน้ำยา

๗. การสำรวจหาทรัพยากรใหม่ ๆ ปัจจุบันถึงแม้ว่าจะมีการค้นหา ทรัพยากรมาใช้กันมากมายแล้วก็ตาม แต่ทรัพยากรในธรรมชาตินั้น ยังมีอยู่อีกมากมาย ซึ่งเชื่อกันว่าถ้าหากมีการสำรวจกันอย่างจริงจังก็ น่าจะพบทรัพยากรที่สามารถนำใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพของ มนุษย์อยู่อีกมาก

๘. การป้องกัน จะเป็นวิธีการจัดการโดยตรงเกี่ยวกับการป้องกันไม่ให้ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในสิ่งแวดล้อมร่อยหรอรวดเร็วเกินไป หรือ ป้องกันมลพิษหรือวัตถุเป็นพิษไม่ให้แปดเปื้อนสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ อาศัย รวมทั้งโบราณสถานโบราณวัตถุ

ในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมและได้รับประโยชน์สูงสุด ควรคำนึงถึงหลักต่อไปนี้^๗

๑. การอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ต้องคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติอื่นควบคู่กันไป เพราะทรัพยากรธรรมชาติต่างก็มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์และส่งผลต่อกันอย่างแยกไม่ได้

๒. การวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด ต้องเชื่อมโยงกับการพัฒนา สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และคุณภาพชีวิตอย่างกลมกลืน ตลอดจนรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศควบคู่กันไป

๓. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ต้องร่วมมือกันทุกฝ่าย ทั้งประชาชนในเมือง ในชนบท และผู้บริหาร ทุกคนควรตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา โดนเริ่มต้นที่ตนเองและท้องถิ่นของตน ร่วมมือกันทั้งภายในประเทศและทั่วโลก

๔. ความสำเร็จของการพัฒนาประเทศขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์และความปลอดภัยของทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นการทำลายมรดกและอนาคตของชาติด้วย

๕. ประเทศมหาอำนาจที่เจริญทางด้านอุตสาหกรรม มีความต้องการทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมาก เพื่อใช้ป้อนโรงงานอุตสาหกรรมในประเทศของตน ดังนั้นประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายจึงต้องช่วยกันป้องกันการแสวงหาผลประโยชน์ของประเทศมหาอำนาจ

๖. มนุษย์สามารถนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาช่วยในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้ แต่การจัดการนั้นไม่ควรมุ่งเพียงเพื่อการอยู่ดีกินดีเท่านั้น ต้องคำนึงถึงผลดีทางด้านจิตใจด้วย

๗. การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในสิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งนั้น จำเป็นต้องมีความรู้ในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จะให้ประโยชน์แก่มนุษย์ทุกแห่งทุกมุม ทั้งข้อดีและข้อเสีย โดยคำนึงถึงการสูญเสียเปล่าอันเกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วย

๘. รักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นและหายากด้วยความระมัดระวัง พร้อมทั้งประโยชน์และการทำให้อยู่ในสภาพที่เพิ่มทั้งทางด้านกายภาพและเศรษฐกิจเท่าที่ทำได้ รวมทั้งจะต้องตระหนักเสมอว่า การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มากเกินไปจะไม่เป็นการปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม

๙. ต้องรักษาทรัพยากรที่ทดแทนได้ โดยให้มีอัตราการผลิตเท่ากับอัตราการใช้หรืออัตราการเกิดเท่ากับอัตราการตายเป็นอย่างน้อย

๑๐. หาทางปรับปรุงวิธีการใหม่ ๆ ในการผลิต และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งพยายามค้นคว้าสิ่งใหม่มาใช้ทดแทน

๑๑. ให้การศึกษาเพื่อให้ประชาชนเข้าใจถึงความสำคัญในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖-๖๘.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ^{๔๔} ได้เสนอกล่าวถึงปัญหาการอนุรักษ์ ไว้ดังนี้

๑. ทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีความจำเป็นในการยังชีพและการพัฒนา

๒. ความต้องการที่จะกำหนดวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องเพื่อป้องกัน และแก้ปัญหา การอนุรักษ์ที่สำคัญ

๓. สมรรถภาพของการอนุรักษ์ทั่วประเทศและระหว่างประเทศยังขาดจาก การจัดการ และประสานงานที่ดี

๔. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ถูกทำลายอย่างมาก จากการกระทำของมนุษย์ จากการพัฒนาต่าง ๆ

๒.๑.๓ กิจกรรมการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของประเทศไทย

ในการดำเนินโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นโครงการที่จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจ และทำให้ตระหนักถึงความสำคัญของพันธุ์กรรมพืชต่างๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทย ก่อให้เกิดกิจกรรมเพื่อให้มีการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติที่นำผลประโยชน์มาถึงประชาชนชาวไทย ตลอดจนให้มีการจัดทำระบบข้อมูลพันธุ์กรรมพืช ให้แพร่หลายสามารถสื่อถึงกันได้ทั่วประเทศ การดำเนินงานโครงการฯ มีกิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมที่ ๑ กิจกรรมปลูกพันธุ์กรรมพืช กิจกรรมปลูกพันธุ์กรรมพืช มีเป้าหมายที่จะปลูกพันธุ์ที่ป่าธรรมชาติ นอกเขตพื้นที่รับผิดชอบของกรมป่าไม้ และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้แก่ ป่าในสถาบันการศึกษา ป่าในศูนย์วิจัยและสถานีทดลอง ป่าที่ประชาชนร่วมใจกันปลูก ซึ่งเมื่อรักษาป่าธรรมชาติไว้ก็จะรักษาพันธุ์กรรมดั้งเดิมในแต่ละพื้นที่ โดยมีเป้าหมายให้มีกระจายทั่วประเทศในทุกเขตพรรณพฤกษชาติ

กิจกรรมที่ ๒ กิจกรรมสำรวจเก็บรวบรวมพันธุ์กรรมพืช เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการสำรวจเก็บรวบรวมพันธุ์กรรมในพื้นที่ที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงหรือสูญสิ้นจากการพัฒนา เช่น จากการทำอ่างเก็บน้ำ ทำถนน การพัฒนาเปลี่ยนแปลงจากป่าธรรมชาติเป็นพื้นที่เกษตรกรรม หรือการทำโรงงานอุตสาหกรรม การจัดทำบ้านจัดสรร ฯลฯ ซึ่งพันธุ์กรรมในพื้นที่เหล่านั้นจะสูญไป การนี้ได้ส่งเจ้าหน้าที่และอาสาสมัคร ออกสำรวจเก็บรวบรวม ในรูปแบบลัด กิ่ง ต้น เป็นการดำเนินการนอกพื้นที่ในความรับผิดชอบของกรมป่าไม้ ในทุกเขตพรรณพฤกษชาติ

การสำรวจเก็บรวบรวมพันธุ์กรรมพืชและทรัพยากรต่าง ๆ ในพื้นที่ล่อแหลมต่อการสูญสิ้นพันธุ์กรรม เช่น เกาะต่าง ๆ ในภาคตะวันออกของประเทศไทย พื้นที่สร้างถนน โรงงาน พื้นที่จัดสรร

^{๔๔} สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, คู่มือแนวทางการจัดทำแผนปฏิบัติการแห่งชาติว่าด้วยการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๖), หน้า ๖๙-๗๒.

ฯลฯ รวมทั้งการสำรวจเก็บรวบรวมพันธุ์กรรมพืชและทรัพยากรต่าง ๆ รอบพื้นที่ของหน่วยงานที่ร่วมสนองพระราชดำริฯ ในรัศมี ๕๐ กิโลเมตร ซึ่งได้ดำเนินการในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ

กิจกรรมที่ ๓ กิจกรรมปลูกรักษาพันธุ์กรรมพืช เป็นกิจกรรมต่อเนื่องจากการสำรวจเก็บรวบรวมพันธุ์กรรมพืช โดยการนำพันธุ์กรรมไปเพาะปลูกในพื้นที่ที่ปลอดภัย ในศูนย์การศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ ที่มีอยู่ ๖ ศูนย์ทั่วประเทศ ในพื้นที่ศูนย์วิจัยและสถานีทดลองของกรมวิชาการเกษตร พื้นที่ที่จังหวัดหรือสถาบันการศึกษาที่เข้าร่วมสนองพระราชดำริ โครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ (อพ.สธ.) มีการดำเนินการรับ - ส่งพันธุ์กรรมพืชไปตามพื้นที่อนุรักษ์ พื้นที่ของโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ ตามที่ต่างๆ มีการแลกเปลี่ยนและฝากเพาะขยายพันธุ์ ดูแลรักษา ทดลองปลูกโดยเจ้าหน้าที่โครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ ตามศูนย์และพื้นที่ต่างๆของโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

กิจกรรมที่ ๔ กิจกรรมอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พันธุ์กรรมพืช เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการศึกษาประเมินพันธุ์กรรมพืช ที่สำรวจเก็บรวบรวมมาปลูกรักษาไว้ โดยมีการศึกษาประเมินในสภาพธรรมชาติ แปลงทดลอง ในด้านสัณฐานวิทยา ชีววิทยา สรีรวิทยา การปลูกเลี้ยง การเขตกรรม สำหรับในห้องปฏิบัติการมีการศึกษาด้านโภชนาการ องค์ประกอบ วัตถุ กลิ่น การใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ เพื่อศึกษาคุณสมบัติ คุณภาพ ในแต่ละสายต้น ในด้านการดำเนินงานวิจัยในกิจกรรมที่ ๔ นี้ เป็นการดำเนินงานโดยความร่วมมือของเจ้าหน้าที่นักวิจัยของโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ และหน่วยงานร่วมสนองพระราชดำริในโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี หรือนักวิจัยในชมรมคณะปฏิบัติงานวิทยาการ ในหน่วยงานที่เข้าร่วมสนองพระราชดำริ

กิจกรรมที่ ๕ กิจกรรมศูนย์ข้อมูลพันธุ์กรรมพืช จากการที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทานแนวทางในการดำเนินการ เมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๖ ณ สำนักงานชลประทานที่ ๑ พุ่งโฮเต็ล จังหวัดเชียงใหม่ ว่า "การทำศูนย์ข้อมูลพันธุ์กรรมพืช โดยมีคอมพิวเตอร์นั้น ควรให้มีโปรแกรมที่สามารถแสดงลักษณะของพืชออกมาเป็นภาพสีได้เพื่อสะดวกในการอ้างอิงค้นคว้า"

กิจกรรมที่ ๖ กิจกรรมวางแผนพัฒนาพันธุ์พืช กิจกรรมวางแผนพัฒนาพันธุ์พืชเป็นกิจกรรมที่นำข้อมูลจากศูนย์ข้อมูลพันธุ์กรรมพืชที่ได้จากการศึกษา ประเมิน การสำรวจเก็บรวบรวมการปลูกรักษาพันธุ์กรรมพืชที่มีนำมาให้ผู้ทรงคุณวุฒิศึกษาและวางแผนพัฒนาพันธุ์พืช เพื่อให้มีพันธุ์ตามความต้องการในอนาคต โดยเป็นการวางแผนระยะยาว ๓๐ ปี ๕๐ ปี ว่าจะมีพันธุ์พืชลักษณะต่างๆ ที่ต้องการของช่วงเวลา เป็นการพัฒนาคาดการณ์ล่วงหน้าตามแผนพัฒนาพันธุ์พืชแต่ละชนิด

กิจกรรมที่ ๗ กิจกรรมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช โครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ ได้ดำเนินงานสนองพระราชดำริ จัดตั้งงานสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน , งานพิพิธภัณฑ์พืช (พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา, งานพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยาเกาะและทะเลไทย และการฝึกเรียนรู้ทรัพยากรทะเลเป็นต้น) เพื่อเป็นสื่อในการสร้างจิตสำนึกด้าน

อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช โดยให้เยาวชนนั้นได้ใกล้ชิดกับพืชพรรณไม้ เห็นคุณค่าประโยชน์ ความสวยงาม อันจะก่อให้เกิดสำนึกในการอนุรักษ์พรรณพืชต่อไป

กิจกรรมที่ ๘ กิจกรรมพิเศษสนับสนุนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช กิจกรรมพิเศษสนับสนุนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช เป็นกิจกรรมที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการสนับสนุน นอกจากกิจกรรมปลูกพันธุ์กรรมพืช สำรวจเก็บรวบรวม ปลูกรักษา อนุรักษ์และใช้ประโยชน์ ศูนย์ข้อมูลพันธุ์กรรมพืช วางแผนพัฒนาพันธุ์พืชและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช^๙

๒.๑.๔ ข้อมูลเกี่ยวกับอนุสัญญาไซเตสเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่า และพืชป่าในโลก

สมชาย หงษ์ทองคำ^{๑๐} ได้อธิบายว่า ไซเตส (CITES) อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ (The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora) หรือ เรียกอีกอย่าง หนึ่งว่า อนุสัญญาวอชิงตัน (Washington Convention) ประเทศไทยเป็นสมาชิกลำดับที่ ๘๐ โดยลงนามรับรองอนุสัญญาในปี ๒๕๑๘ และให้สัตยาบันในวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๒๖ จุดประสงค์ของ CITES คือการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่าและพืชป่าในโลก เพื่อประโยชน์แห่งมวลมนุษยชาติโดยเน้นทรัพยากรสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์หรือมีการคุกคาม ทำให้มีปริมาณร่อยหรอจน อาจเป็นเหตุให้สูญพันธุ์ วิธีการอนุรักษ์ของ CITES ก็คือ การสร้างเครือข่ายทั่วโลกในการควบคุมการค้าระหว่างประเทศ (International Trade) ทั้งสัตว์ป่า พืชป่าและผลิตภัณฑ์ แต่ไม่ควบคุมการค้าภายในประเทศ สำหรับชนิดพันธุ์อื่นๆ (Native Species) คณะกรรมาธิการด้านการสัตว์ (Animal Committee) สำนักเลขาธิการ CITES เป็นกรรมการด้าน วิชาการคอยตรวจตราควบคุมปริมาณการค้าสัตว์ป่า พิจารณาเพิ่ม-ลดบัญชีสัตว์ป่า ตรวจสอบสถานะใกล้จะสูญพันธุ์ของสัตว์ป่า ซึ่งจะประกอบด้วยตัวแทนจาก ๖ ภูมิภาคหลัก คณะกรรมาธิการด้านพืช (Plant Committee) มีหน้าที่คล้ายกับคณะกรรมาธิการด้านสัตว์ แต่เป็นด้าน พืช ประกอบด้วยผู้แทนจาก ๖ ภูมิภาคหลัก เช่นกัน คณะกรรมาธิการจัดทำคู่มือจำแนกพันธุ์ (Identification Manual Committee) มีหน้าที่จัดทำคู่มือ จำแนกชนิดพันธุ์สัตว์ป่า พืชป่า สำหรับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติการของประเทศสมาชิกใช้เป็นคู่มือในการออก ใบอนุญาตประกอบด้วยกรรมการอาสาสมัคร คณะกรรมาธิการกำหนดชื่อวิทยาศาสตร์ (Nomenciature Committee) มีหน้าที่พิจารณาชื่อ วิทยาศาสตร์ของ พืชป่า สัตว์ป่าใน Appendix I-II-III ประกอบด้วยกรรมการอาสาสมัคร

^๙ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๖๑), หน้า ๙๒-๙๘.

^{๑๐} สมชาย หงษ์ทองคำ, กฎหมายว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (ไซเตส) : หลักการ ทฤษฎี และแนวทางการปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๖-๓๗.

หน้าที่ของสมาชิก CITES

๑. สมาชิกต้องกำหนดมาตรการในการบังคับใช้อนุสัญญา CITES มิให้มีการค้าสัตว์ป่า พืชป่าที่ผิด ระเบียบอนุสัญญาฯ โดยมีมาตรการลงโทษผู้ค้า ผู้ครอบครอง รัฐบาลกลางและส่งออกกลาง กลับแหล่งกำเนิด กรณีที่ทราบถึงถิ่นกำเนิด

๒. ต้องตั้งด่านตรวจสัตว์ป่า พืชป่าระหว่างประเทศ เพื่อควบคุมและตรวจสอบการค้าสัตว์ป่า พืชป่า และการขนส่งที่ปลอดภัยตามระเบียบอนุสัญญา CITES

๓. ต้องส่งรายงานประจำปี (Annual Report) เกี่ยวกับสถิติการค้าสัตว์ป่า พืชป่าของประเทศตนแก่ สำนักงานเลขาธิการ CITES

๔. ต้องจัดตั้งคณะทำงานฝ่ายปฏิบัติการ (Management Authority) และคณะทำงานฝ่ายวิชาการ (Scientific Authority) ประจำประเทศ เพื่อควบคุมการค้าสัตว์ป่า พืชป่า

๕. มีสิทธิ์เสนอขอเปลี่ยนแปลงชนิดพันธุ์ในบัญชี Appendix I-II-III ให้ภาคีพิจารณา

ระบบการควบคุมของ CITES

นอกจากนี้จากศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พันธุ์พืชของ นทกร วัฒนสุวรรณ^{๑๑} รายงานว่า การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พันธุ์พืชมีมายาวนาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๐๗ ภายหลังจากที่ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีองค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ภายใต้อความตกลงว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาอันเกี่ยวกับการค้า (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights: TRIPs): ซึ่งกำหนดให้ประเทศที่เป็นภาคี WTO ต้องออกกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชในลักษณะที่เป็นการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งเป็นเหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งที่สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้ตราพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒ ขึ้น ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ พระราชบัญญัตินี้ มีสาระสำคัญประกอบด้วย ๘ หมวด ๖๙ มาตรา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้มีการปรับปรุงพันธุ์พืชและพัฒนาพันธุ์พืชให้มีพันธุ์พืชใหม่เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม อันเป็นการส่งเสริมการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมโดยการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจด้วยการให้สิทธิและคุ้มครองพันธุ์พืชตามกฎหมาย ตลอดจนเพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชป่า บทบาทของพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒ ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืช โดยจัดตั้งกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช ตามมาตรา ๕๔ โดยเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อส่งเสริมให้มีการปรับปรุงพันธุ์พืชและพัฒนาพันธุ์พืชให้มีพันธุ์พืชใหม่เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม อันเป็นการส่งเสริมการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมโดยการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจด้วยการให้สิทธิและคุ้มครองพันธุ์พืชตามกฎหมาย ตลอดจนเพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาการใช้

^{๑๑} นทกร วัฒนสุวรรณ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการสัตว์ป่าคุ้มครองในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ”, วารสารวิจัยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๐), หน้า ๑-๒๒.

ประโยชน์พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชป่า เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแล บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์พันธุ์พืชอย่างยั่งยืน และงานวิจัยของทศวรรษ แผนสมบูรณ (๒๕๖๔) รายงานว่า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตและบริโภคเพื่อทำการเกษตรแบบมุ่งเน้นการค้า มีการผลิตสายพันธุ์เดียวโดยละทิ้งสายพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิม มีการใช้สารเคมีมากขึ้นในการเกษตร เช่น ยาฆ่าแมลงและยาปราบศัตรูพืช เกิดสารพิษตกค้างในดินและแหล่งน้ำ กระทบต่อสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กในดิน และสัตว์น้ำ รวมถึงกระทบต่อสภาพดั้งเดิมของพื้นที่การเจริญของพืช การเติบโตของประชากร และการกระจายตัวของประชากร ทำให้เกิดการรุกรานเข้าไปในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ซึ่งกระทบต่อความสมดุลของระบบนิเวศ การทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของสัตว์นานาพันธุ์ เช่น การทำลายป่า การล่าสัตว์ การอพยพหนีภัยธรรมชาติของสัตว์ ทำให้เกิดการขาดสมดุลทางธรรมชาติ

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้มีการดำเนินงานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่อง ที่มีการดำเนินการในพื้นที่ตำบลบางสีทอง ที่ได้ดำเนินการสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชและทรัพยากรท้องถิ่นในพื้นที่ ตำบลบางสีทอง ได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่จะนำไปสู่สร้างเมืองน่าอยู่ และการพัฒนาที่ยั่งยืน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกให้เยาวชน และประชาชนทั่วไปได้เห็นคุณค่า ตลอดประโยชน์ของพรรณไม้และทรัพยากรที่มีอยู่ใน จึงได้จัดทำศูนย์การเรียนรู้พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทองขึ้น เพื่อให้เป็นศูนย์การอนุรักษ์ รวบรวมข้อมูล สร้างการเรียนรู้และการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่การยกระดับเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

๒.๑.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบงานวิจัยของ Kew, Science Advances ศึกษาสถานะปัจจุบันของการอนุรักษ์พันธุ์พืชทั่วโลก โดยทำการวิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยต่างๆ พบว่า พืชมากกว่า ๑ ใน ๕ ของโลก (ประมาณ ๓๕๐,๐๐๐ ชนิด) อยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ สาเหตุหลักมาจากการสูญเสียถิ่นที่อยู่อาศัย มลพิษ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การค้าพืชป่าที่ผิดกฎหมาย และการบุกรุกพื้นที่ป่า งานวิจัยชิ้นนี้ยังเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์พันธุ์พืช เช่น การขยายพื้นที่คุ้มครอง การฟื้นฟูถิ่นที่อยู่อาศัย การพัฒนาเทคโนโลยีการเพาะพันธุ์ การศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับพันธุ์พืช และการสร้างความตระหนักรู้ให้กับประชาชน ยังพบงานวิจัยของ FAO & IUCN^{๑๒} ศึกษาสถานะการอนุรักษ์ของพันธุ์ไม้ทั่วโลก พบว่า พันธุ์ไม้มากกว่า ๑ ใน ๓ ของโลก (ประมาณ ๓๐,๐๐๐ ชนิด) อยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ สาเหตุหลักมาจากการสูญเสียถิ่นที่อยู่อาศัย มลพิษ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การค้าไม้ป่าที่ผิดกฎหมาย และการบุกรุกพื้นที่ป่า งานวิจัยชิ้นนี้ยังเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์พันธุ์ไม้ เช่น การขยายพื้นที่คุ้มครอง การฟื้นฟูถิ่นที่อยู่อาศัย การพัฒนาเทคโนโลยีการเพาะพันธุ์ การศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับพันธุ์ไม้ และการสร้างความตระหนักรู้ให้กับ

^{๑๒} FAO & IUCN, Global conservation status of tree species, (Italy: FAO, 2020), p. 23.

ประชาชน รายงานว่า ความหลากหลายทางชีวภาพทั่วโลกกำลังเสื่อมถอยอย่างรวดเร็ว สาเหตุหลักมาจากกิจกรรมของมนุษย์ เช่น การสูญเสียถิ่นที่อยู่อาศัย มลพิษ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การบุกรุกพื้นที่ป่า และการค้าสัตว์ป่าที่ผิดกฎหมาย รายงานฉบับนี้ยังเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหา เช่น การเปลี่ยนแปลงนโยบายและกฎหมาย การส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน การศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ และการสร้างความตระหนักรู้ให้กับประชาชน ระบบอาหารและการเกษตรปัจจุบันมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมาก สาเหตุหลักมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง การใช้สารเคมีและปุ๋ย การปล่อยก๊าซเรือนกระจก และการทำลายป่า รายงานฉบับนี้เสนอแนะแนวทางในการเปลี่ยนแปลงระบบอาหารและการเกษตรให้ยั่งยืนยิ่งขึ้น เช่น การลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และการฟื้นฟูป่า

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนากลยุทธ์

๒.๒.๑ การวางแผนเชิงกลยุทธ์

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์^{๑๓} ได้กล่าวถึง การบริหารเชิงกลยุทธ์ (Strategic Administration) หมายถึง การทำงานอย่างเป็นระบบ มีหลักเกณฑ์ มีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและมีการกำหนดทิศทางองค์การเป็นขั้นตอน เพื่อทำงานให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ และ พิบูลย์ พิณปะปาล^{๑๔} ได้กล่าวถึงการบริหารเชิงกลยุทธ์ มีความสำคัญและประโยชน์ต่อองค์การ ดังนี้

๑) กำหนดทิศทางขององค์การ (Set Direction) กล่าวคือ กระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์ช่วยให้ผู้บริหารเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงและวิสัยทัศน์ในอนาคต ทำให้สามารถกำหนดวัตถุประสงค์และทิศทางการดำเนินงานของธุรกิจได้อย่างเป็นรูปธรรม

๒) สร้างความสอดคล้องในการปฏิบัติ (Harmony) การบริหารเชิงกลยุทธ์ให้ความสนใจกับการกำหนด การประยุกต์ การตรวจสอบ และการควบคุมขององค์การในฐานะระบบที่ประกอบด้วยส่วนประกอบสำคัญต่าง ๆ รวมเข้าด้วยกัน และแนวคิดนี้ก่อให้เกิดวิสัยทัศน์และความเข้าใจร่วมกันในวัตถุประสงค์ และแนวทางการดำเนินงาน ซึ่งจะทำให้การจัดสรรทรัพยากรและการดำเนินงานมีเอกภาพ และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์การ

๓) สร้างความพร้อมให้แก่องค์การ (Provide Readiness) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและการกำหนดกลยุทธ์ ทำให้ผู้บริหาร ผู้จัดการในส่วนต่าง ๆ และสมาชิกขององค์การ เกิดความเข้าใจในภาพรวมและศักยภาพขององค์การ ทำให้องค์การมีความพร้อม ต่อการเปลี่ยนแปลง หรือความท้าทายต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

^{๑๓} สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, การจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management), (ชลบุรี: มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๑), หน้า ๓๑.

^{๑๔} พิบูลย์ พิณปะปาล, การจัดการเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๘๒-๘๕.

๔) สร้างประสิทธิภาพในการแข่งขัน (Improve Competitive Efficiency) การบริหารเชิงกลยุทธ์ ทำให้สร้างประสิทธิภาพและศักยภาพในการแข่งขัน เนื่องจากการดำเนินงานเชิงกลยุทธ์สามารถพัฒนาความสามารถของผู้บริหาร ขณะเดียวกันเป็นการเตรียมความพร้อมและพัฒนาศักยภาพของสมาชิก ตลอดจนสร้างความเข้าใจและรองรับแนวทาง การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและคู่แข่ง และการบริหารเชิงกลยุทธ์ทำให้เข้าใจภาพรวมขององค์การ ความสามารถในปัจจุบันขององค์การ สามารถจัดลำดับความสำคัญในการดำเนินงานและเป้าหมายที่จะช่วยองค์การทำงานได้อย่างเหมาะสมและใช้บุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๒.๒ การกำหนดกลยุทธ์

สุพานี สฤกษ์วานิช^{๑๕} อธิบายว่า การกำหนดกลยุทธ์ หมายถึง การนำทิศทางขององค์การที่กำหนดไว้อย่างกว้าง ๆ มาพัฒนาเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงานในอนาคตขององค์การและเพื่อให้เป็นแนวทางที่จะทำให้องค์การบรรลุภารกิจ และวัตถุประสงค์หลักขององค์การ เครื่องมือที่ใช้ เช่น Competitive Strategy, Tows Matrix เป็นต้น

กลยุทธ์การแข่งขัน (Competitive Strategy) ผู้บริหารมีหน้าที่สำคัญทาง กลยุทธ์ขององค์การ เพื่อให้สามารถนำกลยุทธ์ไปประยุกต์ได้อย่างเหมาะสมกับการดำเนินงาน การกำหนดกลยุทธ์ในองค์การแบ่งได้เป็น ๓ ระดับดังนี้

๑) กลยุทธ์ระดับองค์การ (Corporate or Companywide Strategy) เป็นกลยุทธ์ที่พิจารณาถึงภาพรวมขององค์การ ซึ่งโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทคือ กลยุทธ์การเจริญเติบโต (Growth or Expansion strategy) กลยุทธ์การรักษาเสถียรภาพ (Stability or Status quo strategy) กลยุทธ์การตัดทอน (Retrenchment strategy)

๒) กลยุทธ์ระดับธุรกิจ (Business Strategy) โดยมุ่งเน้นปรับปรุงฐานะการแข่งขันด้านการผลิตหรือการให้บริการของแต่ละหน่วยงานภายในองค์การเดียวกัน

Tows Matrix หลังจากที่มีการประเมินสภาพแวดล้อมโดยการวิเคราะห์ให้เห็นถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัดแล้ว ก็จะนำมาข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ในรูปแบบความสัมพันธ์แบบแมทริกซ์โดยใช้ตารางที่เรียกว่า TOWS Matrix โดย TOWS Matrix เป็นตารางการวิเคราะห์ที่นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัด มาวิเคราะห์เพื่อกำหนดออกมาเป็นกลยุทธ์ประเภทต่าง ๆ ในการนำเทคนิคที่เรียกว่า TOWS Matrix มาใช้ในการวิเคราะห์เพื่อกำหนด กลยุทธ์นั้น จะมีขั้นตอนการดำเนินการที่สำคัญ ๒ ขั้นตอน ดังนี้

๑) การระบุจุดแข็งจุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัด โดยที่การประเมินสภาพแวดล้อมที่เป็น การระบุให้เห็นถึงจุดแข็งและจุดอ่อนจะเป็นการประเมินภายในองค์การ ส่วนการประเมินสภาพแวดล้อมที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดจะเป็นการประเมินภายนอกองค์การกล่าวได้ว่าประสิทธิผล

^{๑๕} สุพานี สฤกษ์วานิช, การบริหารเชิงกลยุทธ์ แนวคิด และทฤษฎี, (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ด ยูเคชั่น, ๒๕๕๓), หน้า ๖๒-๖๙.

ของการกำหนดกลยุทธ์ที่ใช้เทคนิค TOWS Matrix นี้จะขึ้นอยู่กับความสามารถในการวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัด ที่ละเอียดในทุกแง่มุม เพราะถ้าวิเคราะห์ไม่ละเอียดหรือมองไม่ทุกแง่มุม จะส่งผลทำให้การกำหนดกลยุทธ์ที่ออกมาจะขาดความแหลมคม

๒) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างจุดแข็งกับโอกาส จุดแข็งกับข้อจำกัด จุดอ่อนกับโอกาส และจุดอ่อนกับข้อจำกัด ซึ่งผลของการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในข้อมูลแต่ละคู่ดังกล่าว ทำให้เกิดยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์สามารถแบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภท คือ

-กลยุทธ์เชิงรุก (SO-Strategy) ได้มาจากการนำข้อมูลการประเมินสภาพแวดล้อมที่เป็นจุดแข็งและโอกาสมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อที่จะนำมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ในเชิงรุก

-กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST Strategy) ได้มาจากการนำข้อมูลการประเมินสภาพแวดล้อมที่เป็นจุดแข็งและข้อจำกัดมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อที่จะนำมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ในเชิงป้องกัน ทั้งนี้เนื่องจากองค์กรมีจุดแข็งขณะเดียวกันองค์กรก็เจอกับสภาพแวดล้อมที่เป็นข้อจำกัดจากภายนอกที่องค์กรควบคุมไม่ได้แต่องค์กรสามารถใช้จุดแข็งที่มีอยู่ในการป้องกันข้อจำกัดที่มาจากภายนอก

-กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO-Strategy) ได้มาจากการนำข้อมูลการประเมินสภาพแวดล้อมที่เป็นจุดอ่อนและโอกาสมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อที่จะนำมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ในเชิงแก้ไข ทั้งนี้เนื่องจากองค์กรมีโอกาสที่จะนำแนวคิดหรือวิธีใหม่ ๆ มาใช้ในการแก้ไขจุดอ่อนที่องค์กรมีอยู่ได้

-กลยุทธ์เชิงรับ (WT-Strategy) ได้มาจากการนำข้อมูลการประเมินสภาพแวดล้อมที่เป็นจุดอ่อนและข้อจำกัดมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อที่จะนำมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ในเชิงรับ ทั้งนี้เนื่องจากองค์กรเผชิญกับทั้งจุดอ่อนและข้อจำกัดจากภายนอกที่องค์กรไม่สามารถควบคุมได้

๒.๒.๓ เครื่องมือ และกระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์

อนิวัช แก้วจันทร์^{๑๖} เสนอการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ มุ่งองค์ประกอบที่สำคัญ เช่น การปรับเปลี่ยนวิสัยทัศน์ (Vision Shift) การปรับเปลี่ยนวิธีการบริหาร/การจัดการ(Administration/Management Shift) การปรับเปลี่ยนกลยุทธ์(Strategic Shift) การปรับเปลี่ยนองค์การ(Organization Shift) การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม (Culture Shift) การปรับเปลี่ยนองค์การและวัฒนธรรมองค์การ (Organization & Culture Shift) การปรับเปลี่ยนพันธกิจ (Mission Shift) การปรับเปลี่ยนทุน (Capital Shift)และการปรับเปลี่ยนค่านิยม (Values Shift) เป็นต้น สำหรับกระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์ (Strategic Administration Process) มีเครื่องมือเทคนิค หรือตัวชี้วัด (Instruments/Tools) ทางการบริหาร/การจัดการ ซึ่งเป็นแนวคิด วิธีการหรือสิ่งช่วยอำนวยความสะดวกในการทำงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เครื่องมือการจัดการสมัยใหม่ เช่น ๔-Ps, ๕-

^{๑๖} อนิวัช แก้วจันทร์, การจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management), (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๕๖-๖๒.

Forces, ๖ Sigma, ๗Ss of Mckinsey, Balanced Scorecards, Benchmarking, Core Competencies, Customer Relation Management, Total Quality Management ฯลฯ

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Environment Analysis) การวิเคราะห์ สภาพแวดล้อม เป็นการศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อการดำเนินงานของ องค์การการวิเคราะห์ สภาพแวดล้อมองค์การ ผู้เขียนจะอธิบายการวิเคราะห์โดยใช้ SWOT และ Five Forces Model ตามลำดับ ดังนี้

SWOT Analysis แบ่งออกเป็น การวิเคราะห์ปัจจัยภายใน (Internal Environment) และการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก (external Environment) เป็นที่นิยมใช้ทั้งองค์การในภาครัฐและ องค์การในภาคธุรกิจ การวิเคราะห์ปัจจัยภายใน (Internal Environment) ปัจจัยภายในองค์การ ประกอบด้วยจุดแข็ง (Strength-S) และจุดอ่อน (Weakness -W) จุดแข็ง (Strength-S)

๑) การวิเคราะห์ปัจจัยภายใน (Internal Environment) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) สภาพแวดล้อมภายในต้องให้ความสำคัญแก่

๑.๑) ๔M หลักของการวิเคราะห์ ๔ M มาจากทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ร่วมกับทฤษฎี การการบริหาร ได้แก่

Man หมายถึง บุคลากร ทรัพยากรบุคคลในองค์การ หรือประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่ง เป็นส่วนที่สำคัญที่สุด

Money หมายถึง เงิน ทรัพย์สิน งบประมาณขององค์การ หน่วยงานต่าง ๆ หรือเงินทุนที่ ใช้เพื่อการดำเนินงานนั้น ๆ

Material หมายถึง เครื่องมือ อุปกรณ์วัสดุสิ่งของ อาคารสถานที่และทรัพยากรอื่น ๆ นอกเหนือจากบุคคลและเงิน

Management/Method หมายถึง วิธีการบริหาร รูปแบบการจัดการภายในองค์การ หน่วยงานนั้น ๆ

๑.๒) ๗-S แบบจำลองของ McKinney (Mckinsey's Model) ที่มีอิทธิพลต่อการ เปลี่ยนแปลงและประสิทธิภาพขององค์การ มีองค์ประกอบดังนี้^{๑๗}

Strategy หมายถึง กลยุทธ์ขององค์การเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้บริหาร ตอบคำถามที่สำคัญ

Structure หมายถึง โครงสร้างองค์การ คือ โครงสร้างที่ได้ตั้งขึ้นตามกระบวนการ หรือ หน้าที่ของงานโดยมีการรับบุคลากรให้เข้ามาทำงานร่วมกันในฝ่ายต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ที่ตั้ง ไว้

^{๑๗} สุพานี สฤษฏ์วานิช, การบริหารเชิงกลยุทธ์ แนวคิด และทฤษฎี, (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ด ยูเคชั่น, ๒๕๕๓), หน้า ๖๕.

System หมายถึง ระบบการปฏิบัติงาน ในการปฏิบัติงานตามกลยุทธ์เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ตามที่กำหนดไว้นอกจากการจัดโครงสร้างที่เหมาะสมและมีกลยุทธ์ที่ดีแล้วการจัดระบบการทำงาน (Working System) ก็มีความสำคัญยิ่ง

Staff หมายถึง บุคลากร ทรัพยากรมนุษย์นับเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการดำเนินงานขององค์การองค์การจะประสบความสำเร็จหรือไม่ส่วนหนึ่งจะขึ้นอยู่กับจัดการทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource)

Management การวางแผนทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการวิเคราะห์ความต้องการทรัพยากรมนุษย์ในอนาคต โดยการตัดสินใจเกี่ยวกับบุคลากรนั้นควรมีการวิเคราะห์ที่อยู่บนพื้นฐานของกลยุทธ์องค์การที่เป็นสิ่งกำหนดทิศทางที่องค์การจะดำเนินไปให้ถึง ซึ่งจะเป็นผลให้กระบวนการกำหนดคุณลักษณะและการคัดเลือกและจัดวางบุคลากรได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น

Skill หมายถึง ทักษะ ความรู้ ความสามารถ ทักษะในการปฏิบัติงานของทรัพยากรบุคคลในองค์การ สามารถแยกทักษะออกเป็น ๒ ด้านหลัก คือ ทักษะด้านงานอาชีพ (Occupational Skills) เป็นทักษะที่จะทำให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานในตำแหน่งหน้าที่ได้ ตามหน้าที่และลักษณะงานที่ได้รับมอบหมาย

Style หมายถึง รูปแบบการบริหารจัดการแบบแผนพฤติกรรมในการปฏิบัติงานของผู้บริหารเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของสภาพแวดล้อมภายในองค์การ

๒) การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก (External Environment) โดยทำการวิเคราะห์ โอกาส (Opportunity – O) และอุปสรรค/ภัยคุกคาม/ข้อจำกัด (Threat – T)

๓) การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก (External Environment) การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ โอกาส (Opportunity) และ อุปสรรค/ภัยคุกคาม/ข้อจำกัด (Threat)

๓.๑.๒ Five Forces (แรงผลักดัน ๕ ประการ) Five Forces ของ Michael Porter เป็น Model ที่นิยมกันมากในการวิเคราะห์ธุรกิจ (อุตสาหกรรม/ตลาด) เพื่อให้รู้ถึงสภาพแวดล้อมของธุรกิจขององค์การกับสิ่งรอบข้างที่มีผลต่อการทำธุรกิจ โดยเป็นการวิเคราะห์ในเชิงบวกที่ไม่ใช่เพียงการเอาชนะเหนือคู่แข่งแต่ยังพูดถึงการร่วมมือกันเป็นพันธมิตร ทั้งธุรกิจขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดย่อมก็สามารถใช้ Model ธุรกิจแบบ Five Forces มาใช้ได้เพื่อเสริมให้ธุรกิจมีความแข็งแกร่งมากยิ่งขึ้น^{๑๘}

๑) คู่แข่งที่มีอยู่ในปัจจุบัน (Rivalry Among Existing Firms) การแข่งขัน ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อองค์การอื่น

^{๑๘} กมลวรรณ ณรงค์ชัย, “การบริหารกลยุทธ์เพื่อพัฒนาศักยภาพขององค์กรภาคประชาสังคม: กรณีศึกษา สมาคมพัฒนาธุรกิจจังหวัดสุราษฎร์ธานี”, วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๗), หน้า ๓๔.

๒) ข้อจำกัดในการเข้าสู่อุตสาหกรรมของคู่แข่งรายใหม่ (Treat of New Entrants) องค์การต้องพิจารณาถึงความเข้มแข็งเพื่อการเข้าตลาดของผู้มาใหม่

๓) อำนาจการต่อรองของผู้ซื้อหรือลูกค้า (Buyer's Bargaining power) ลูกค้ามีความสำคัญต่อความอยู่รอดและการเจริญเติบโตของธุรกิจทั้งทางตรงและทางอ้อม ศักยภาพในการต่อรอง

๔) สินค้าหรือบริการทดแทน (Threats of substitutes) นอกจากธุรกิจจะต้องแข่งขันกับผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมเดียวกันแล้ว บางครั้งอาจต้องประสบปัญหาจากการคุกคามของสินค้าทดแทนจากอุตสาหกรรมอื่น

๒.๒.๔ การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ

เป็นการนำกลยุทธ์ที่กำหนดขึ้นไปปฏิบัติ ไปประยุกต์ในการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านการจัดโครงสร้าง บุคลากร และการประสานงานอย่างเป็นระบบ เครื่องมือที่ใช้ เช่น Balance Scorecard , Total Quality Management , Good Governance, Knowledge Management and Learning Organization .^{๑๙}

การควบคุมกลยุทธ์โดยใช้ Benchmarking

Benchmarking เป็นการค้นหาจุดเด่น จุดด้อยในองค์กรของเรา โดยใช้วิธีเปรียบเทียบกับองค์กรอื่น ๆ ที่มีประสิทธิภาพสูงกว่า หรือองค์กรที่เป็นผู้นำ จากนั้น นำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงองค์กรของเราให้ดียิ่งขึ้น การทำ Benchmarking นั้น สามารถแบ่งได้ ๔ กลุ่ม^{๒๐} คือ

๑. เปรียบเทียบภายใน (Internal Benchmarking) การเปรียบเทียบภายในเป็นการเปรียบเทียบกับส่วนงานต่าง ๆ ที่อยู่ภายในองค์กรเดียวกัน เพื่อกระตุ้นให้แต่ละส่วนงานเรียนรู้และพัฒนาขีดความสามารถของตนเองให้สูงขึ้น แต่ก็มีข้อพึงระวัง คือ อาจเกิดอคติในการประเมิน (Internal Bias)

๒. เปรียบเทียบคู่แข่ง (Competitive Benchmarking) เป็นการเปรียบเทียบกับคู่แข่งในอุตสาหกรรมเดียวกัน กิจกรรมก็จะได้เรียนรู้จุดอ่อน จุดแข็งของคู่แข่ง จะได้สามารถปรับปรุงพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น

๓. เปรียบเทียบตามหน้าที่งานหรือกระบวนการทำงาน (Functional or Process Benchmarking) เป็นการเปรียบเทียบกับผู้ที่มีคู่แข่งโดยเปรียบเทียบในหน้าที่งานหรือกิจกรรมที่สนใจว่าใครเป็นผู้ที่ทำกิจกรรมนั้นได้ดีที่สุด

^{๑๙} ธีรพล จันทรมิตร, “กลยุทธ์การแข่งขันของธุรกิจค้าปลีกสมัยใหม่ในเขตกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษา บริษัท เทสโก้ โลตัส จำกัด (มหาชน)”, วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖), หน้า ๖๖.

^{๒๐} พิบูลย์ พิณปะปาล, การจัดการเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๖๗.

๔. เปรียบเทียบทั่วไป (Generic Benchmarking) เป็นการเปรียบเทียบทั่วไป แม้จะต่างกิจกรรม หรือต่างอุตสาหกรรมก็ตาม เช่น เปรียบเทียบสิทธิประโยชน์ เงินเดือน ค่าจ้าง ค่าตอบแทน เป็นต้น

การประเมินกลยุทธ์ (Strategy Evaluation)

เป็นการเปรียบเทียบผลลัพธ์ที่ได้รับกับเป้าหมายที่วางไว้ว่า มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ การยอมรับซึ่งการประเมิน อาจใช้ KPI, Benchmarking, BSC หรือ SWOT ก็ได้ ซึ่งผู้ใช้ต้องเข้าใจเทคนิคหรือเครื่องมือและนำไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมการประเมินกลยุทธ์โดย KPI : Key Performance Indicators : The Key Indicators are used to determine just how to integrate into your business plan KPI เป็นตัวชี้วัดหลักของผลการดำเนินงาน เป็นเครื่องมือสำคัญที่บ่งบอกถึงข้อมูลที่แสดงสถานะที่แท้จริงขององค์กรในปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ของการกำกับตรวจสอบการดำเนินการตามแผนที่กำหนด^{๒๑}

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ดำเนินการสรุปผลการศึกษาและนำเสนอในรูปแบบกลยุทธ์ในการดำเนินการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และจากการศึกษาข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันอย่างเป็นระบบ และเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน จากนั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบแผนภาพ และตาราง เพื่อนำไปสู่คำตอบในการศึกษาและสรุปผลประกอบการเขียนรายงานตามวัตถุประสงค์และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับของการศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งนำเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อไป ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาแนวทางเพื่อสร้างกลยุทธ์ ดังนี้

การวิเคราะห์ SWOT Analysis

S มาจาก Strengths หมายถึง จุดเด่นหรือจุดแข็ง ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน เป็นข้อดีที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในบริษัท เช่น จุดแข็งด้านส่วนประสม จุดแข็งด้านการเงิน จุดแข็งด้านการผลิต จุดแข็งด้านทรัพยากรบุคคล บริษัทจะต้องใช้ประโยชน์จากจุดแข็งในการกำหนดกลยุทธ์การตลาด

W มาจาก Weaknesses หมายถึง จุดด้อยหรือจุดอ่อน ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน เป็นปัญหาหรือข้อบกพร่องที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในต่างๆ ของบริษัท ซึ่งบริษัทจะต้องหาวิธีในการแก้ปัญหานี้

O มาจาก Opportunities หมายถึง โอกาส ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอก เป็นผลจากการที่สภาพแวดล้อมภายนอกของบริษัทเอื้อประโยชน์หรือส่งเสริมการดำเนินงานขององค์กร โอกาสแตกต่างจากจุดแข็งตรงที่โอกาสนั้นเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายนอก แต่จุดแข็งนั้นเป็นผลมา

^{๒๑} อนิวัช แก้วจันทร์, การจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management), (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๘๘.

จากสภาพแวดล้อมภายใน นักการตลาดที่จะต้องแสวงหาโอกาสอยู่เสมอ และใช้ประโยชน์จากโอกาสนั้น

T มาจาก Threats หมายถึง อุปสรรค ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอก เป็นข้อจำกัดที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งธุรกิจจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์การตลาดให้สอดคล้องและพยายามจัดอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้น

ขั้นตอนที่ ๔ หลังจากวิเคราะห์และสรุปสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกด้วยการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคแล้วก็จะนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ในรูปแบบความสัมพันธ์แบบเมตริกซ์โดยใช้ตาราง TOWS Matrix วิเคราะห์ทางเลือกออกมาเป็นกลยุทธ์ในการแก้ไขปัญหา

การวิเคราะห์ด้วยตารางเมตริกซ์ที่คล้ายกับการวิเคราะห์ SWOT แต่มีความแตกต่างกัน คือ การวิเคราะห์ TOWS Matrix เป็นการจับคู่ระหว่างปัจจัยภายนอกกับปัจจัยภายในที่ได้จากการวิเคราะห์ SWOT ด้วยการจับคู่ระหว่างจุดแข็ง (Strengths) และจุดอ่อน (Weaknesses) สัมพันธ์กับโอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats) เพื่อแก้ไขและนำไปสู่การหากลยุทธ์ที่เหมาะสม ได้แก่ การกำหนดกลยุทธ์เชิงรุก (SO Strategy) กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO Strategy) กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST Strategy) และกลยุทธ์เชิงรับ (WT Strategy)

๒.๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์ พบงานวิจัยของสุภา สังขวรรณ^{๒๒} รายงานว่า กลยุทธ์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม โดย (๑) ยึดหลักยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาจังหวัดสมุทรสงคราม (๒) ส่งเสริมและพัฒนาให้จังหวัดเป็นศูนย์กลางการพักผ่อนและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม (๓) กำหนดกลยุทธ์ประเด็นยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ที่มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม (๔) เพิ่มพูนความรู้ ความประทับใจ รวมทั้งบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยว และ (๕) การสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมต่อไป และงานวิจัยของภัสร์ศศิ์ หิดจันทร์^{๒๓} รายงานว่า ลักษณะการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อนำไปสู่กลยุทธ์ทางการท่องเที่ยวนั้น ในปัจจุบันยังมีผลกระทบในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านการเรียนรู้ ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม รวมทั้งกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่จะต้องปรับเปลี่ยนและที่ส่งผลกระทบต่อกับนักท่องเที่ยวที่ลดลง สำหรับปัญหาและอุปสรรค ในด้านการกลยุทธ์การท่องเที่ยววัฒนธรรม พบว่า กระบวนการทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การวางแผนในการดำเนินงาน กำหนดเครื่องมือเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ และด้านการจัดการ ทั้งนี้ การที่หน่วยงานที่สนับสนุนการท่องเที่ยวนั้นยังไม่

^{๒๒} สุภา สังขวรรณ, “กลยุทธ์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม”, วารสารวิทยาการจัดการ, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๖๖): ๑-๙.

^{๒๓} ภัสร์ศศิ์ หิดจันทร์, “กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์”, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๖๒): ๒๕๐-๒๖๘.

ชัดเจน ทำให้คนในชุมชนท่องเที่ยวต้องช่วยการสร้างภาพลักษณ์เพื่อเป็นการเพิ่มเครือข่าย และกำหนดเครื่องมือเพื่อเป็นการช่วยกันสร้างภาพลักษณ์อีกทางหนึ่ง ในขณะที่ความต้องการให้ทางหน่วยงานราชการ เอกชน สนับสนุนโดยมีงบประมาณในการสนับสนุนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในหลาย ๆ ด้าน และยังพบงานวิจัยของฟูลีนี เจอะเฮะ^{๒๔} พบว่า (๑) กลยุทธ์องค์ประกอบของชุมชนนักปฏิบัติ คือ ๑) จัดการฝึกอบรมความรู้แก่ชาวบ้าน เช่น การเพาะเลี้ยงสาหร่ายผมนางในแหล่งน้ำธรรมชาติและในบ่อดินทั้งแบบเผชิญหน้าและผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เช่น Blog Facebook Website เป็นต้น ๒) จัดตั้งทีมชุมชนกับปฏิบัติร่วมวางแผนบริหารจัดการความรู้เพื่อการอนุรักษ์สาหร่ายผมนางในชุมชนให้เหมาะสมในแต่ละบทบาทหน้าที่ ๓) สร้างพันธมิตรกับภาครัฐและเอกชนเพื่อร่วมกันจัดการทรัพยากรสาหร่ายผมนาง และงานวิจัยของสุภา สังขวรรณ^{๒๕} รายงานว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดสมุทรสงครามเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้กระจายออกไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ด้วย ภาครัฐและเอกชนควรร่วมมือกับดำเนินการปรับปรุง ดูแลบำรุงรักษาสถานที่ท่องเที่ยวไม่ให้เกิดความชำรุดทรุดโทรม ควรทำการประชาสัมพันธ์ จัดกิจกรรมส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และการค้นหารูปแบบการท่องเที่ยวแบบใหม่ในการบริหารและการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดสมุทรสงครามเพื่อนำไปประยุกต์ใช้งานได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจังหวัดสมุทรสงครามยังมีแหล่งท่องเที่ยว ที่มีความโดดเด่นในทางประวัติศาสตร์ ความโดดเด่นในทางศิลปวัฒนธรรม มีความโดดเด่นในความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอีกเป็นอันมาก ที่ไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ไม่ได้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เช่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไผ่พันใบ พิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สาร อนุสรณ์สถานแผ่สยามอิน-จัน อาสนวิหารแม่พระบังเกิด ประเพณีไทยทรงดำ ตลาดน้ำบางน้อย ตลาดน้ำบางนกแขวก แหล่งการทำนาเกลือ ศูนย์ท่องเที่ยวเกษตรชุมชนบ้านบางพลับ ฯลฯ และงานวิจัยของภัสร์ศรั หิดจันทร์^{๒๖} พบว่า การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การวางแผนการดำเนินงาน เป็นเครื่องมือเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรม และด้านการจัดการผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นกลยุทธ์การท่องเที่ยว

นอกจากนี้ยังพบงานวิจัยของวิลาวัลย์ อ่อนวงศ์เปรม^{๒๗} รายงานว่า กลยุทธ์การปรับตัวด้านการตลาดเพื่อสร้างการรับรู้คุณค่าอาหารไทยดั้งเดิมของประเทศไทย ประกอบไปด้วย ๔ องค์ประกอบหลัก ดังนี้ กลยุทธ์ด้านสินค้า พัฒนาเมนูอาหารไทยดั้งเดิมให้มีเอกลักษณ์และตอบสนอง

^{๒๔} ฟูลีนี เจอะเฮะ, “ศึกษากลยุทธ์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนกับปฏิบัติผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพื่อการอนุรักษ์สาหร่ายผมนางของชุมชนบางปู”, **ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต เทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๙), หน้า ๒๓.

^{๒๕} สุภา สังขวรรณ, “กลยุทธ์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม”, **วารสารวิทยาการจัดการ**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๖๖): ๑-๙.

^{๒๖} ภัสร์ศรั หิดจันทร์, “การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรม”, **ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๒), หน้า ๓๔.

^{๒๗} วิลาวัลย์ อ่อนวงศ์เปรม, “กลยุทธ์การปรับตัวด้านการตลาดเพื่อสร้างการรับรู้คุณค่าอาหารไทยดั้งเดิมของประเทศไทย”, **ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๑), หน้า ๒๒.

ความต้องการของผู้บริโภค กลยุทธ์ด้านราคา กำหนดราคาอาหารไทยดั้งเดิมที่แข่งขันได้ กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย พัฒนาระบบการ และงานวิจัยของธนภัทร จันทรทิพย์^{๒๘} พบว่า กลยุทธ์การแข่งขันของ GrabFood ประเทศไทย ประกอบไปด้วย ๕ องค์ประกอบหลัก ดังนี้ กลยุทธ์ด้านสินค้าและบริการ นำเสนอเมนูอาหารที่หลากหลาย ราคาที่แข่งขันได้ และบริการจัดส่งที่รวดเร็ว กลยุทธ์ด้านราคา กำหนดราคาสินค้าและบริการที่แข่งขันได้ นำเสนอโปรโมชั่นและส่วนลดต่างๆ กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ขยายช่องทางการสั่งซื้ออาหารผ่านแอปพลิเคชัน เว็บไซต์ และเบอร์โทรศัพท์ กลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการขาย ประชาสัมพันธ์ GrabFood ผ่านช่องทางต่างๆ เช่น สื่อออนไลน์ สื่อออฟไลน์ และกิจกรรมส่งเสริมการขาย และกลยุทธ์ด้านการสร้างความสัมพันธ์ พัฒนาระบบความสัมพันธ์กับลูกค้า พันธมิตรทางธุรกิจ และผู้ซัพพลาย ส่วนฉัตรพล ศรีทองคำ^{๒๙} พบว่า กลยุทธ์การตลาดออนไลน์แบบมีส่วนร่วมของ Pomelo ประกอบไปด้วย ๔ องค์ประกอบหลัก ดังนี้ กลยุทธ์ด้านเนื้อหา สร้างเนื้อหาที่น่าสนใจ ดึงดูดความสนใจ และกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม กลยุทธ์ด้านช่องทางการสื่อสาร เลือกใช้ช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น Facebook, Instagram, Twitter และ YouTube กลยุทธ์ด้านกิจกรรม จัดกิจกรรมออนไลน์ที่สนุกสนาน ทำทาย และสร้างการมีส่วนร่วม และกลยุทธ์ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล และงานวิจัยของศรัณยพร ชวนเกริกกุล^{๓๐} พบว่า พบว่า กลยุทธ์การยกระดับการตลาดท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมืองรองจังหวัดสิงห์บุรี ประกอบไปด้วย ๔ องค์ประกอบหลัก ดังนี้ กลยุทธ์ด้านสินค้า พัฒนาศูนย์พักและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลายและมีเอกลักษณ์ กลยุทธ์ด้านราคา กำหนดราคาสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวที่แข่งขันได้ และกลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย พัฒนาระบบการกระจายสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย และกลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการขาย ส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมืองรองจังหวัดสิงห์บุรีผ่านช่องทางต่างๆ

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่าย

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) จึงเป็นการกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชนในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการ

^{๒๘} ธนภัทร จันทรทิพย์, “กลยุทธ์การแข่งขันของธุรกิจสตาร์ทอัพในอุตสาหกรรมฟู้ดเดลิเวอรี่: กรณีศึกษาบริษัท GrabFood ประเทศไทย”, *ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๒), หน้า ๗๖.

^{๒๙} ฉัตรพล ศรีทองคำ, “กลยุทธ์การตลาดออนไลน์แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างการรับรู้และจดจำแบรนด์สินค้าแฟชั่นผู้หญิงในกลุ่มมิลเลนเนียล: กรณีศึกษาแบรนด์ Pomelo”, *ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๖๑), หน้า ๕๖.

^{๓๐} ศรัณยพร ชวนเกริกกุล, “กลยุทธ์การยกระดับการตลาดท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมืองรองจังหวัดสิงห์บุรี”, *ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๑), หน้า ๓๔.

สื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน ซึ่งเป้าหมายของกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชน ก็คือทำให้ข้อมูลต่อสาธารณชนและให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอหรือนโยบายรัฐ และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับทุก ๆ คน การมีส่วนร่วมของประชาชนยังจัดเป็นรูปแบบหนึ่งของแนวความคิดในการกระจายอำนาจจากส่วนกลางมาสู่ส่วนท้องถิ่น เพราะประชาชนในท้องถิ่น คือ ผู้ที่รับปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นตนเองดีกว่าผู้อื่น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการเปิดกว้างในความคิดเห็นโดยการสื่อสารสองทางในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ซึ่งในแต่ละประเด็นนั้นไม่สามารถใช้เกณฑ์ในเกณฑ์หนึ่งมาตัดสินใจได้เหมือนกัน โดยแท้จริงนั้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจจะไม่สามารถกระทำได้ในทุก ๆ ประเด็น

แนวทางทั่ว ๆ ไปที่ควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนประเด็นต่าง ๆ ที่ต้องการกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ การตัดสินใจและมีผลกระทบที่สำคัญ การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อบางคนมากกว่าคนอื่น การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของบางคนหรือกลุ่มคนที่มีอยู่เดิม การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความขัดแย้งอยู่ก่อนแล้ว ความจำเป็นเพื่อให้มีการสนับสนุนต่อผลการตัดสินใจ ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีอยู่ในเกือบทุกกิจกรรมขึ้นอยู่กับความสนใจและประเด็นในการพิจารณา แต่มีเงื่อนไขพื้นฐานในการมีส่วนร่วมว่าประชาชนต้องมีอิสรภาพมีความเสมอภาพ และความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้การมีส่วนร่วมจำเป็นต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมาย ต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย และต้องมีกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด กล่าวคือ เป็นการสื่อสารสองทาง ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบไปด้วยการแบ่งปันข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียทรัพยากรทั้งทรัพยากรบุคคล เวลาหรือรวมถึงทุนทรัพย์ ยังเป็นการสร้างฉันทามติร่วมกันทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ อีกทั้งช่วยลดความเสี่ยงการเผชิญหน้าในกรณีที่ร้ายแรงที่สุด ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชน รวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน

๒.๓.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

สำหรับความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวความคิดและความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้

อนันต์ ชัมภรัตน์^{๓๑} ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า เป็นกระบวนการส่งเสริมสนับสนุน ชักนำ และสร้างโอกาสให้ชาวบ้านในรูปของบุคคล หรือกลุ่มคนต่าง ๆ ให้มีส่วนร่วมในการเข้ามาทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรม ด้วยความสมัครใจมิใช่เข้ามาร่วมเพราะหวังผลตอบแทน และการมีส่วนร่วมต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความจำเป็น ความต้องการ วัฒนธรรม นอกจากนี้สมาชิกทุกคนต้องมีโอกาสในการดำเนินกิจกรรมเพื่อการพัฒนาต่าง ๆ และต้องได้รับผลจากการพัฒนาอย่างสม่ำเสมออีกด้วย และ อนันต์ ชัมภรัตน์ ยังกล่าวอีกกล่าวว่า การที่จะพัฒนาชนบทให้ประสบผลสำเร็จต้องให้ชาวชนบทได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเองโดยตนเองรู้จักวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ที่ตนเองเป็นอยู่ และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงเมื่อจำเป็น เมื่อคนเกิดสำนึก และมีความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงแล้วกระบวนการพัฒนามักจะเกิดจากความสมัครใจ และมีความเป็นตัวของตัวเอง ผลแห่งการพัฒนาจะตกอยู่กับประชาชนส่วนใหญ่ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทนั้น ชุมชนควรมีบทบาทในการมีส่วนร่วมอยู่ ๔ ลักษณะคือ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการประเมินผล

พระมหาประกาศิต ฐิตีปสิทธิกร ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในสังคมเมือง เป็นการส่งเสริมสนับสนุนในการร่วมคิด ร่วม ตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมตรวจสอบ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลที่เกิดขึ้น คือมีการร่วมใช้ความคิด สร้างสรรค์ องค์ความรู้ และความชำนาญร่วมกับวิทยาการที่เหมาะสม สนับสนุนติดตามผลการ ปฏิบัติงานขององค์กร และผู้ที่เกี่ยวข้อง ในลักษณะการทำงานเป็นทีม (Team Work) อีกทั้ง กระบวนการ มีส่วนร่วมของประชาชน จึงครอบคลุมไปถึงการที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของ ตนเองในการจัดการ และควบคุมการใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม ตั้งแต่เริ่มคิดเห็น ปัญหาจนกระทั่งถึงขั้นตอน การติดตามตรวจสอบทุกขั้นตอนเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคมตามความจำเป็นในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งได้มีโอกาสในการวางแผน กำหนดรูปแบบ การบริหาร และประเมินผลตลอดจนการตัดสินใจในการกำหนดอนาคตของ ตนเอง และ ชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดังนั้น การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการที่ให้ประชาชนเข้ามา มีส่วนในการดำเนินงาน การพัฒนา มีส่วนในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการใช้ความคิดสร้างสรรค์ องค์ความรู้ ภูมิปัญญา และความ ขำนาญของชุมชนร่วมกันกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม คุ่มค่า และเกิดประโยชน์แก่ชุมชนส่วนรวม อย่างเหมาะสมสูงสุด^{๓๒}

^{๓๑}อนันต์ ชัมภรัตน์, “การพัฒนาแบบการจัดการป่าทุ่งป่าทามของชุมชนบริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่างในเขตจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานี”, **ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๔), หน้า ๗๖.

^{๓๒}พระมหาประกาศิต ฐิตีปสิทธิกร และคณะ, “การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของเกษตรกรชาวไร่นาและไร่มันสำปะหลังอำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์”, **วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย**, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓): ๒๒๐๑-๒๒๒๒.

ดังนั้น แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถจะนำไปสู่สังคมแห่งความพร้อมเพรียง ความร่วมมือ ความเข้าใจ การตัดสินใจในความเป็นเจ้าของท้องถิ่นนั้นโดยมีวิธีการ ลักษณะ ขั้นตอนต่าง ๆ มากมายรวมทั้งพฤติกรรมของประชาชนที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างถูกต้องกับระบอบประชาธิปไตยของคนในชาติทั้งการร่วมการวางแผนหรือร่วมกันตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การร่วมกันปฏิบัติตามสิ่งที่ตนเองให้ความเห็นหรือเป็นข้อตกลงร่วมกัน ร่วมกันรับประโยชน์ที่เกิดจากการตัดสินใจในการกระทำของชุมชน ร่วมกันตรวจสอบประเมินผลภายหลังจากการกระทำ และร่วมกันปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้นอย่างชัดเจนเป็นรูปตามที่กฎหมายกำหนดให้กระทำได้ ซึ่งหากจะกล่าวโดยรวมจะพบว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องสอดคล้องจากจุดเริ่มต้นของสิ่งที่จะกระทำไปจนสิ้นสุดในสิ่งที่กระทำร่วมกันมาอย่างยาวนานหรือจบโครงการพัฒนาท้องถิ่นนั้น และเกิดการยอมรับร่วมกันอย่างไม่มีข้อโต้แย้งเพราะมาจากจุดเริ่มต้นที่อาศัยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากประชาชนอย่างแท้จริง และการมีส่วนร่วมถือเป็นยุทธวิธีที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของกระบวนการพัฒนาและส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคม การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาที่เหมาะสม โดยความสมัครใจที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมทั้งระยะสั้น ระยะยาว ต่อเนื่องในเรื่องของการจัดการทรัพยากรชุมชนแล้วย่อมทำให้เกิดความพึงพอใจ และไม่มี ความขัดแย้งในชุมชน ย่อมทำให้แผนการพัฒนานั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ได้โดยง่าย ในการพัฒนาท้องถิ่น และการจัดการทรัพยากรในชุมชนจะสำเร็จได้ก็ด้วยความร่วมมือของประชาชนในการช่วยกันดำเนินกิจกรรมทุกอย่างให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้เขาได้เป็นผู้ตัดสินใจทำงานลงมือทำงานอย่างเต็มที่ อันเป็นการสร้างความรู้สึกมั่นใจในตนเอง ภูมิใจในความสามารถ และผลงานตลอดจนความรู้สึกในความเป็นเจ้าของ มีความชื่นชม และรักในการทำงานร่วมกันเป็นทีมมากยิ่งขึ้น และ กระบวนการมีส่วนร่วมจะช่วยส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการจัดการการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะเป็นการพัฒนาจากล่างขึ้นบน ผู้ได้ประโยชน์จะมีส่วนร่วมในองค์การในการกำหนดชนิดการพัฒนาตามที่ชุมชนต้องการ และอาจมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ดำเนินโครงการ ติดตามผลการพัฒนาในโครงการพัฒนาภาครัฐที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่าง ๆ กับชุมชน จึงต้องมีการวางแผน แบบบูรณาการที่เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมจากผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่น พร้อม ๆ กับการพิจารณาถึงนโยบายของชาติ และความสามารถในการตอบสนองของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อีกทั้งการมีส่วนร่วมจึงหมายถึงการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้าไปมีส่วนได้ส่วนเสียการร่วมมือมีส่วนเกี่ยวข้องโดยได้เข้าไปมีส่วนช่วยเข้าไปมีอิทธิพลและบทบาทไม่ว่าขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือในทุกขั้นตอนของกิจกรรมการดำเนินการอันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนองค์การหรือสังคมนั้นๆ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในกระบวนการนโยบายสาธารณะทั้งในด้านต่าง ๆ คือการให้และรับรู้ข้อมูลข่าวสารให้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะร่วมตัดสินใจทั้งในขั้นตอนการริเริ่มนโยบายการจัดทำแผนงานโครงการหรือกิจกรรมการปฏิบัติตามโครงการการติดตามและประเมินผลตามนโยบายแผนงานกล่าวได้ว่าเป็นการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นครบถ้วน ทุกขั้นตอนตั้งแต่ในระดับเบื้องต้น ระดับกลาง และระดับสูง เพื่อสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนิน

กิจกรรมในการพัฒนาความร่วมมือ ร่วมใจ การประสานงาน ความรับผิดชอบความร่วมมือร่วมใจ รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค

๒.๓.๒ ลักษณะของการมีส่วนร่วม

สมยศ พุ่มหว่า^{๓๓} ได้อธิบายถึง ลักษณะของการมีส่วนร่วมมี ๒ ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ ๑ การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ เช่น การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตาม ประเมินผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยที่โครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

ลักษณะที่ ๒ การมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็นสองประเภท คือ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง และการเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ โดยการส่งเสริม สิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง โดยประชาชนหรือชุมชน เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการเพื่อ รักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิด กระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับ ผลประโยชน์จากการพัฒนา และมีการเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชน มีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาสู่ส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมี ลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหารมีอำนาจต่อรองในการจัดการทรัพยากรโดยอยู่ ในมาตรฐานเดียวกัน ประชาชนสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนา ให้แก่ประชาชน เพื่อให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

มิ่งสรรพ ขาวสะอาด^{๓๔} กล่าวถึง การมีส่วนร่วมหมายถึงการที่ประชาชนหรือสมาชิกเพื่อหวังผลในกิจกรรม ร่วมกัน โดยอาศัยสมาชิกในกลุ่มแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ มีวัตถุประสงค์ และการดำเนินงาน ร่วมกัน ได้แสดงเจตนาทั้งด้วยการแสดงออกโดยการให้ความคิดเห็นและการลงมือกระทำเพื่อแก้ไข ปัญหาและหรือดำเนินการพัฒนาที่ก่อให้เกิดผลในที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางที่กลุ่มชอบอันจะ เป็นประโยชน์ต่อตนเอง กลุ่มชนและสังคมโดยรวม จากผลของการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นเป็นความตั้งใจที่ แท้จริงของประชาชนซึ่งทำให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่

๑. เป็นการเสริมสร้างให้ประชาชนพึ่งพาตนเอง ช่วยให้มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหามาของจะทำให้ทันคน มีอำนาจต่อรองกันมากขึ้นทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง รวมทั้งช่วย พัฒนาประชาธิปไตยโดยสร้างสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของประเทศในที่สุด

^{๓๓} สมยศ พุ่มหว่า, สังคมชนบทกับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๑๔.

^{๓๔} มิ่งสรรพ ขาวสะอาด, กติกา เครื่องมือ และการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อรักษาสังแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ, ๒๕๕๘), หน้า ๓.

๒. เป็นการเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ก้าวหน้าและสมบูรณ์แบบนั้นกลไกที่สำคัญคือการเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเชิงนโยบายของประชาชนได้แก่การเลือกตั้งผู้แทนราษฎร เข้าไปสร้างกฎหมายและการบริหารราชการแผ่นดิน หากกลไกนี้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วก็ไม่จำเป็นต้องมีกลไกนอกระบบเข้ามา แต่ถ้าหากมีการเรียกร้องเกิดขึ้นแสดงว่าระบบไม่สามารถตอบสนอง ความต้องการของประชาชนและยิ่งกลไกในระบบเป็นกลไกที่รวมอำนาจจากเบื้องต้นหรือหรือรวมศูนย์ และอยู่ห่างจากปัญหา ทำให้กลไกระบบไม่สามารถเข้าถึงปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างจริงจัง การเรียกร้องอาจ รุนแรงมากขึ้นตามลำดับ

นันทวัฒน์ บรมานันท์^{๓๕} ได้กล่าวถึง กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้ง ๔ ประการ ได้ลงลึกไปยังรายละเอียดให้เห็น รูปธรรมโดยการแบ่งออกเป็น ๔ แบบ คือ

๑. แบบการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) เป็นการมีส่วนร่วมที่เป็นการแสดงออกด้านความคิดเกี่ยวกับการจัดระบบ หรือกำหนดระบบของโครงการ เป็นการประเมินปัญหาหรือทางเลือกที่จะสามารถเป็นไปได้ที่จะนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาโดยการประเมินสภาพที่เป็นอยู่และ สาเหตุของปัญหา ซึ่งในขั้นตอนนี้ยังแบ่งย่อยออกเป็น ๓ ส่วนได้แก่

๑.๑ การมีส่วนร่วมในขั้นต้น (Initial Decision) เป็นการค้นหาความต้องการที่แท้จริง ซึ่ง เป็นวิธีการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมของโครงการ

๑.๒ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนเตรียมการ (Ongoing Decision) เป็นการหาโอกาสหรือ ช่องทางในการแก้ปัญหา รวมทั้งลำดับความสำคัญของโครงการที่จะต้องดำเนินการ

๑.๓ การมีส่วนร่วมในขั้นการตัดสินใจปฏิบัติการ (Operation Decision) เป็นการหา บุคลากรเข้ามาปฏิบัติการ ได้แก่ อาสาสมัคร ผู้ประสานงาน หรือกลุ่มที่รวมตัวกันตามประเพณี เช่นกลุ่มสตรีหรือกลุ่มหนุ่มสาวเพื่อที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยการเป็นสมาชิกร่วมดำเนินการคัดเลือกผู้นำ และการสร้างกำลังอำนาจให้แก่องค์กร

๒. แบบการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) เป็นการดำเนินงานตามโครงการและแผนงานและเป็นการก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรมและผลงานที่ปรากฏในขั้นตอนนี้และยังแบ่งออกมาให้เป็น ๓ ส่วนคือ

๒.๑ การมีส่วนร่วมในการสละทรัพยากร (Resource Contribution) ได้แก่การมีส่วนร่วม ร่วมสละแรงกาย การสละเงิน การให้วัสดุอุปกรณ์ และการให้คำแนะนำซึ่งทรัพยากรเหล่านี้จะช่วยให้ด้วย ความเต็มใจ

๒.๒ การมีส่วนร่วมในการบริหารและการประสานงาน (Administration and Coordination) จะมีส่วนร่วมด้วยวิธีการจ้างบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ การฝึกอบรมผู้ที่เข้าปฏิบัติในโครงการหรือการให้คำปรึกษาในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการและเป็นผู้ประสานงานในโครงการด้วย

^{๓๕} นันทวัฒน์ บรมานันท์, การบริหารสาธารณะในระบบกฎหมายปกครองของฝรั่งเศส, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนิติธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๕๕๕.

๒.๓ การมีส่วนร่วมในการเข้าเป็นผู้ปฏิบัติในโครงการ มักพบว่ามีลักษณะเป็นการบังคับให้เข้ามาปฏิบัติในโครงการมากที่สุด การมีส่วนร่วมในการบังคับให้ปฏิบัติจะต่างจากการให้ความร่วมมือเพราะความบังคับให้ทำนั้น ผลประโยชน์ (Benefits) จะไม่ใช่เป็นสิ่งที่สำคัญแต่ถ้าเป็นการมีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจนั้น จะคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับหลังเกิดการมีส่วนร่วมด้วย

๓. แบบการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ยังแบ่งออกได้ ๓ ส่วนคือ

๓.๑ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ (Material Benefits) ได้แก่การมีส่วนร่วมในการเพิ่มผลผลิต รายได้ หรือทรัพย์สิน

๓.๒ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านสังคม (Social Benefits) ได้แก่ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่สังคมเช่น โรงเรียน สถานที่สาธารณะ หรือส่วนกลางของชุมชน เช่นการเพิ่มคุณภาพชีวิต การเกิดระบบน้ำประปา

๓.๓ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านบุคคล (Personal Benefits) ได้แก่ ความนับถือตนเอง (Self-Esteem) พลังอำนาจทางการเมือง (Political Power) ความคุ้มค่าของผลประโยชน์ (Sense of Efficacy)

๔. แบบการมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) หมายถึงการมีส่วนร่วมในการวัดผลและวิเคราะห์ผลของการดำเนินงาน รวมทั้งเป็นการค้นหาข้อดีข้อบกพร่องเพื่อหาแนวทางแก้ไขการทำงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป แต่การมีส่วนร่วมในขั้นนี้ส่วนใหญ่บทบาทดังกล่าวจะเป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยจะเป็นการประเมินผลของงบประมาณที่จัดสรรนั้นนำไปใช้อย่างไรบางกรณีแม้แต่เจ้าหน้าที่ เองยังไม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนดังกล่าว การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนี้จะแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพลังงานความคิดของมวลชนที่จะทำให้โครงการพัฒนาหรือสามารถนำมา ประยุกต์ใช้ได้ต่อไป

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

ธีรพงษ์ แก้วหาวงษ์^{๓๖} กล่าวว่า สำหรับขั้นตอนการมีส่วนร่วมให้เห็นเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นที่ได้เพิ่มเติมขั้นตอน การมีส่วนร่วม ๕ ขั้นตอนเพราะมองว่า ความซับซ้อนของกระบวนการมันไม่ได้สิ้นสุดลงไป คือ

๑. การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาในชุมชน และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดความต้องการของชุมชน และจัดลำดับความสำคัญของความสำคัญนั้น

๒. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วน ร่วมในการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการ แนวทางในการดำเนินงานกำหนดทรัพยากรและแหล่งของทรัพยากรที่ใช้

^{๓๖} ธีรพงษ์ แก้วหาวงษ์, กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓-๒๕.

๓. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยการช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงานหรือโครงการบริหารงานและประสานงาน ตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

๔. การมีส่วนร่วมในขั้นรับผลประโยชน์ที่เกิดจากโครงการพัฒนาเป็นขั้นที่ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากโครงการ หรือมีส่วนร่วมในการรับผลเสียที่อาจเกิดจากโครงการ ซึ่งผลประโยชน์หรือผลเสียนี้อาจเป็นด้านกายภาพ หรือด้านจิตใจที่มีผลต่อสังคมหรือบุคคลได้

๕. การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วน ร่วมในการประเมินว่าโครงการพัฒนาที่ดำเนินการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การ ประเมินผลนี้อาจเป็นการประเมินผลย่อย ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่กระทำกัน เป็นระยะๆหรือการประเมินผลรวม ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอดของโครงการทั้งหมด

ชินรัตน์ สมสืบ^{๓๗} กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมใน กระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ เช่น การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผนการ ตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมถึง การรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยที่โครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถี ชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็นสองประเภทคือ

๑. การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง โดยประชาชนหรือชุมชน เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

๒. การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาสู่ส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดการทรัพยากรโดยอยู่ในมาตรฐานเดียวกันและประชาชนสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ ประชาชนเพื่อให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง มีโอกาสได้เข้าร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหา/ประเด็นที่สำคัญ ที่เกี่ยวข้องร่วมคิดแนวทางร่วมการแก้ไขปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจและร่วมกระบวนการพัฒนา ในฐานะหุ้นส่วนการพัฒนาทางสังคม สามารถแบ่งออกได้เป็น ๕ ประเด็น ได้แก่

^{๓๗} ชินรัตน์ สมสืบ, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙), หน้า ๗๙.

๑. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ข้อมูล (Inform) เป็นการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นการสื่อสารทางเดียว แต่เป็นระดับที่สำคัญ เพราะเป็นการเริ่มต้นที่ส่วนราชการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการอื่นๆ ต่อไป

๒. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปรึกษาหารือ (Consult) เป็นการรับฟังความคิดเห็น โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น บอกข้อปัญหาและข้อเสนอแนะต่างๆ กับส่วนราชการ

๓. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเข้ามาเกี่ยวข้อง (Involve) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องในกระบวนการกำหนดนโยบาย การวางแผนงาน/โครงการ การมีส่วนร่วม ในระดับนี้ อาจดำเนินการในรูปแบบคณะกรรมการที่มีตัวแทนภาคประชาชนเข้าร่วม

๔. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ความร่วมมือ (Collaborate) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในบทบาทหรือฐานะหุ้นส่วนหรือภาคีในการดำเนินกิจกรรมของหน่วยงานภาครัฐ

๕. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเสริมอำนาจประชาชน (Empower) เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นการมอบอำนาจการตัดสินใจให้ประชาชนเป็นผู้กำหนด

ลักษณะหรือรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน

ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนทางด้านการเมือง Bryant and White แบ่งกรณีการมีส่วนร่วมเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. การมีส่วนร่วมในระดับแนวนอน (Horizontal forms of participation) เป็นการมีส่วนร่วมแบบดั้งเดิมที่กำหนดโดยการเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคการเมืองหรือพฤติกรรมทางการเมือง เช่นการเลือกตั้งการรณรงค์หาเสียงกิจกรรมกลุ่มผลประโยชน์การแนะนำชักชวนการมีส่วนร่วมแบบนี้ประชาชนจะเข้ามามีส่วนในความพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจต่างๆ

๒. การมีส่วนร่วมในแนวตั้ง (Vertical forms of participation) เกิดในช่วงต่อจากแบบที่๑การมีส่วนร่วมในแนวตั้งเป็นการที่ประชาชนมีความสัมพันธ์ในเรื่องต่างๆ กับผู้นำหรือเจ้าหน้าที่เพื่อได้รับผลประโยชน์จากกันและกัน

๓. การมีส่วนร่วมในการบริหาร (Participation in administrative process) เป็นการมีส่วนร่วมที่เป็นทั้งแนวนอนและแนวตั้งอาจเป็นการออกแบบของกิจกรรมที่กลุ่มผลประโยชน์กำหนดการตัดสินใจในการบริหารหรือแลกเปลี่ยนแต่มีการเข้าไปร่วมมากกว่า ๒ แบบข้างต้น เช่นการตัดสินใจยอมรับเทคโนโลยีการวางแผนทำกิจกรรมมุ่งหลังคาบ้านร่วมกัน การวางแผนการตลาด การเข้าร่วมรับการฝึกอบรม

ดังนั้น ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา มีลักษณะแตกต่างกันไป ทั้งนี้ทั้งนั้นอยู่กับกิจกรรมที่ดำเนินการโดยลักษณะการมีส่วนร่วมของ ประชาชนที่ปรากฏเช่น การร่วมคิด ร่วมศึกษา วางแผนดำเนินการตัดสินใจ ควบคุมติดตาม ประเมินผลร่วมลงทุนและร่วมรับผลประโยชน์ซึ่งสามารถดำเนินการโดยผ่านช่องทางทั้งทางตรง และทางอ้อม

ส่วน รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนจำแนกตามมิติระดับการมีส่วนร่วมใน ๓ รูปแบบ ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกัน กล่าวคือฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่ามีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

๒. การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการกำหนดนโยบายของรัฐโดยไม่รู้ความต้องการของประชาชน ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นเพียงประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนบางเรื่องเท่านั้น

๓. การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาด้วยความเท่าเทียมกันทุกฝ่าย จัดเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริงของประชาชน ตามแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชน เมื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้จะสนับสนุนและส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๓.๓ การประยุกต์ใช้แนวคิดการมีส่วนร่วม

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถจำแนกตามลักษณะงานหรือกิจกรรมที่ดำเนินการได้หลายลักษณะทั้งในด้านการบริหารจัดการด้านการเมืองการพัฒนาชุมชนรวมถึงด้านบริบทของการมีส่วนร่วมซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวคิดและทัศนะเกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ หลากหลายประการ สำหรับการแบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแบ่งได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความละเอียดของการแบ่งเป็นสำคัญ โดยมีข้อพึงสังเกตคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุด ได้แก่

๑. ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับต่ำสุด และเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการกับประชาชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชน โดยวิธีการต่างๆ เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าวสาร และการแสดงนิทรรศการ เป็นต้น แต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องใดๆ

๒. ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือ ผู้วางแผนโครงการจะเชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นข้อมูลในการประเมินข้อดีข้อเสียของโครงการอย่างชัดเจนมากขึ้น เช่น การจัดทำแบบสอบถามก่อนริเริ่มโครงการต่างๆ หรือการบรรยายและเปิดโอกาสให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการนั้นๆ เป็นต้น

๓. ระดับการปรึกษาหารือ เป็นการเจรจาอย่างเป็นทางการระหว่างผู้วางแผนโครงการและประชาชน เพื่อประเมินความก้าวหน้าหรือระบุประเด็นข้อสงสัยต่างๆ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็น เป็นต้น

๔. ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่ผู้วางแผนโครงการกับประชาชนมีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมโครงการ และผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินการโครงการ เหมาะที่จะใช้สำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีข้อ

ได้เป็นอย่างมาก เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การใช้ อนุญาโตตุลาการเพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง และการเจรจาเพื่อหาทางประนีประนอมกัน เป็นต้น

๕. ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนิน โครงการ เป็นขั้นการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๖. ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ปัญหา ข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ แต่การลงประชามติจะสะท้อนถึงความต้องการของประชาชนได้ดีเพียงใด ขึ้นอยู่กับความชัดเจนของประเด็นที่จะลงประชามติและการ กระจ่ายข่าวสารเกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของประเด็นดังกล่าวให้ประชาชนเข้าใจอย่างสมบูรณ์และทั่วถึง เพียงใด โดยในประเทศที่มีการพัฒนาทางการเมืองแล้ว ผลของการลงประชามติจะมีผลบังคับให้ รัฐบาลต้องปฏิบัติตาม แต่สำหรับประเทศไทยนั้น รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันบัญญัติให้ ผลของการ ประชามติมีทั้งแบบที่มีข้อยุติโดยเสียงข้างมาก และแบบที่เป็นเพียงการให้คำปรึกษาแก่คณะรัฐมนตรี ซึ่งไม่มีผลบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตามแต่อย่างใด

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

๑. คุณภาพของการตัดสินใจดีขึ้น เนื่องจากกระบวนการปรึกษาหารือกับสาธารณชนจะ ช่วยสร้างความกระจ่างให้กับวัตถุประสงค์และความต้องการของโครงการหรือนโยบาย และบ่อยครั้งที่ การมีส่วนร่วมของประชาชนนำมาสู่การพิจารณาทางเลือกใหม่ๆ ที่น่าจะเป็นคำตอบที่มีประสิทธิผล ที่สุดได้

๒. ใช้ต้นทุนน้อยและลดความล่าช้าลง แม้ว่าการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมจะต้อง ใช้เวลาและมีค่าใช้จ่ายมากกว่าการตัดสินใจฝ่ายเดียว แต่การตัดสินใจฝ่ายเดียวที่ไม่คำนึงถึงความ ต้องการแท้จริงของประชาชนนั้น อาจนำมาซึ่งการโต้แย้งคัดค้านหรือการฟ้องร้องกัน อันทำให้ต้อง เสียค่าใช้จ่ายสูงในระยะยาว เกิดความล่าช้า และความล้มเหลวของโครงการได้ในที่สุด

๓. การสร้างฉันทามติ การมีส่วนร่วมของประชาชนจะสร้างข้อตกลงและข้อผูกพันอย่าง มั่นคงในระยะยาวระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน ช่วยสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มต่างๆ ลดข้อ โต้แย้งทางการเมืองและช่วยให้เกิดความชอบธรรมต่อการตัดสินใจของรัฐบาล

๔. การนำไปปฏิบัติง่ายขึ้น การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำให้ประชาชนมี ความรู้สึกของการเป็นเจ้าของการตัดสินใจนั้น และทันทีที่การตัดสินใจได้เกิดขึ้น พวกเขา ก็อยากเห็น มันเกิดผลในทางปฏิบัติ และยังสามารถเข้ามาช่วยกันอย่างกระตือรือร้นอีกด้วย

๕. การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าที่เลวร้ายที่สุด เพราะการเปิดโอกาสให้ฝ่ายต่างๆ เข้ามา แสดงความต้องการและข้อห่วงกังวลตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ จะช่วยลดโอกาสของการโต้แย้งและการ แบ่งฝ่าย ที่จะป็นปัจจัยให้เกิดการเผชิญหน้าอย่างรุนแรงได้

๖. การคงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม เนื่องจากกระบวนการตัดสินใจที่ โปร่งใสและเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม จะสร้างความน่าเชื่อถือต่อสาธารณชนและเกิด ความชอบธรรมโดยเฉพาะเมื่อต้องมีการตัดสินใจในเรื่องที่มีการโต้แย้งกัน

๗. การคาดการณ์ความห่วงกังวลและทัศนคติของสาธารณชน เพราะเมื่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้มาทำงานร่วมกับสาธารณชนในกระบวนการมีส่วนร่วม พวกเขาจะได้รับรู้ถึงความห่วงกังวล และมุมมองของสาธารณชนต่อการทำงานขององค์กร ซึ่งจะช่วยให้เจ้าหน้าที่สามารถคาดการณ์ปฏิกิริยาตอบสนองของสาธารณชนต่อกระบวนการและการตัดสินใจขององค์กรได้

๘. การพัฒนาภาคประชาสังคม ประโยชน์อย่างหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือทำให้ประชาชนมีความรู้ทั้งในส่วนของเนื้อหาโครงการและกระบวนการตัดสินใจของรัฐ รวมทั้งเป็นการฝึกอบรมผู้นำและทำให้ประชาชนได้เรียนรู้ทักษะการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต

การประยุกต์ใช้แนวคิดการมีส่วนร่วม

กรมพัฒนาชุมชน^{๓๔} อธิบายว่า ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการบริหารงาน ของภาครัฐ ได้แก่

๑. ประชาชนเกิดการเรียนรู้ เนื่องจากกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ทำให้การศึกษาแก่ผู้เข้าร่วม ทำให้ได้รับทราบข่าวสาร และเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องในสถานการณ์ต่าง ๆ และ ในขณะเดียวกันประชาชนก็สามารถสะท้อนถึงปัญหาของชุมชนในภาครัฐอื่นจะทำให้การตัดสินใจใน นโยบายต่าง ๆ ได้ผลที่ตรงเป้าหมายมากขึ้น

๒. ให้ความสำคัญในการพัฒนาคน เมื่อประชาชนได้รับการเรียนรู้ จะเกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง มีความรู้ลึกถึงการเป็นเจ้าของ มีความรับผิดชอบ มีมโนธรรม และตระหนักในความสามารถ ของตนเอง ก่อให้เกิดความรักหวงแหนในทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชน มีการอนุรักษ์ และเฝ้าระวังรักษา อันเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

๓. ผลลัพธ์ทางสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง เมื่อองค์กรภาครัฐยอมเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น การตัดสินใจ นโยบายจะเกิดจากการปรึกษาหารือจากทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ผลลัพธ์ทางสังคมก็จะเกิดการ ประนีประนอม และหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน อาทิเช่น โครงการต่าง ๆ ของภาครัฐหากประชาชน สามารถโต้แย้งเสนอความคิดเห็น และร่วมแสวงหาทางออกจนเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายได้ ก็จะเป็นการ ตัดสินใจในการปฏิบัติตามนโยบายต่าง ๆ ได้ดีขึ้นเนื่องจากการมีส่วนร่วมทำให้มีการสื่อสารสองทาง ระหว่างภาครัฐ และภาคประชาชน มีการทบทวนและตัดสินใจนโยบายที่ผ่านเวทีสาธารณะหรือการประชา วิจารณ์ ที่เป็นกลไกช่วยให้การตัดสินใจดีขึ้น

๔. กระบวนการมีส่วนร่วมจะช่วยส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการจัดการการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะเป็นการพัฒนาจากล่างขึ้นบน ผู้ได้ประโยชน์จะมีส่วนร่วมในองค์การในการกำหนดชนิดการพัฒนา ตามที่ชุมชนต้องการ และอาจมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ดำเนินโครงการ ติดตามผลการพัฒนา ในโครงการ พัฒนาภาครัฐที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่าง ๆ กับชุมชน

^{๓๔} กรมพัฒนาชุมชน, คู่มือนักพัฒนา เรื่อง การจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บางกอกบล็อก, ๒๕๕๗), หน้า ๒ – ๕.

การมีส่วนร่วม นอกจากจะทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีปฏิริยาเชิงสร้างสรรค์ของประชาชน และผู้เกี่ยวข้องแล้ว ยังสามารถตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ดังนี้^{๓๔}

๑. ทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการส่งผ่านข้อมูลข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง

๒. ทำให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปด้วยความราบรื่น ไม่มีอุปสรรค เนื่องจากการดำเนินกิจกรรมมักเกี่ยวข้องกับบุคคลหลุ่่มาก และอาจรวมถึงสาธารณชนทั่วไป การสร้างกิจกรรมการมีส่วนร่วม จะเป็นการสร้างความเข้าใจ ทำให้การดำเนินกิจกรรมไม่ถูกต่อต้าน แต่จะเป็นการสนับสนุนให้เกิดแนว ร่วมการดำเนินกิจกรรมมากขึ้นอีกด้วย

๓. ใช้การมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือหรือกลไกในการพัฒนาชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะปัจจุบันประชาชนมีการ ตื่นตัวในเรื่องบทบาทและสิทธิของตนเองในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทำให้เกิดเวทีการระดมความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง ส่งผลดีต่อกระบวนการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ

๔. หลักการและแนวคิดพื้นฐานของการมีส่วนร่วมนั้นเป็นการเกี่ยวข้องกันทางด้านสังคม จิตใจ และอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ของกลุ่มนั้น เพราะเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการคิด ริเริ่มวางแผน วิเคราะห์ ตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบตามมา

ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงถือเป็นยุทธวิธีที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของกระบวนการพัฒนา และส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคม การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาที่เหมาะสม โดยความสมัครใจที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมทั้งระยะสั้น ระยะยาวต่อเนื่องในเรื่องของการจัดการทรัพยากร ชุมชนแล้วย่อมทำให้เกิดความพึงพอใจ และไม่มี ความขัดแย้งในชุมชน ย่อมทำให้แผนการพัฒนานั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และในการพัฒนาท้องถิ่นนั้นจะสำเร็จได้ก็ด้วยดีก็จากความร่วมมือของประชาชนในการช่วยกันดำเนินกิจกรรมทุก ๆ อย่างให้มากที่สุด เพื่อให้เขาได้เป็นผู้ตัดสินใจลงมือทำงานอย่างเต็มที่ อันเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมกันใจในตนเอง ภูมิใจในความสามารถ และผลงานตลอดจน ความรู้สึกในความเป็นเจ้าของ มีความชื่นชม และรักในการทำงานร่วมกันเป็นทีมมากยิ่งขึ้น และ การมีส่วนร่วมที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ต้องอยู่บนพื้นฐานความสมัครใจที่จะเข้ามามีส่วนในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงมีการจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมด้วย ซึ่งจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมโดยรอบ ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้ประชาชนจะแสดงบทบาทได้ ๒ ลักษณะ คือ

๑. การมีส่วนร่วมโดยตรง หมายถึง ประชาชนมีบทบาทในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ โดยตรง ทั้งการแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์ พิจารณา ตัดสินใจ และการปฏิบัติ โดยตรงเต็มศักยภาพภายใต้ขอบเขตของกติกาที่ถูกกำหนดไว้

^{๓๔} กิตติชัย รัตนะ, การมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำ, (กรุงเทพมหานคร: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๓ – ๑๗๔.

๒. การมีส่วนร่วมผ่านตัวแทน หมายถึง การส่งผู้แทนของตนเข้าไปทำหน้าที่แทนตนหรือกลุ่มของตน เช่น การให้หัวหน้าครัวเรือนเข้าไปเป็นคณะกรรมการดำเนินการในด้านต่าง ๆ ร่วมกับภาคีต่าง ๆ

อีกทั้งต้องมีการวางแผนแบบบูรณาการที่เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมจาก ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่น พร้อม ๆ กับการพิจารณาถึงนโยบายของชาติและความสามารถในการตอบสนองของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒.๓.๔ การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วม

คำว่า “เครือข่าย” มีความหมายแตกต่างกันไปตามมุมมองของแต่ละบุคคล แต่จากการวิเคราะห์เครือข่ายรูปแบบต่างๆ กลุ่มเครือข่ายนี้ ต้องมีการแสดงออกเป็นการลงมือกระทำกิจกรรมร่วมเป็นมโนภาพที่เห็นว่า สามารถสร้างความเข้าใจในเบื้องต้นได้โดยง่าย คือ ภาพข่ายใยแมงมุม ซึ่งแสดงให้เห็นการถักทอโยงใยกัน ของเส้นใยที่พาดผ่านกันไปมาหลายเส้น หลายทิศทาง ดังนั้นความหมายอย่างง่ายที่ผมขอให้ไว้ ณ ที่นี้ สำหรับคำว่า เครือข่าย คือ การเชื่อมโยงอย่างมีเป้าหมาย การเชื่อมโยงนี้ อาจเป็นการเชื่อมโยงระหว่าง ระบบที่ปฏิบัติการอยู่เข้าด้วยกัน เช่น การเชื่อมโยงคอมพิวเตอร์เข้าเป็นเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นต้น หรืออาจเป็นการเชื่อมโยงระหว่าง บทบาทของบุคคล/องค์กรต่าง ๆ ภายใต้วัตถุประสงค์ร่วมใดๆ ของภาคีสมาชิก ซึ่งถ้าหากพิจารณาถึงลงไปอีกหน่อย ในความเป็นบุคคล/องค์กร ก็จะพบความแตกต่างของระบบการทำงาน (ของบุคคล) และความแตกต่างของระบบการทำงาน (ขององค์กร) ที่ปรากฏออกมา ตามการปฏิบัติตัว และตามบทบาทภารกิจที่มีลักษณะเฉพาะ ของแต่ละบุคคล/องค์กร การเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย จึงเท่ากับการเชื่อมโยงหลาย ๆ ระบบย่อย (ที่ต่างมีลักษณะจำเพาะของระบบ) ให้รวมกันขึ้นมาใหม่ เป็นอีกหนึ่งระบบ ของหน่วยสมาชิกทุกหน่วย ที่เข้ามารวมกัน^{๔๐}

จากพื้นฐานของการเชื่อมโยงระบบ ระหว่างบุคคล/องค์กร เป็นเครือข่าย ก็คือ การรวบรวมความหลากหลาย เข้ามาเป็นหนึ่งเดียวกัน ให้เกิดมีความเป็นเอกภาพ คำว่า เอกภาพนี้ ในกระบวนการดำเนินงานเครือข่ายในเบื้องต้นนี้ว่า เป็นการมีเป้าหมายร่วมกัน เป้าหมายที่ตรงกันนี้เอง ที่ นำให้ความหลากหลายมาบรรจบ เชื่อมโยงกันได้ ผลจากการรวบรวมกันนี้ ย่อมก่อให้เกิดพลังในการ ดำเนินการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายได้โดยเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสภาพสังคมปัจจุบัน ที่ลักษณะทาง โครงสร้างสังคม และวิถีชีวิตของผู้คน มีความหลากหลายขึ้นกว่าเก่าก่อน ได้ก่อให้เกิดความ สลับซับซ้อนของปัญหามากขึ้น เป็นเงาตามตัวเช่นกัน^{๔๑}

การแก้ไขปัญหาวิธีคิด วิธีปฏิบัติในลักษณะวิธีการที่เคยทำกันมาแต่เดิมนั้น จึงมีประสิทธิผลน้อยลงเรื่อยๆ จนแทบจะกล่าวได้ว่า ไร้ประสิทธิผลไปเลย สำหรับปัญหาในขณะนี้ ดังนั้นวิธีคิด วิธีปฏิบัติในการแก้ปัญหา จึงต้องปรับเปลี่ยนไป โดยที่เห็นได้เด่นชัดก็คือ ถ้าการแก้ไขปัญหา

^{๔๐} ธนา ประมุขกุล, เครือข่าย, (ขอนแก่น: ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ, ๒๕๕๕), หน้า ๒๒.

^{๔๑} กาญจนา แก้วเทพ, เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สภาคทอลิกแห่ง ประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๘), หน้า ๒๓.

ยังคงยึดอยู่บนพื้นฐานที่ให้หน่วยงานของรัฐเป็นตัวจักรสำคัญแล้วก็คงยากที่จะประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริง เนื่องจากเราจะพบกับปัญหาสำคัญ อันเนื่องมาจากความเป็นระบบราชการของรัฐ คือ หนึ่ง การแยกส่วนกันในการทำงาน สอง ความติดขัดล่าช้า จากระเบียบขั้นตอนการปฏิบัติ สาม การทำงานตามสายการบังคับบัญชา ที่อาศัยการสั่งการในแนวดิ่ง และสี่ เป็นการรวมศูนย์อำนาจ - ทรัพยากร

ในขณะที่ เครือข่าย เป็นการเริ่มต้นด้วยการสร้างเป้าหมายร่วมกัน ของภาคีสมาชิก ซึ่งแม้ว่า สมาชิกที่เกี่ยวข้อง จะมีบทบาทหน้าที่ความถนัดต่างๆ กัน แต่เมื่อทุกคนได้เข้ามารับรู้ในเป้าหมาย หรือปัญหาร่วมกันแล้ว สมาชิกแต่ละส่วน ก็จะได้ปรับ และแสดงบทบาทตามศักยภาพ/ความถนัดของตน เพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายของเครือข่ายได้อย่างตรงต่อสภาพที่แท้จริง โดยมีต้องรอการสั่งการใดๆ จากผู้กำหนดนโยบายในสายงานบังคับบัญชา ซึ่งส่วนใหญ่ก็มักจะมิได้รู้ หรือเข้าใจในสภาพปัญหาที่แท้จริงของพื้นที่

ทั้งนี้ เครือข่าย คือรูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคลกลุ่มหรือหลายองค์การหลายๆ องค์การที่ต่างก็มีทรัพยากรเป้าหมายมีวิธีการทำงานและมีกลุ่มเป้าหมายของตนเองบุคคลหรือกลุ่ม เหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลานานพอสมควรแม้ว่าจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่าง สม่าเสมอก็ตามแต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือ หรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหาที่สามารถติดต่อไปได้เป็นการเข้าร่วมเป็นองค์การ เครือข่ายแม้ว่าองค์การเหล่านี้จะมีบางสิ่งบางอย่างร่วมกันเช่นมีเป้าหมายร่วมกันมีประโยชน์ร่วมกัน องค์การเหล่านี้ก็ยังคงความเป็นเอกเทศอยู่เพราะการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเป็นการเข้าร่วมเพียงบางส่วน ขององค์การเท่านั้น

อีกทั้ง เครือข่าย ยังเป็นการเชื่อมโยงของกลุ่มคนหรือองค์การ ที่สมัครใจจะแลกเปลี่ยนข่าวสารหรือ กิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในข่ายด้วยความเป็นอิสระเท่าเทียมกันภายใต้ พื้นฐานของความเคารพสิทธิเชื่อถือเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน และมีการจัดระบบให้กลุ่มบุคคลหรือองค์การ ที่เป็นสมาชิกดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกันเพื่อนำไปสู่จุดหมายที่เห็นพ้องต้องกัน^{๔๒}

ดังนั้น เครือข่าย จึงหมายถึง กลุ่มของคนหรือกลุ่ม หรือองค์การที่มีความสมัครใจในการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน หรือลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างกันในหลายด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและอื่นๆ โดยมีการจัดรูปแบบการจัดการให้เป็นกลไกขับเคลื่อนเชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมกัน และเห็นความตระหลักร่วมกันในเป้าหมายและแผนงานที่จะทำเครือข่ายจึงเป็นรูปแบบการทำงาน ในลักษณะสร้างความร่วมมือประสานงานกัน ในแนวราบ ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง ด้วยการระดมสรรพกำลังอันรวมถึงคน สติปัญญา ความสามารถ และทรัพยากรในการทำงาน เพื่อเอาชนะอุปสรรค ที่เป็นจุดอ่อนของระบบงานราชการ ดังกล่าว ข้างต้น และเป็นแนวทางที่ตรงกันกับ แนวคิดของการพัฒนา

^{๔๒} อาภรณ์ ภูวพิพัฒน์, Competency Based HRVHRD, (กรุงเทพมหานคร: เอชอาร์ เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๗.

ปัจจุบัน ที่ให้ยึดพื้นที่ ประสานภารกิจ และร่วมทรัพยากร (Area, Function, Participation) เป็นกลยุทธในการพัฒนา

๒.๓.๕ หลักการที่สำคัญของเครือข่าย

กาญจนา แก้วเทพ^{๔๓} ได้กล่าวถึง หลักการที่สำคัญของเครือข่ายมี ๗ ประการ คือ

๑. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common perception) การที่สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่าย ต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุผลการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหา มีสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และมีความต้องการความช่วยเหลือใน ลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนิน กิจกรรมบางอย่างเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common vision) การมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคต ร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน และการมีเป้าหมายที่จะช่วยดำเนิน ไปด้วยกัน จะช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายมีพลัง เกิดเอกภาพ และช่วยบรรเทา ความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างลงไป

๓. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (mutual interests/benefit) การที่สมาชิกแต่ละคนมาร่วมกันเพื่อประโยชน์และผลประโยชน์และความต้องการซึ่งผลประโยชน์ และความต้อการนั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ดังนั้น จึงมีการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดให้รวมเป็นเครือข่าย

๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (all stakeholder participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลง มือกระทำอย่างแข็งขัน ดังนั้น สมาชิกในเครือข่ายจึงควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของ ความเท่าเทียมกันและในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่าย และควรสานต่อความสัมพันธ์ในแนวนราบ

๕. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship) การที่สมาชิกในเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมสร้างกระบวนการทำงานของกันและกัน โดยที่ใช้จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยเหลืออีกฝ่ายหนึ่งที่มีจุดอ่อน ซึ่งจะให้เกิดการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การเสริมสร้างต่อกันนั้นเกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่าย ซึ่งมีผลดีมากกว่าการไม่ร่วมเป็นเครือข่าย

๕. การพึ่งพิงร่วมกัน (interdependence) การเติมเต็มในส่วนที่ขาดของแต่ละฝ่ายเนื่องจากทุกฝ่ายต่างก็มีข้อจำกัดในกระบวนการทำงาน และมีความรู้ประสบการณ์ที่แตกต่าง ดังนั้น จึงมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖-๔๓.

๗. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (interaction) การที่สมาชิกในเครือข่ายมีการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และผลการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกันนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย

พระมหาสุทิตย์ อาภากร^{๔๔} ได้กล่าวถึงประเด็นสำคัญต่อการจัดการเครือข่ายประกอบไปด้วย

๑. จุดมุ่งหมายร่วม การทำงานเครือข่ายจะเกิดประสิทธิภาพสูงหากทุกฝ่ายสามารถกำหนดจุดหมายร่วมกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดหมายที่ทุกฝ่ายเห็นและต้องการให้เกิดขึ้น

๒. บุคคล ในการทำงานของเครือข่ายนั้น บุคคลในเครือข่ายจะต้องมีจิตสำนึกร่วม มีความถนัดในงานที่ทำ และมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน รวมทั้งได้รับผลประโยชน์จากความเป็นสมาชิกในเครือข่าย

๓. การเชื่อมโยง การทำงานของเครือข่ายจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการเชื่อมโยงที่เหมาะสม โดยอาจเชื่อมต่อกันผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ การเชื่อมต่อโดยมีศูนย์ประสานงานและการเชื่อมต่อโดยเทคโนโลยี

๔. การสร้างความรู้สึกร่วม หลังจากการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายแล้ว ทุกฝ่ายจะต้องมีความรู้สึกร่วมกับกระบวนการทำงานของเครือข่าย เพื่อให้เกิดพลังในการผลักดันเป้าหมาย

๕. การพัฒนาที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ ระบบการทำงานของเครือข่ายจะต้องสามารถและพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการที่โปร่งใสและตรวจสอบได้จากทุกฝ่าย ซึ่งจะเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมที่ดีต่อทุกฝ่ายและผู้ที่จะเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย

๖. การจัดระบบข้อมูลข่าวสาร ระบบการติดต่อสื่อสารและสารสนเทศเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อความยั่งยืนของเครือข่าย เพราะจะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทราบถึงกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่าย

ดังนั้น เครือข่ายจึงเป็นรูปแบบการทำงาน ในลักษณะสร้างความร่วมมือประสานงานกัน ในแนวราบ ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง ด้วยการระดมสรรพกำลัง อันรวมถึงคน สติปัญญา ความสามารถ และทรัพยากรในการทำงาน เพื่อเอาชนะอุปสรรค ที่เป็นจุดอ่อนของระบบงานราชการ ดังกล่าวข้างต้น และเป็นแนวทางที่ตรงกันกับ แนวคิดของการพัฒนาปัจจุบัน ที่ให้ยึดพื้นที่ ประสานภารกิจ และร่วมทรัพยากร (Area, Function, Participation) เป็นกลยุทธ์ในการพัฒนา ในขณะที่ เครือข่ายเป็นการเริ่มต้นด้วยการสร้างเป้าหมายร่วมกัน ของภาคีสมาชิก ซึ่งแม้ว่า สมาชิกที่เกี่ยวข้อง จะมีบทบาทหน้าที่ความถนัดต่างๆ กัน แต่เมื่อทุกคนได้เข้ามารับรู้ในเป้าหมาย หรือปัญหาร่วมกันแล้ว สมาชิกแต่ละส่วน ก็จะได้ปรับ และแสดงบทบาทตามศักยภาพ/ ความถนัดของตน เพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายของเครือข่าย ได้อย่างตรงต่อสภาพที่แท้จริง โดยมีต้องรอการสั่งการใดๆ จากผู้กำหนดนโยบายในสายงานบังคับบัญชา ซึ่งส่วนใหญ่ก็มักจะมีได้รู้ หรือเข้าใจในสภาพปัญหาที่แท้จริงของพื้นที่

^{๔๔}พระมหาสุทิตย์ อาภากร, **เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๘.

๒.๓.๖ การประยุกต์ใช้แนวคิดเครือข่าย

การประยุกต์ใช้แนวคิดเครือข่าย เพื่อขยายวงความสัมพันธ์ให้กว้างขวางขึ้น นำไปสู่การขยายกิจกรรม ขยายความช่วยเหลือเกื้อกูลที่มีต่อกันตลอดจนพัฒนาศักยภาพของแต่ละองค์กรให้แสดงบทบาททั้งผู้ให้และผู้รับอย่างเหมาะสม สร้างกระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันผ่านทางการติดต่อกันโดยตรงระหว่างบุคคลหรือกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้าร่วมเครือข่าย เป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางวัตถุแก่กัน และยังเป็นการแบ่งปันทรัพยากรให้แก่กลุ่มที่ด้อยโอกาสกว่าเพื่อประโยชน์ในการรวบรวมและเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลระหว่างองค์กร เป็นแหล่งสำหรับการทำงานสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของตนเองและยังทำให้เกิดการรวมหมู่ที่มีพลังอิทธิพลมากกว่าองค์กรเดียวอย่างมากมาย เป็นเวทีสำหรับการปฏิบัติงานรวมในพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การสร้างแหล่งสะสมทุนเพื่อ การพึ่งตนเองในด้านต่าง ๆ ในอนาคต และเป็นการรวมตัวกันนำประเด็นปัญหาร้องเรียนสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือนำไปสู่การเสนอหรือผลักดันนโยบายที่เหมาะสมมากกว่าเดิม^{๔๕} ซึ่งความสำคัญของเครือข่ายทางสังคม ดังนี้

๑. ทำให้เกิดการปรับตัวที่มีเหตุผลบนพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด คือ การใช้พฤติกรรมที่มีเหตุผล หากทุกคนได้ควบคุมทรัพยากรและให้ความสนใจทรัพยากรและเหตุการณ์เมื่อนั้นเครือข่ายทางสังคมจะกำหนดชนิดของทรัพยากรที่ทำให้เครือข่าย เข้าถึงกันได้ ดังนั้น เครือข่ายทางสังคมจึงกำหนดความสามารถในหน้าที่ของตนเองออกมา โดยช่วยให้บุคคลสามารถบรรลุเป้าหมายที่ตนเองวางไว้แม้ว่าจะขาดปัจจัยต่าง ๆ ได้

๒. ช่วยให้เกิดการแพร่กระจายของการนำเอาเครือข่ายมาใช้ในทางปฏิบัติ ได้แก่ การถ่ายทอดประสบการณ์การทำงาน ในทางปฏิบัติและความเข้าใจในหน้าที่การงาน ช่วยให้เกิดความคล่องตัวในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และนำไปสู่การแก้ไขปัญหา เป็นช่องทางของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย เป็นช่องทางของข้อมูล ที่เกี่ยวกับเครือข่ายทางสายอาชีพและการค้า กิจกรรมที่สามารถสร้างพฤติกรรมปรับตัวในการทำงานโดยสามารถเข้าถึงมาตรฐานสากลที่กำหนดไว้

๓. สร้างความน่าเชื่อถือ ช่วยให้เกิดการและแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์ได้อย่างง่าย และสะดวก สร้างหลักประกันความเสี่ยงในการตัดสินใจ หรือการเข้าร่วมกิจกรรม ความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ทำให้รู้สึกมีความปลอดภัย ไม่มีความเสี่ยงเกิดขึ้น กลไกของความน่าเชื่อถือที่เกิดขึ้นและนำไปสู่ความมั่นคงในธุรกิจได้

๔. เป็นช่องทางอย่างหนึ่งในการระดมทรัพยากร (แรงงาน ทุน ข้อมูล) เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เนื่องจากปัจจุบันการช่วยเหลือกันนั้นสามารถกำหนดบทบาทจากความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิด ดังนั้น หากมีทรัพยากรเครือข่ายอยู่จะสามารถใช้เป็นช่องทางในรูปแบบต่าง ๆ สร้างวัฒนธรรมร่วมกันได้ เพื่อก่อให้ธุรกิจเกิดความคล่องตัวมากยิ่งขึ้น เป็นผลให้สามารถลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินการได้

^{๔๕} นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗.

๕. สามารถกำหนดความเป็นอิสระของกลุ่มตนเองและสามารถต่อรองในเรื่องการกระจายอำนาจและทรัพยากร กล่าวคือ การพัฒนาศักยภาพของตนเองนั้นมีข้อจำกัด จึงหลีกเลี่ยง ไม่ได้ที่จะต้องประสานกิจกรรม หรือสร้างความร่วมมือกันในการทำงานตามความสามารถและหน้าที่ ที่ตนเองครอบครองอยู่ ดังนั้น หากได้รับการจัดสรรหน้าที่การทำงานตามความสามารถที่มีอยู่ในลักษณะของเครือข่ายอาชีพ ก็จะทำให้เกิดความสำเร็จมีความได้เปรียบในการแข่งขัน และเข้าถึงทรัพยากรได้โดยง่าย

๕. เป็นแนวร่วมใหม่ที่จะช่วยแก้ปัญหาในกรณีที่ภาครัฐไม่มีประสิทธิภาพในการจัดการ (เช่น ร่วมด้วยช่วยกัน เครือข่ายอนุรักษ์มรดกต่าง ๆ) เนื่องจากความสัมพันธ์ส่วนตัวนี้ สามารถสร้างเครือข่ายให้เกิดขึ้นได้ซึ่งเป็นช่องทางสำคัญที่จะแสดงอิทธิพลและนำมาสู่การตัดสินใจร่วมกัน

พระมหาสุทิตย์ อาภากร^{๔๖} ได้เสนอ กระบวนการจัดการเครือข่ายว่า มี ๔ ขั้นตอนตามวงจรชีวิตเครือข่าย ดังนี้

๑. ขั้นการตระหนักและการก่อตัวของเครือข่าย เป็นขั้น ตอนที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้พลังกลุ่มและความเป็นเครือข่ายในการจัดการกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น มีวิธีการดังนี้ (๑) การศึกษาข้อมูลและสภาพการณ์ เป็นการศึกษาข้อมูล สภาพการณ์ ความพร้อมภายในกลุ่มของตนเองและข้อมูลของกลุ่มเครือข่ายอื่นรวมทั้งสภาวการณ์ทางสังคม ทำให้ทราบถึงกิจกรรมและบริบทที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการที่จะส่งเสริมหรือจัดการเครือข่าย (๒) การสร้างศรัทธาและหาแนวร่วม เป็นการสร้างความเชื่อถือให้กับฝ่ายต่างๆ เช่น ความเชื่อถือในเรื่องของข้อมูล บุคคล ความสำคัญของปัญหา สร้างความคุ้นเคยกับบุคคลที่เป็นผู้นำ (๓) การสร้างความตระหนักหรือการเสนอให้เห็นประเด็นปัญหา (๔) การแสวงหาข้อมูลทางเลือก การค้นหาความต้องการและการหาจุดร่วมในการพัฒนาเครือข่าย (๕) การแสวงหาทางเลือกในการทำกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์และการแสวงหาแกนนำเครือข่ายและ (๖) การสร้างระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย

๒. ขั้นการสร้างพันธมิตรและการบริหารเครือข่าย เป็นขั้น ที่จะก่อเกิดความร่วมมือของความเป็นเครือข่าย และการบริหารจัดการทั้งภายในและภายนอกเครือข่าย มีวิธีการจัดการดังนี้ (๑) การกำหนดวัตถุประสงค์และข้อตกลงร่วม (๒) การกำหนดบทบาท หน้าที่ และการวางผังเครือข่าย (๓) การเสริมสร้างและพัฒนาผู้นำ (๔) การจัดระบบการติดต่อสื่อสาร (๕) การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง (๖) การติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม (๗) การส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์

๓. ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์และการใช้ประโยชน์ มีวิธีการดังนี้ (๑) การทบทวนและสรุปบทเรียน (๒) การเสริมสร้างผู้นำและหน่วยนำของเครือข่าย (๓) การเสริมสร้างกิจกรรมสาธารณะแลเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนความรู้ (๔) การขยายกิจกรรมและมโนทัศน์ (๕) การสร้างความรู้ใหม่และ

^{๔๖}พระมหาสุทิตย์ อาภากร และสายชล ปัญญชิต, “รูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมในการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา”, **รายงานการวิจัย**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

การจัดการความรู้ที่ต่อเนื่อง (๖) การเสริมสร้างวัฒนธรรมเครือข่ายเพื่อขัดความขัดแย้ง (๗) การเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและระบบการตรวจสอบแบบมีส่วนร่วม

๔. ขั้นการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง มีแนวทางดังนี้ (๑) การจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง (๒) การรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างสมาชิกของเครือข่าย (๓) การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีและความรู้ใหม่ (๔) การกำหนดและสร้างแรงจูงใจในการทำงาน (๕) การบริหารจัดการข้อมูล ระบบสื่อสาร และการจัดการความรู้ที่ต่อเนื่อง (๖) การให้ความช่วยเหลือและการแก้ไขปัญหาภายในเครือข่าย (๗) การเสริมสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น เครือข่ายการมีส่วนร่วม จึงมีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนงานพัฒนาเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ ผู้คนพูดถึงเครือข่ายของหน่วยงานการพัฒนา วิจัย ธุรกิจและในสาขาวิชาชีพต่างๆ ปัจจุบันเครือข่ายทำงานอย่างไรทำไมบางเครือข่ายประสบความสำเร็จ บางเครือข่ายไม่ประสบความสำเร็จ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ คนในชุมชนและองค์กรชุมชนควรเป็นอย่างไร เครือข่ายเมื่อสร้างขึ้นมาแล้วจะทำหน้าที่อย่างไร ชุมชนจะได้ประโยชน์อะไรบ้าง ล้วนแต่เป็นคำถามที่ยังต้องการกระบวนการค้นหาคำตอบอีกมาก ในทางสังคมวิทยาเครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างหนึ่งที่แตกต่างไปจากกลุ่มโดยที่กลุ่มจะมีขอบเขตที่ชัดเจน รู้ว่าใครเป็นสมาชิก ใครไม่ใช่สมาชิก มีความเป็นรูปธรรม มองเห็นได้ มีโครงสร้างทางสังคมในระดับหนึ่ง แต่เครือข่าย เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขต การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเครือข่ายอาจจะมองเห็นรูปธรรมของเครือข่ายมี ๓ ลักษณะคือ เครือข่ายการแลกเปลี่ยน เครือข่ายการติดต่อสื่อสาร และเครือข่ายความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน เครือข่ายไม่มีโครงสร้างที่แน่นอนตายตัว อาจมีการออกแบบโครงสร้างขึ้นมาทำหน้าที่สานความสัมพันธ์ระหว่างคน/กลุ่มองค์กรให้ต่อเนื่อง แต่ในเครือข่ายไม่มีใครบังคับให้ใครทำอะไรได้ แต่ละคน/กลุ่มองค์กรต่างก็เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายได้พอๆ กัน

๒.๓.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม พบว่า ศิริประภา แก้วอุดม^{๔๗} รายงานว่า การมีผู้นำในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวตลาดบ้านใหม่เป็นบุคคลสำคัญในจังหวัด การจัดระเบียบการค้าขายและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยว กลุ่มปัจจัยด้านจุดอ่อน ประกอบด้วย ๒ กลุ่มปัจจัย คือ ๑. การบริการการท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวก ๒. บทบาทหน้าที่การทำงานของคณะกรรมการชมรมรักษาดินแดนใหม่การสร้างความสำเร็จในแนวทางการอนุรักษ์อาคารตลาดโบราณ และการนำเทคโนโลยีการสื่อสารมาใช้ ทางเลือกกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนย่านตลาดบ้านใหม่ ที่เกิดจากการจับคู่ปัจจัยด้าน “จุดแข็ง” และ “โอกาส” คือกลยุทธ์ตลาดบ้านใหม่อาหารอร่อย และ กลยุทธ์ตลาดบ้านใหม่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และงานวิจัยของ

^{๔๗} ศิริประภา แก้วอุดม, “ทางเลือกกลยุทธ์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา”, *ปริญาปริญญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๕), หน้า ๘๗.

ฟูลีนี้ เจอะเอะ^{๔๘} ศึกษากลยุทธ์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนกับปฏิบัติผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพื่อการอนุรักษ์สหายรายนางของชุมชนบางปู พบว่า (๑) กลยุทธ์องค์ประกอบของชุมชนนักปฏิบัติ คือ ๑) จัดการฝึกอบรมความรู้แก่ชาวบ้าน เช่น การเพาะเลี้ยงสหายรายนางในแหล่งน้ำ ธรรมชาติและในบ่อดินทั้งแบบเผชิญหน้าและผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เช่น Blog Facebook Website เป็นต้น ๒) จัดตั้งทีมชุมชนกับปฏิบัติร่วมวางแผนบริหารจัดการความรู้เพื่อการอนุรักษ์สหายรายนางในชุมชนให้เหมาะสมในแต่ละบทบาทหน้าที่ ๓) สร้างพันธมิตรกับภาครัฐและเอกชนเพื่อร่วมกันจัดการทรัพยากรสหายรายนาง และงานวิจัยของอารมณ จอมจันทร์^{๔๙} (๒๕๖๒) พบว่า ชุมชนตำบลบางมะลิมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่างๆ ดังนี้ การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ: ชุมชนมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็น เสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหา และกำหนดเป้าหมายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมในกิจกรรม: ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การปลูกป่า การทำความสะอาดแหล่งน้ำ การรักษาความสะอาดในชุมชน และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล: ชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลการดำเนินงาน ประเมินผลลัพธ์ และปรับแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม งานวิจัยของ จตุรงค์ คงแก้ว^{๕๐} พบว่า กระบวนการพัฒนาพื้นที่การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดย การมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนชายฝั่งอ่าวพังงา ประกอบไปด้วย ๕ ขั้นตอน ดังนี้ การเตรียมความพร้อม: เริ่มต้นจากการสร้างการรับรู้ สร้างความตระหนักรู้ และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาและความสำคัญของการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง การระดมความคิดเห็น: เปิดเวทีให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็น เสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหา และกำหนดเป้าหมายการพัฒนา การวางแผน: จัดทำแผนพัฒนาพื้นที่การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการ: นำแผนพัฒนาไปปฏิบัติ โดยมีชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนหลัก หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน สนับสนุนทรัพยากร อุปกรณ์ และความรู้ การติดตามและประเมินผล: ติดตามผลการดำเนินงาน ประเมินผลลัพธ์ ปรับแผน แก้ไขปัญหา และพัฒนาต่อเนื่อง

^{๔๘} ฟูลีนี้ เจอะเอะ, “ศึกษากลยุทธ์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนกับปฏิบัติผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพื่อการอนุรักษ์สหายรายนางของชุมชนบางปู”, **ดุชนินพนธ์ปรัชญาดุชนินบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๙), หน้า ๘๗.

^{๔๙} อารมณ จอมจันทร์, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง: กรณีศึกษาชุมชนตำบลบางมะลิ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม”, **ดุชนินพนธ์ปรัชญาดุชนินบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๒), หน้า ๕๖.

^{๕๐} จตุรงค์ คงแก้ว, “กระบวนการพัฒนาพื้นที่การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดย การมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนชายฝั่งอ่าวพังงา”, **ดุชนินพนธ์ปรัชญาดุชนินบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๙), หน้า ๖๖.

ส่วนงานวิจัยของฐิตารัตน์ ศรีวัฒนพงศ์^{๕๑} พบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ แบ่งออกได้เป็น ๕ ระดับ ดังนี้ ระดับการรับรู้: ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาทรัพยากรน้ำ สาเหตุของปัญหา และผลกระทบที่เกิดขึ้น ระดับการมีส่วนร่วม: ชุมชนมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็น เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหา และกำหนดเป้าหมายการจัดการทรัพยากรน้ำ ระดับการตัดสินใจ: ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับแผนงาน โครงการ และกิจกรรมการจัดการทรัพยากรน้ำ ระดับการดำเนินการ: ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแผนงาน โครงการ และกิจกรรมการจัดการทรัพยากรน้ำ และระดับการติดตามและประเมินผล: ชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลการดำเนินงาน ประเมินผลลัพธ์ ปรับแผน แก้ไขปัญหา และพัฒนาต่อเนื่อง และงานวิจัยของนางลักษณ์ เจริญศรี^{๕๒} พบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วง แบ่งออกได้เป็น ๔ รูปแบบ ดังนี้ การมีส่วนร่วมแบบให้ข้อมูล: ประชาชนได้รับข้อมูลเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงจากหน่วยงานภาครัฐ การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือ: ประชาชนมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงกับหน่วยงานภาครัฐ การมีส่วนร่วมแบบร่วมตัดสินใจ: ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงกับหน่วยงานภาครัฐ และ การมีส่วนร่วมแบบต่อต้าน ประชาชนต่อต้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วง และงานวิจัยของ สุริพร วงศ์รัตน์^{๕๓} พบว่า พบว่า บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วง แบ่งออกได้เป็น ๕ บทบาท ดังนี้ บทบาทในการให้ข้อมูล: ผู้นำท้องถิ่นให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงแก่ประชาชน บทบาทในการสร้างความเข้าใจ ผู้นำท้องถิ่นสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงแก่ประชาชน บทบาทในการระดมความคิดเห็น ผู้นำท้องถิ่นระดมความคิดเห็นจากประชาชนเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วง บทบาทในการประสานงาน: ผู้นำท้องถิ่นประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน บทบาทในการปกป้องสิทธิของประชาชน ผู้นำท้องถิ่นปกป้องสิทธิของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วง

^{๕๑} ฐิตารัตน์ ศรีวัฒนพงศ์, “การพัฒนาแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ : กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำสะแกกรัง จังหวัดอุทัยธานี”, *ดุชนิพนธ์ปรัชญาคุษณิบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๘), หน้า ๓๔.

^{๕๒} นางลักษณ์ เจริญศรี, “รูปแบบและกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการพัฒนาขนาดใหญ่: กรณีศึกษาการก่อสร้างเขื่อนแม่วง จังหวัดเชียงใหม่”, *ดุชนิพนธ์ปรัชญาคุษณิบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๐), หน้า ๗๖.

^{๕๓} สุริพร วงศ์รัตน์, “บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ : กรณีศึกษาการก่อสร้างเขื่อนแม่วง จังหวัดเชียงใหม่”, *ดุชนิพนธ์ปรัชญาคุษณิบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๐), หน้า ๔๗.

นอกจากนี้ยังพบงานวิจัย ยังพบงานวิจัยของ Schulz et al.^{๕๔} ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในชุมชนกับสุขภาพจิต ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในชุมชน ช่วยลดความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า ความวิตกกังวล และความเหงา นอกจากนี้ ยังช่วยส่งเสริมความรู้สึกเป็นเจ้าของ การสนับสนุนทางสังคม และความยืดหยุ่นทางจิตใจ และงานวิจัยของ Kwak et al.^{๕๕} ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในชุมชนกับทุนทางสังคม ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในชุมชน ช่วยส่งเสริมการสร้างทุนทางสังคม ซึ่งหมายถึง เครือข่ายความสัมพันธ์ที่ไว้วางใจ การสนับสนุนทางสังคม และบรรทัดฐานการเกื้อกูล ทุนทางสังคมสามารถส่งผลดีต่อสุขภาพจิต สุขภาพกาย และความเป็นอยู่ที่ดี งานวิจัยของ Smith et al.^{๕๖} ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในชุมชนกับการกระทำร่วมกัน ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในชุมชน ช่วยส่งเสริมการกระทำร่วมกัน ซึ่งหมายถึง การที่ผู้คนมารวมตัวกันเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน การกระทำร่วมกันสามารถส่งผลดีต่อชุมชน เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ การปรับปรุงสิ่งแวดล้อม และการแก้ไขปัญหาทางสังคม และงานวิจัย Henderson et al.^{๕๗} ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในชุมชนกับการมีส่วนร่วมของพลเมือง ผ่านการวิเคราะห์อภิมานวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในชุมชน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมของพลเมือง ซึ่งหมายถึง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง เช่น การลงคะแนนเสียง การรณรงค์ และการอาสาสมัคร และ Emery et al.^{๕๘} ศึกษาผลกระทบของการมีส่วนร่วมในชุมชนต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี ผ่านการวิเคราะห์งานวิจัยเชิงระบบและอภิมานวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในชุมชน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับสุขภาพจิต สุขภาพกาย และความเป็นอยู่ที่ดี โดยชุมชนที่มีส่วนร่วมสูง ผู้คนมีแนวโน้มที่จะมีสุขภาพจิตที่ดี มีความสุข และรู้สึกพึงพอใจกับชีวิตมากกว่า

ดังนั้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้สรุปขั้นตอนและรูปแบบการมีส่วนร่วม โดยนำทฤษฎีการมีส่วนร่วม ๔ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นวางแผน (การวางแผน กิจกรรม แนวทางการแก้ปัญหา) ขั้นดำเนินการ (ส่งเสริมและดำเนินการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช) ขั้นสังเกตการณ์ และ ขั้นติดตามและประเมินผล มีรายละเอียดดังนี้

^{๕๔} Schulz, A, R, “Community Engagement and Mental Health: A Review of the Literature”, **International Journal of Mental Health and Addiction**, Vol. 16 No. 2, (2018): 237-252.

^{๕๕} Kwak, P, J, “Community Engagement and Social Capital: A Review of the Literature”, **Journal of Community Psychology**, Vol. 44 No. 2 (2019): 223-241.

^{๕๖} Smith, M, J, “Community Engagement and Collective Action: A Review of the Literature”, **American Journal of Community Psychology**, Vol. 55 No. 1-2 (2020): 1-22.

^{๕๗} Henderson, A, C, “Community Engagement and Civic Participation: A Meta-analysis”, **Journal of Applied Psychology**, Vol. 100 No. 3 (2020): 455-471.

^{๕๘} Emery, S, B, “The Impact of Community Engagement on Health and Well-being: A Systematic Review and Meta-analysis”, **Journal of Community Health**, Vol. 46 No. 2 (2021): 271-282.

ขั้นวางแผน เป็นการวางแผนกิจกรรมหลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นจากผู้ให้ข้อมูล ชุมชนแล้ว และนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาแนวทางการแก้ปัญหา แล้วก็นำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อกำหนดกลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี การกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงานตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้เพื่อการวิจัย

ขั้นดำเนินการ เป็นการ ร่วมดำเนินการเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการพัฒนา หรือเป็นขั้นตอนปฏิบัติการตามแผนการวิจัยที่ได้วางไว้ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามกลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยการสนับสนุนด้านเงินทุนวัสดุอุปกรณ์และแรงงานรวมทั้งการเข้าร่วมในการบริหารงาน การประสานขอความช่วยเหลือจากภายนอกในกรณีที่มีความจำเป็น

ขั้นสังเกตการณ์ เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละกิจกรรมมาวิเคราะห์ข้อมูล จากการสัมภาษณ์

และขั้นติดตามและประเมินผล หมายถึง ดำเนินการติดตามและประเมินผลการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการพัฒนา จากนั้นทำการสรุปประเมินผลความเป็นไปได้ในการดำเนินการและการส่งเสริมการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช

๒.๔ บริบทตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี^{๕๙}

ข้อมูลทั่วไป

ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี มีพื้นที่ ๕.๘ ตารางกิโลเมตร ประชากร ๑๑,๖๘๙ คน ส่วนใหญ่เป็นประชากรเพศหญิง จำนวน ๖,๑๘๓ คน และเป็นเพศชาย ๕,๕๐๖ คน ร้อยละ ๘๐ เป็นกลุ่มประชากรที่มีอายุมากกว่า ๒๐ ปีขึ้นไป เขตการปกครอง ๕ หมู่บ้าน (ชุมชน) ประกอบด้วย หมู่บ้านวัดไทร หมู่บ้านวัดบางอ้อยช้าง หมู่บ้านวัดรวกบางสีทอง และหมู่บ้านบางสีทอง มีจำนวนครัวเรือน ๕,๕๓๖ ครัวเรือน โรงเรียนประถมศึกษา ๔ แห่ง วัดจำนวน ๕ วัด หมู่บ้านจัดสรร จำนวน ๒๒ หมู่บ้าน คลองหลักที่ใช้ในการเกษตร ๔ คลอง และมีช่องทางระบายน้ำธรรมชาติในเขตเทศบาลตำบลบางสีทอง จำนวน ๓๙ คลอง และพื้นที่ทั้งหมดมีการใช้น้ำปะปา

^{๕๙} เทศบาลตำบลบางสีทอง, แผนพัฒนาท้องถิ่นปี ๒๕๖๐ - ๒๕๖๖, (นนทบุรี: เทศบาลตำบลบางสีทอง, ๒๕๖๖), หน้า ๔๓.

ภาพที่ ๒.๑ แผนที่ทางกายภาพท่องเที่ยวชมชนตำบลบางสีทอง

ตำบลบางสีทอง มีเนื้อที่รวม ๑,๔๙๔ ไร่ ประมาณ ๕.๘ ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศ ตำบลบางสีทอง เป็นที่ลุ่มอ่างกระทะ พื้นที่ทำการเกษตรปลูกไม้ผล ไม้ดอกไม้ประดับ พืชสวนอื่น ๆ และหมู่บ้านจัดสรร เมื่อถึงฤดูน้ำเหนือบ่าพื้นที่ราบบางส่วนที่ไม่มีเขื่อนกั้นน้ำถูกน้ำท่วมได้รับความเสียหาย

ลักษณะที่ตั้ง ตำบลบางสีทอง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ ของอำเภอบางกรวย อยู่ห่างจากอำเภอบางกรวย ประมาณ ๕ กิโลเมตร มีพื้นที่อาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลบางกร่างกับตำบลบางศรีเมือง อำเภอมืองนนทบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลบางไผ่ อำเภอมืองนนทบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลบางกรวย อำเภอบางกรวย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลบางขุน อำเภอบางกรวย

ลักษณะสังคม ประชากรส่วนใหญ่สามารถอ่านออกเขียนได้ จบการศึกษามัธยมศึกษา บัณฑิต ร้อยละ ๗๕ และกำลังศึกษาในระดับต่างๆ อีกร้อยละ ๒๕

สำหรับธุรกิจบริการในตำบลบางสีทอง มีจำนวน ๒๙ ธุรกิจ จัดเป็นธุรกิจขนาดเล็ก - ปานกลาง ไม่มีการประกอบธุรกิจประเภทอุตสาหกรรมใหญ่ในพื้นที่ แต่มีโรงงานขนาดกลาง จำนวน ๘ โรงงาน และส่วนด้านพาณิชย์และกลุ่มอาชีพ จะมี ๗ กลุ่มอาชีพ

^{๒๐} เทศบาลตำบลบางสีทอง, แผนพัฒนาท้องถิ่นปี ๒๕๖๐ - ๒๕๖๖, (นนทบุรี: เทศบาลตำบลบางสีทอง, ๒๕๖๖), หน้า ๔๓.

การศึกษา มีโรงเรียนประถมศึกษา ๔ แห่ง คือ โรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี ๒ แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดบางอ้อยช้าง และโรงเรียนวัดรวก มีโรงเรียนเอกชน ๒ แห่ง โรงเรียนประสาทวิทยา และ โรงเรียนรัตนบัณฑิตวิทยา มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ๒ แห่ง คือ ที่วัดบางอ้อยช้าง และห้องสมุดเฉลิมพระเกียรติวัดโคกนอน ๑ แห่ง

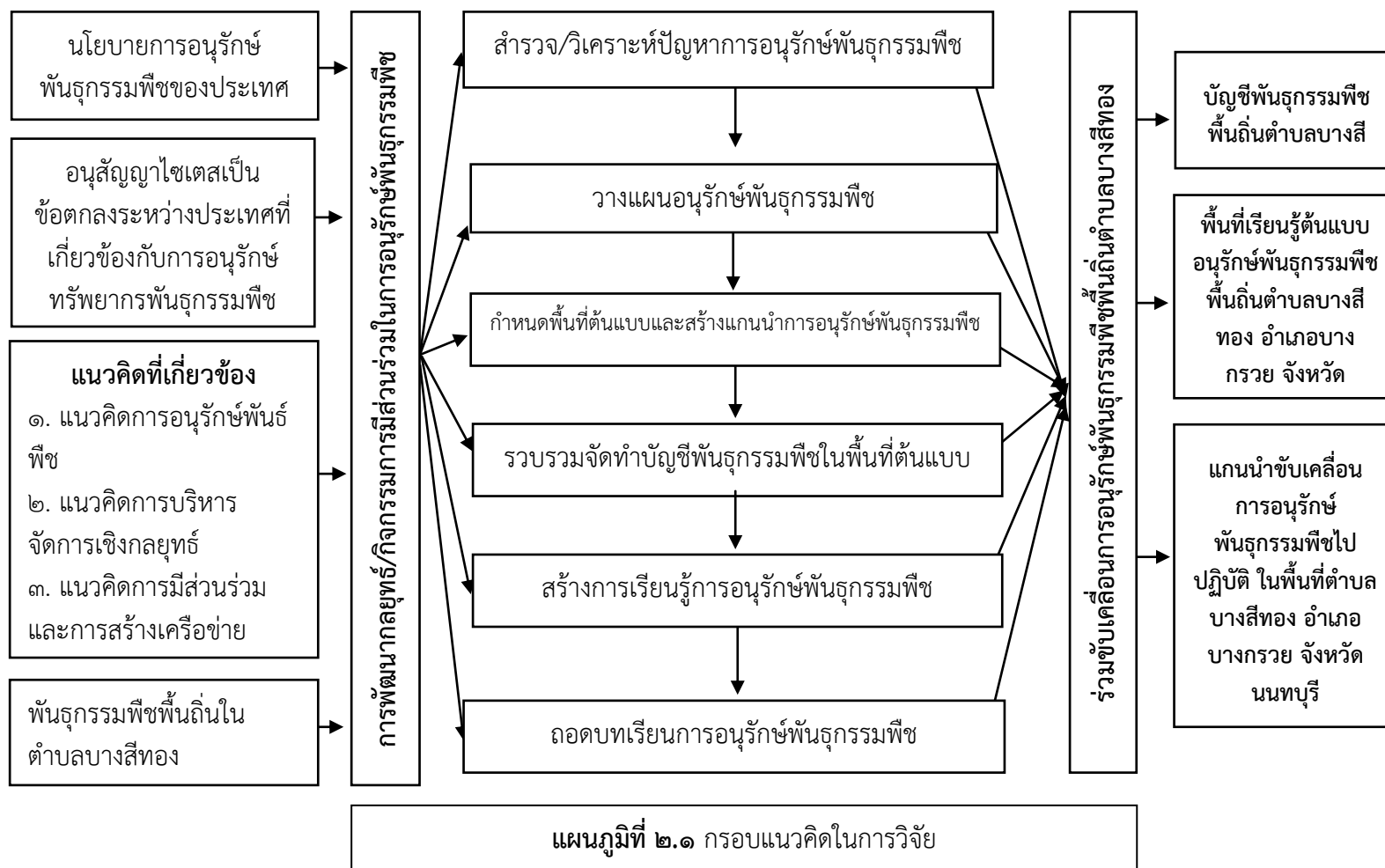
มีสถาบัน และองค์กรทางศาสนา ๕ แห่ง คือ วัดไทร วัดบางอ้อยช้าง วัดแดงประชาราษฎร์ วัดรวก วัดโคกนอน

ด้านการสาธารณสุข มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพชุมชนตำบลบางสีทอง

ลักษณะทรัพยากรแหล่งน้ำธรรมชาติ มีคลอง ๓๙ สาย ประกอบด้วย คลองสายบัว คลองตาเตียม คลองยายเมี้ยน คลองวัดไทร หมู่ ๑ คลองวัดไทร (ซอย ๑) คลองวัดไทร (ซอย ๒) คลองโพธิ์ คลองตาเทียบ คลองยายอรุณ คลองยายจัน คลองศาลเจ้า คลองตาพัน คลองหมอจำปี คลองช้างบ้านผู้ใหญ่พิมพ์า คลองนายอานวย คลองตานาม คลองยายจ่าง คลองตาหมอวัน คลองวัดแดง คลองวัดสนามร้าง คลองสุขาภิบาล ๑ คลองยายขวัญ คลองวัดรวก คลองนายสุตใจ คลองนายช่อ คลองตาพูน คลองนายวินัย คลองนางลมัย คลองตาทิมัก คลองมหาพงษ์ คลองบางสีทอง คลองตาจันทร์ คลองวัดโคกนอน คลองยายนิ คลองครุฑฤทธิ์ คลองตาน่อง คลองหน้าซอยร่วมวงศ์พัฒนา คลองป่าจู่ไร และ คลองป่าปรังค์

สำหรับพื้นที่ตำบลบางสีทองในอดีตเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่ทำสวน โดยมีพันธุ์พืชดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ตำบลบางสีทอง จำนวนมาก อาทิ ทุเรียนพันธุ์เมืองนนท์ พันธุ์ข้าวพื้นเมือง หรือกล้วยไม้ดั้งเดิม เป็นต้น แต่ด้วยการขยายของชุมชนเมืองทำให้พันธุ์พืชดั้งเดิมเหล่านี้น้อย ๆ สูญพันธุ์ไป ดังนั้น เทศบาลตำบลบางสีทอง จึงเริ่มดำเนินการ โครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชเพื่อตอบสนองพระราชดำริในระดับตำบล โดยเริ่มจากการจัดหาเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ข้อมูลอนุรักษ์ฯ การปรับปรุงอาคารริมน้ำวัดบางอ้อยช้างซึ่งเป็นอาคารร้านค้าชุมชน เดิมมาเป็นศูนย์ข้อมูลและการประชาสัมพันธ์แนะนำโครงการ โดยเทศบาลตำบลบางสีทองได้จัดกิจกรรม สร้างความเข้าใจให้กับชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช และทรัพยากรท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลบางสีทอง พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกให้เยาวชน และประชาชนทั่วไปได้เห็นคุณค่า ประโยชน์ ของพรรณไม้และทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช และทรัพยากรท้องถิ่นในตำบลบางสีทองร่วมกัน ตำบลบางสีทอง มีลักษณะพื้นที่เป็นกลุ่มอ่างกระทะ พื้นที่ส่วนใหญ่ทำการเกษตรปลูกไม้ผล ไม้ดอกไม้ประดับ พืชสวนอื่น ๆ และหมู่บ้านจัดสรร เมื่อถึงฤดูน้ำเหนือบ่าพื้นที่ราบบางส่วนที่ไม่มีเขื่อนกั้นน้ำถูกน้ำท่วมได้รับความเสียหาย ในช่วงปี ๒๕๓๘ -๒๕๓๙ น้ำท่วมทั้งตำบล ส่งผลให้ในช่วงเวลาดังกล่าวมีพันธุ์พืชหายากหลายชนิดได้เกิดการสูญพันธุ์ไปเป็นจำนวนมาก แต่อย่างไรก็ตามพื้นที่ตำบลบางสีทองยังมีพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกมีพันธุ์พืชหายากหลายชนิด มีการเพาะปลูก พันธุ์พืชหายากในบริเวณพื้นที่ส่วนบุคคล พื้นที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และธรรมชาติศึกษา มีศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช

๒.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยสำหรับการศึกษาวิจัย เรื่อง กลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เพื่อพัฒนากลยุทธ์การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี และเพื่อขับเคลื่อนกลยุทธ์ในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ผู้วิจัยแบ่งกระบวนการทำวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้ร่วมปฏิบัติการวิจัย
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ จริยธรรมในการวิจัย
- ๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) คือเป็นการวิจัยที่ใช้วิธีค้นคว้าและหาความรู้ตามหลักการของการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งการแก้ปัญหา ทำให้เกิดในการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลง (Change) และเป็น การดำเนินการวิจัยด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือกลุ่มเป้าหมายในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย โดยมีส่วนในการได้รับประโยชน์จากการวิจัยร่วมกัน ซึ่งจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ปรับเปลี่ยนขั้นตอนการวางแผน โดยแบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอน ได้แก่

- ๑) ขั้นร่วมคิด จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อการค้นหาปัญหาและการสำรวจปัญหาการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช และการวิเคราะห์ผลสรุปของปัญหาการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช
- ๒) ขั้นวางแผน จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อการวางแผนแนวทางการแก้ปัญหาการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช การวางแผนกิจกรรมในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช
- ๓) ขั้นดำเนินการ ส่งเสริมแนวทางในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ดำเนินกิจกรรมการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช จัดทำข้อมูลการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช

๔) ขึ้นติดตามและประเมินผล การสรุปผลการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช และการส่งเสริมกลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ ๑) ผู้แทนเทศบาลบางสีทองมีส่วนในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ๒) ผู้นำชุมชนที่มีส่วนในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช และ ๓) ประชาชนที่มีส่วนในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยการเปรียบเทียบและตรวจสอบ (Cross-check) ความเหมือนหรือความสอดคล้องของข้อมูล (Consistency) ที่เก็บโดยวิธีเชิงคุณภาพจากแหล่งต่างๆ (Data sources) ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและพื้นที่ศึกษา

๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้ร่วมปฏิบัติการวิจัย

ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้ร่วมปฏิบัติการวิจัย โดยคัดเลือกแบบเจาะจงคุณสมบัติ (Purposive Sampling)^๑ รวมจำนวน ๔๕ รูป/คน แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

- (๑) ผู้แทนจากเทศบาลบางสีทองในพื้นที่ตำบลบางสีทอง จำนวน ๕ คน
- (๒) ผู้นำชุมชนที่มีส่วนในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช จำนวน ๑๐ คน
- (๓) ประชาชนที่มีส่วนในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช จำนวน ๓๐ คน

เงื่อนไขในการกำหนดผู้ให้ข้อมูล และผู้ร่วมปฏิบัติการวิจัย กำหนดดังนี้

- ๑) เป็นผู้ที่เคยมีประสบการณ์ในการดำเนินโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น หน่วยงานระดับจังหวัด หน่วยงานระดับท้องถิ่น เป็นต้น
- ๒) เป็นผู้ที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช
- ๓) เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี
- ๔) เป็นผู้อ่านออก เขียนได้และสามารถสื่อสารกับบุคคลอื่นได้
- ๕) เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับและเชื่อถือจากคนในชุมชน เนื่องจากการดำเนินการวิจัยโดยอาศัยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในระหว่างดำเนินการนั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชน ทั้งในฐานะผู้เข้าร่วมกิจกรรมและผู้ให้ข้อมูล
- ๖) มีความสมัครใจเข้าร่วมการวิจัยตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย

๓.๒.๒ พื้นที่ในการศึกษาวิจัย

พื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาในพื้นที่ตำบลบางสีทอง จำนวน ๕ หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่บ้านวัดไทร บ้านวัดบางอ้อยช้าง บ้านวัดแดงประชาราษฎร์ บ้านวัดรวก และวัดโคนอน โดยพื้นที่ทั้ง ๕ หมู่บ้าน

^๑ สรุศักดิ์ วงศ์ษา, “การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีทฤษฎีฐานราก: แนวความคิด วิธีการและข้อพึงระวัง”, วารสารศิลปศาสตรปริทัศน์, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (พฤษภาคม ๒๕๖๓): ๑๑๗-๑๓๐.

เงื่อนไขในการเลือกพื้นที่วิจัย

๑) ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ตำบลบางสีทองทั้ง ๕ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านวัดไทร บ้านวัดบางอ้อยช้าง บ้านวัดแดงประชาราษฎร์ บ้านวัดรวก วัดโคกนอน เนื่องจากพื้นที่ทั้ง ๕ หมู่บ้านเป็นพื้นที่ที่ได้เข้าร่วมโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลบางสีทองเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินโครงการ

๒) พื้นที่ตำบลบางสีทองเป็นพื้นที่ ๆ มีการดำเนินโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) มาเป็นระยะเวลามากกว่า ๕ ปี ประชาชน ผู้นำชุมชนมีความเข้าใจในด้านการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช และทราบถึงพืชที่เหมาะสมในการอนุรักษ์

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยประยุกต์ใช้แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในการสร้างกลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ

- ๑) มีจุดเน้นไปสู่การนำไปปฏิบัติ
- ๒) การดำเนินการวิจัยมีการปฏิบัติร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้ให้ข้อมูล
- ๓) เป็นความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยและผู้ให้ข้อมูล
- ๔) เป็นกระบวนการที่เป็นพลวัตของเกลียวปฏิสัมพันธ์ที่มีกระบวนการย้อนกลับและนำไปสู่การพัฒนาขั้นต่อไป จากผลสะท้อนของสิ่งที่ปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติ
- ๕) การสร้างกลยุทธ์การขับเคลื่อนในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้

๖) มีการนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้เกี่ยวข้อง

ดังนั้น บทบาทของนักวิจัยและผู้ให้ข้อมูลจึงไม่ใช่เพียงผู้ที่เข้าไปเก็บข้อมูล ไปสร้างกิจกรรมและนำผลมาวิเคราะห์และเขียนรายงานการวิจัยดังเช่นงานวิจัยรูปแบบอื่น บทบาทของนักวิจัยในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ คือ กระตุ้นให้เกิดการดำเนินการในแต่ละขั้นตอนของการวิจัย แม้ว่าการวิจัยครั้งนี้ บทบาทสำคัญอยู่ที่ผู้ร่วมวิจัยในการคิด การวางแผน การลงมือปฏิบัติ และการสะท้อนผลการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การสร้างกลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช แต่ผู้วิจัยมีบทบาทในการกระตุ้นให้กิจกรรมเหล่านั้นสามารถดำเนินการไปได้โดยเฉพาะในระยะเริ่มต้นที่ผู้ให้ข้อมูลยังไม่คุ้นเคยกับการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยจึงมีส่วนสำคัญในการเริ่มต้นกระตุ้นให้เกิดการร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สังเกตและร่วมสะท้อนผลของข้อมูล โดยใช้วิธีการจัดบันทึก รวบรวมข้อมูลทั้งหมด โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (interview) แบบคำถามปลายเปิด (Open-end questions) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การทดสอบเครื่องมือศึกษาวิจัย ดำเนินการดังนี้

- ๑) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีรวมถึงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒) ศึกษาแบบสัมภาษณ์และวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างประเด็นคำถาม เพื่อกำหนดขอบข่ายในการสร้างเครื่องมือให้สอดคล้อง และครอบคลุมกับเนื้อหาตามกรอบแนวคิดของการวิจัย

๓) ดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์และตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา โดยเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและนำไปปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้เครื่องมือเก็บข้อมูลที่ครอบคลุมเนื้อหามากที่สุด

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการดำเนินการวิจัยด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือกลุ่มเป้าหมายในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย โดยมีส่วนในการได้รับประโยชน์จากการวิจัยร่วมกัน โดยผู้วิจัยได้ปรับขั้นตอนเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอนหลัก ดังนี้

๓.๔.๑ ขั้นร่วมคิด การค้นหาปัญหาและการสำรวจปัญหา

๑) ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับสนามวิจัยและสร้างสัมพันธภาพกับพื้นที่ดำเนินการวิจัย รวมทั้งเตรียมความพร้อมเชิงพื้นที่สำหรับการดำเนินการวิจัย

๒) ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในพื้นที่ ทั้งจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องและการศึกษาจากเอกสาร รวมทั้งการสำรวจพื้นที่วิจัย เป็นการเบื้องต้น

๓) สสำรวจคุณสมบัติเบื้องต้นคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล และทำการสัมภาษณ์เพิ่มเติมจากข้อมูลที่ได้จากแบบสำรวจเพื่อให้ ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สะท้อนความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก รวมถึงความรู้ และประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูล เพื่อนำมาเป็นข้อมูลสถานการณ์

๔) ค้นหาปัญหาและการสำรวจปัญหา โดยดำเนินการ ดังนี้

(๑) ทำการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูล ผ่านเวที เวทีการสะท้อนปัญหาเพื่อสำรวจและรวบรวมพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลได้ร่วมกันสะท้อนถึงสถานการณ์การพัฒนาผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ ทั้งสถานการณ์ในอดีต สถานการณ์ในปัจจุบัน และการพัฒนาชุมชนในอนาคตที่ต้องการเห็น รวมถึงสถานการณ์ด้านการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร

(๒) สัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูล และคนในชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับ เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การศึกษา การเมือง การปกครอง รวมถึงศึกษาสถานการณ์การอนุรักษ์พันธุ์พืชในอดีตว่าเป็นอย่างไร มีปัญหา อุปสรรคอะไรบ้าง โดยทำการสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ

๕) ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาบริบทและสถานการณ์ ก่อนการสรุปข้อมูล

๓.๔.๒ ขั้นวางแผน การวางแผนดำเนินกิจกรรม/แนวทางการแก้ปัญหา

เป็นการวางแผนกิจกรรมหลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นจากผู้ให้ข้อมูล ชุมชนแล้วและนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาแนวทางการแก้ปัญหา แล้วก็นำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อกำหนดกลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี การกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงานตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้เพื่อการวิจัย

๓.๔.๓ ขั้นดำเนินการ การส่งเสริมและดำเนินการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช

ร่วมดำเนินการเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการพัฒนา หรือเป็นขั้นตอน ปฏิบัติการตามแผนการวิจัยที่ได้วางไว้ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามกล ยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัด นนทบุรี โดยการสนับสนุนด้านเงินทุนวัสดุอุปกรณ์และแรงงานรวมทั้งการเข้าร่วมในการบริหารงาน การประสานขอความช่วยเหลือจากภายนอกในกรณีที่มีความจำเป็น ประกอบด้วย

๑) การสำรวจประวัติพันธุกรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัด นนทบุรี เป็นการดำเนินการผ่านกิจกรรมสนทนากลุ่มของผู้แทนจากเทศบาลบางสีทอง ศูนย์อนุรักษ์ พันธุกรรมพืช หน่วยงานเอกชน กลุ่มเครือข่ายการทำงานอนุรักษ์พันธุกรรมพืช และประชาชนที่มีส่วน ในการการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ซึ่งได้ข้อสรุปถึงที่มาของการที่พันธุ์พืชดั้งเดิมในพื้นที่ ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

๒) การจัดตั้งแกนนำในการนำกลยุทธ์การขับเคลื่อนในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรม พืชไปปฏิบัติ ในพื้นที่ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นการดำเนินการผ่าน กิจกรรมสนทนากลุ่มเพื่อตกลงหาข้อสรุปจากผู้แทนจากเทศบาลบางสีทอง ศูนย์อนุรักษ์พันธุกรรมพืช หน่วยงานเอกชน กลุ่มเครือข่ายการทำงานอนุรักษ์พันธุกรรมพืช และประชาชนที่มีส่วนในการการ ขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช

๓) จัดทำแผนที่เดินดินเพื่อศึกษาพันธุ์พืชที่มีอยู่และศึกษาข้อมูลการปลูกและการดูแล เป็นการสรุปข้อมูลจากกิจกรรมการสร้างแกนนำขับเคลื่อนในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชไป ปฏิบัติ ในพื้นที่ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

๔) กิจกรรมการขับเคลื่อนโดยชุมชน ในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชตำบลบางสีทอง

๓.๔.๔ ขั้นติดตามและประเมินผล

ดำเนินการติดตามและประเมินผลการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการพัฒนา จากนั้นทำการสรุปประเมินผลความเป็นไปได้ในการดำเนินการและการส่งเสริมการขับเคลื่อนการ อนุรักษ์พันธุกรรมพืช

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความเชื่อถือของข้อมูลโดยอาศัยการตรวจสอบ ๒ วิธี ได้แก่ การตรวจสอบด้วยวิธีการสามเส้า (Triangulation) และ ให้สมาชิกตรวจสอบข้อมูล (Member Checking) ในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

๑) ตรวจสอบด้วยวิธีการสามเส้า (Triangulation)

ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า โดยใช้ การเก็บรวบรวมข้อมูลมากกว่า ๑ วิธี และใช้แหล่งข้อมูลมากกว่า ๑ แหล่ง มีวิธีดังนี้

(๑) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมากกว่า ๑ วิธี ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วย วิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกต โดยผู้วิจัยได้นำ ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลายนี้ มาตรวจสอบความถูกต้อง สอดคล้องของ ข้อมูลว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่จากทั้ง ๓ วิธี หากพบประเด็นที่ไม่ได้เป็นไปในทางเดียวกัน ผู้วิจัย ทำการตรวจสอบข้อมูลจนได้ข้อสรุปที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริง

(๒) ใช้แหล่งข้อมูลมากกว่า ๑ แหล่ง ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทั้งจากผู้ให้ข้อมูล สมาชิกในชุมชน และมีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้ที่ให้ข้อมูล เพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยผู้วิจัยดำเนินการสอบถาม สัมภาษณ์ กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในประเด็นเดียวกันแล้วนำข้อมูลที่ได้จากหลากหลายแหล่งนี้มาตรวจสอบร่วมกัน

๒) การให้สมาชิกตรวจสอบข้อมูล (Member Checking)

การให้สมาชิกตรวจสอบข้อมูล เป็นการให้ผู้ให้ข้อมูลได้ตรวจสอบข้อมูลขณะที่ให้ข้อมูล โดยผู้วิจัยทำการสะท้อนผลของข้อมูลไปยังผู้ให้ข้อมูล ในขณะที่ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูล โดยเมื่อทำการพูดคุยไปได้ระยะหนึ่ง ผู้วิจัยทำการพักการสนทนาเพื่อทบทวนคำตอบที่ผู้ให้ข้อมูลได้ตรวจสอบว่าคำตอบที่ผู้วิจัยเข้าใจนั้นถูกต้องและสอดคล้องกับที่ผู้ให้ข้อมูลต้องการ สื่อสารหรือไม่ หากพบว่าไม่ถูกต้องผู้วิจัยได้ดำเนินการทำความเข้าใจให้ถูกต้องตรงกันกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลการวิจัย

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการดำเนินการวิจัยด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือกลุ่มเป้าหมายในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลบรรลุตามความมุ่งหมายของการวิจัยจึงได้กำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์เนื้อหา ใน ๒ รูปแบบ ดังนี้

๑) การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis)

การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแล้ว มีการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาซึ่งเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาจัดกลุ่มข้อมูลเข้าด้วยกันและวิเคราะห์ตามกรอบวัตถุประสงค์เพื่อตอบคำถามการวิจัย ทั้งนี้การวิเคราะห์เนื้อหาด้วยวิธีการทางคุณภาพ คือ การตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction) จากเอกสารดังกล่าวประกอบกับเอกสารอื่น ๆ โดยอาจมีการแบ่งประเภทตามเนื้อหาของเอกสาร แล้วเปรียบเทียบเนื้อหาประเภทต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ทั้งนี้ในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารนั้นมิได้สนใจเพียงแค่ข้อความที่ปรากฏในเอกสารหากทว่าพยายามค้นหาและตีความหมายที่แฝงอยู่ในข้อความเหล่านั้นอีกด้วย โดยอาศัยข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ด้วยวิธีการอื่นหรือข้อมูลภูมิหลังสภาพแวดล้อมอื่น ๆ มาประกอบการวิเคราะห์และตีความหมายข้อมูลในเอกสาร

๒) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary analysis)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary analysis) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร หลักฐานข้อเท็จจริงทางเอกสาร ทั้งในระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของการศึกษานี้ ได้แก่ ตารา หนังสือ รายงานการวิจัย บทความวิชาการวิทยานิพนธ์ รายงานประจำปีของทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รายงานการประชุม ข้อมูลสารสนเทศ ข่าว (ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์และข่าวในเว็บไซต์ออนไลน์) กฎหมาย และระเบียบข้อบังคับของทางราชการที่เกี่ยวข้อง โดยการตั้งคำถามเพื่อหาข้อมูล เพื่อสร้างความเข้าใจในสถานการณ์ซึ่งอาจหาได้จากเอกสาร แล้วนำข้อมูลมาเรียบเรียง จัดกลุ่ม ตีความ วิเคราะห์

๓.๖ จริยธรรมในการวิจัยและการพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามหนังสือหมายเลขรับรองที่ ว.๔๔๙/๒๕๖๗ ลงวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๗ ผู้วิจัยให้ความสำคัญและตระหนักถึงสิทธิส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่งแต่เพื่อปกป้องมิให้เกิดผลเชิงลบต่อกลุ่มตัวอย่างโดยไม่ได้เจตนาจึงกำหนดแนวทางการศึกษาด้านจริยธรรมในการวิจัยไว้ดังนี้

๑. ผู้วิจัยทำการเชิญกลุ่มตัวอย่างและนำหนังสือเชิญกลุ่มประชากรศึกษาด้วยตนเองพร้อม กับชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัยให้ทราบและอธิบายให้เข้าใจเปิดโอกาสให้ซักถามและให้เวลาสำหรับการตัดสินใจเพื่อให้การตัดสินใจ เข้าร่วมโครงการเป็นไปได้อย่างมีความเข้าใจเต็มใจและสมัครใจ

๒. กระบวนการและขั้นตอนวิจัยจะไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทางร่างกายและจิตใจต่อ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยผู้วิจัยจะไม่บังคับให้เข้าร่วมกิจกรรมหากไม่พร้อมหรือไม่สมัครใจเมื่อแสดงความ คิดเห็นผู้วิจัยต้องรับฟังความคิดเห็นของทุกคนและวางตัวเป็นกลางไม่ตัดสินความคิดเห็นใครว่าถูก หรือผิด

๓. ระหว่างการจัดประชุมวางแผนตามเทคนิคกระบวนการมีส่วนร่วมต่าง ๆ ซึ่งเน้นให้ ผู้เข้าร่วมประชุมได้พูดและแสดงออกอย่างเท่าเทียมกันโดยเสรีผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีสิทธิ์ที่จะไม่เปิดเผย ข้อมูลส่วนตัวต่อที่ประชุมได้ผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้จัดประชุมและผู้ดำเนินการประชุมไม่ควรรุกร้าการให้ เกียรติและคำนึงถึงสิทธิส่วนบุคคลของผู้ร่วมประชุมทุกคน

๔. ผู้วิจัยต้องทำความเข้าใจขั้นตอน ของกระบวนการมีส่วนร่วมต่าง ๆ มีไหวพริบในการ แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าและสามารถจัดการกับความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมไกล่เกลี่ย และหาข้อยุติให้ได้แก้ไขปัญหามิฉะนั้นได้อย่างเหมาะสม

๕. สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองในการประชุมเพื่อคลายความเครียดและเกิดสัมพันธภาพ ที่ดี ระหว่างผู้เข้าประชุม

๖. รับฟังความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนวางตัวเป็นกลางไม่ตัดสินความคิดเห็นว่า ใครถูกหรือผิด

๗. หากจะต้องมีการถ่ายภาพหรือจดบันทึกจะแจ้งให้ผู้เข้าร่วมประชุมทราบและขอ อนุญาตก่อนทุกครั้ง

๘. สร้างความมั่นคงให้แก่ผู้เข้าประชุมเกี่ยวกับข้อมูลที่ผู้เข้าประชุมให้ความร่วมมือจะ นำไปใช้ในการศึกษาวิจัยเท่านั้น

๙. เนื่องจากข้อมูลจำกัดเกี่ยวกับเรื่อง จริยธรรมในการวิจัยซึ่งผลจากการวิจัยอาจมีต่อ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยระมัดระวังอย่างที่สุดในการใช้ชื่อบุคคลกล่าวอ้างในการวิจัย

การพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการเข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดการ พิทักษ์สิทธิ์ของผู้เข้าร่วมการวิจัยโดยการยินยอมของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยขอความร่วมมือจากท่านใน การให้ข้อมูลหรือตอบสัมภาษณ์ ซึ่งท่านมีสิทธิ์จะตอบสัมภาษณ์หรือปฏิเสธและระหว่างการสัมภาษณ์ ท่านสามารถยกเลิกหรือไม่ตอบคำถามได้ โดยไม่มีข้อแม้ใด ๆ ข้อมูลที่ได้จากท่านทั้งหมดจะเก็บไว้เป็น ความลับและจะเสนอผลการวิจัยเป็นแบบภาพรวม ทั้งนี้ในการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

เชิงลึกผู้วิจัยจะไม่เปิดเผยชื่อผู้ให้ข้อมูล จะทำการลงรหัสผู้ให้ข้อมูลแทนตัวบุคคลและทำการลงรหัสในการนำเสนอข้อมูลแทนการระบุชื่อบุคคลผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

๑. การสัมภาษณ์เชิงลึก ได้ลงรหัสผู้ให้ข้อมูล เช่น สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน, ๒ มกราคม ๒๕๖๘

๒. ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ได้ลงรหัสผู้ให้ข้อมูล เช่น สนทนากลุ่มเฉพาะ, ๒ มกราคม ๒๕๖๘

การกำหนดแนวปฏิบัติ โดยผู้วิจัยกำหนดแนวปฏิบัติเพื่อการเข้าสอบถามข้อมูลกลุ่มตัวอย่างโดย การป้องกันอันตราย การคำนึงถึงสิทธิประโยชน์ การคำนึงถึงความถูกต้องและการเปิดเผยข้อมูล ดังนี้

๑) การเข้า-ไม่เข้าร่วมการวิจัย โดยผู้วิจัยขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลเข้าร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็น การแสดงความยินยอมอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรและผู้วิจัยได้อธิบายถึงสิทธิที่จะถอนตัวจากการวิจัยได้ ตลอดเวลา

๒) การคำนึงถึงสิทธิประโยชน์ โดยผู้วิจัยอธิบายถึงประโยชน์ที่ผู้ให้ข้อมูลได้รับจากการ เข้าร่วมการวิจัย ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนทัศนะและประสบการณ์ต่างๆ ที่ผู้ให้ข้อมูลสามารถนำไปเป็นประโยชน์ ในการดำเนินการต่อไปในอนาคต

๓) การคำนึงถึงความถูกต้อง โดยผู้วิจัยไม่บิดเบือนข้อมูลต่างๆ ที่ได้ ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลที่ให้กับผู้ให้ข้อมูล ตรวจสอบความเชื่อถือและยืนยันสิ่งที่ค้นพบตลอดระยะเวลาการศึกษา

๓.๗ แผนการขับเคลื่อนงานวิจัย

ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดแผนการขับเคลื่อนกิจกรรมงานวิจัย แสดงในตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ แผนการขับเคลื่อนกิจกรรมงานวิจัย

ที่	กิจกรรม	รายละเอียด	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย / ผลลัพธ์
๑	สำรวจและรวบรวมพันธुरกรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี	๑. แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลออกเป็นกลุ่ม ๆ เพื่อให้แต่ละกลุ่ม ร่วมกัน สำรวจและรวบรวมพันธुरกรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ๒. ให้ แต่ละกลุ่มนำเสนอพันธुरกรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี และ	๑. เพื่อรวบรวมพันธुरกรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ๒. เพื่อถอดบทเรียนการรวบรวมพันธुरกรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี	๑. ผู้แทนจากเทศบาลบางสีทอง ๒. ผู้แทนจากศูนย์อนุรักษ์พันธुरกรรมพืช ๓. ผู้แทนจากหน่วยงานเอกชน ๔. กลุ่มเครือข่ายการทำงานอนุรักษ์พันธुरกรรมพืช ๕. ประชาชนที่มี

ที่	กิจกรรม	รายละเอียด	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย / ผลลัพธ์
		อภิปรายเหตุผล ข้อค้นพบ บริบท ๓. ทุกกลุ่มร่วมกันสรุปถอด บทเรียน เพื่อจัดทำบัญชี พันธกรรมพีชดั้งเดิมของ ตำบลบางสีทอง อำเภอบาง กรวย จังหวัดนนทบุรี		ส่วนในการการ ขับเคลื่อนการ อนุรักษ์พันธกรรม พีช
๒	กิจกรรมการ การสร้าง แกนนำ ขับเคลื่อนใน ชุมชนเพื่อ การอนุรักษ์ พันธกรรม พีชไปปฏิบัติ ในพื้นที่ ตำบลบางสี ทอง อำเภอ บางกรวย จังหวัด นนทบุรี	การจัดตั้งแกนนำในการนำ กลยุทธ์การขับเคลื่อนใน ชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ พันธกรรมพีชไปปฏิบัติ ใน พื้นที่ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัด นนทบุรี	๑. เพื่อจัดตั้งแกนนำ ในการนำกลยุทธ์การ ขับเคลื่อนในชุมชน เพื่อการอนุรักษ์ พันธกรรมพีชไป ปฏิบัติ ในพื้นที่ตำบล บางสีทอง อำเภอบาง กรวย จังหวัดนนทบุรี ๒. เพื่อถอดบทเรียน แกนนำขับเคลื่อนใน ชุมชนเพื่อการ อนุรักษ์พันธกรรมพีช ไปปฏิบัติ ในพื้นที่ ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี	๑. ผู้แทนจาก เทศบาลบางสีทอง ๒. ผู้แทนจากศูนย์ อนุรักษ์พันธกรรม พีช ๓. ผู้แทนจาก หน่วยงานเอกชน ๔. กลุ่มเครือข่าย การทำงานอนุรักษ์ พันธกรรมพีช ๕. ประชาชนที่มี ส่วนในการการ ขับเคลื่อนการ อนุรักษ์พันธกรรม พีช
๓	ประชุมเชิง ปฏิบัติการ ก า ห น ด กิจกรรมการ อ นุ รักษ์ พันธกรรม พีช ในพื้นที่ ต้นแบบ	๑. แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ออกเป็นกลุ่ม ๆ เพื่อให้แต่ละ กลุ่ม ร่วมกันออกแบบ กิจกรรมที่สอดคล้องกับ บริบท ความต้องการ และ ความพร้อมในการ ปฏิบัติงาน ๒. ให้แต่ละกลุ่มกำหนด แผนงานการดำเนินงาน พร้อมระยะเวลา รูปแบบ การจัดกิจกรรม	๑. เพื่อกำหนด กิจกรรมในพื้นที่ ต้นแบบการอนุรักษ์ พันธกรรมพีช ๒. เพื่อกำหนดพื้นที่ ต้นแบบในการ อนุรักษ์พันธกรรมพีช ๓. เพื่อถอดบทเรียน ก จ ร ร ม ใน พื้ น ที่ ต้นแบบการอนุรักษ์ พันธกรรมพีช	๑. ผู้แทนจาก เทศบาลบางสีทอง ๒. ผู้แทนจากศูนย์ อนุรักษ์พันธกรรม พีช ๓. ผู้แทนจาก หน่วยงานเอกชน ๔. กลุ่มเครือข่าย การทำงานอนุรักษ์ พันธกรรมพีช ๕. ประชาชนที่มี

ที่	กิจกรรม	รายละเอียด	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย / ผลลัพธ์
		๓. แต่ละกลุ่มนำเสนอแผนการดำเนินงานในพื้นที่และอภิปรายเหตุผล ข้อค้นพบ บริบท ความต้องการ และความพร้อมในการปฏิบัติงานในพื้นที่ ๔. ทุกกลุ่มร่วมกันสรุปถอดบทเรียนกิจกรรมที่สอดคล้องของกับเงื่อนไขด้านเวลา ความต้องการ และสภาพความพร้อมในแต่ละพื้นที่		ส่วนในการการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช
๔	การดำเนินกิจกรรม	๑. ดำเนินกิจกรรมการจัดทำแผนที่เดินดินเพื่อศึกษาพันธุ์พืชที่มีอยู่และศึกษาข้อมูลการปลูกและการดูแล ๒. ดำเนินกิจกรรมแจกจ่ายพันธุ์พืชในพื้นที่ต้นแบบ ๓. ดำเนินกิจกรรมการขยายพันธุ์พืชจากพื้นที่ต้นแบบ	๑. เพื่อจัดทำแผนที่เดินดินเพื่อศึกษาพันธุ์พืชที่มีอยู่และศึกษาข้อมูลการปลูกและการดูแล ๒. เพื่อแจกจ่ายพันธุ์พืชในพื้นที่ต้นแบบ ๓. เพื่อขยายพันธุ์พืชจากพื้นที่ต้นแบบ	๑. ผู้แทนจากเทศบาลบางสีทอง ๒. ผู้แทนจากศูนย์อนุรักษ์พันธุกรรมพืช ๓. ผู้แทนจากหน่วยงานเอกชน ๔. กลุ่มเครือข่ายการทำงานอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ๕. ประชาชนที่มีส่วนในการการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช
๕	วิพากษ์กลยุทธการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช	๑. ขออนุญาตเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ๒. จัดประชุมวิพากษ์ร่างหลักสูตร ๓. ทำการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรตามข้อเสนอแนะและคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ ในเวทีวิพากษ์	๑. เพื่อได้แก่นำในการนำกลยุทธการขับเคลื่อนในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชไปปฏิบัติ ในพื้นที่ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี	๑.ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ ๒.อาจารย์ที่ปรึกษา ๓.ผู้วิจัย

ที่	กิจกรรม	รายละเอียด	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย / ผลลัพธ์
		หลักสูตร ๔.นำหลักสูตรที่ปรับปรุง แก้ไขแล้วให้ผู้ทรงคุณวุฒิ ตรวจสอบเนื้อหาอีกครั้ง	๒. เพื่อได้พื้นที่ ต้นแบบในการ อนุรักษ์พันธุกรรมพืช	
๖	กิจกรรมการ ขับเคลื่อนกล ยุทธ์การ อนุรักษ์ พันธุกรรม พืชในพื้นที่ ต้นแบบ	ดำเนินการนำแนวทางที่ได้ จากการสนทนากลุ่ม/ ประชุม “แนวทางการ อนุรักษ์พันธุกรรมพืช ใน พื้นที่ตำบลบางสีทอง มา ดำเนินการกับพื้นที่ต้นแบบ ในตำบลบางสีทอง อย่าง น้อย ๑ จุด	เพื่อให้ได้แกนนำ กิจกรรมและพื้นที่ ต้นแบบในการ อนุรักษ์พันธุกรรมพืช	๑. ผู้แทนจาก เทศบาลบางสีทอง ๒. ผู้แทนจากศูนย์ อนุรักษ์พันธุกรรม พืช ๓. ผู้แทนจาก หน่วยงานเอกชน ๔. กลุ่มเครือข่าย การทำงานอนุรักษ์ พันธุกรรมพืช ๕. ประชาชนที่มี ส่วนในการการ ขับเคลื่อนการ อนุรักษ์พันธุกรรม พืช
๗	กิจกรรมการ ถอดบทเรียน การอนุรักษ์ พันธุกรรม พืชในพื้นที่ ต้นแบบ	๑.กำหนดวัน เวลา ถอด บทเรียน ๒.ประสานงานวิทยากร อาจารย์อิทธิพร วันดี ผู้ทรงคุณวุฒิ ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) และนัด หมายผู้เข้าอบรม ๓.จัดเตรียมสถานที่เพื่อใช้ ในการฝึกอบรม และเตรียม อาหาร เครื่องดื่มและเบรค สำหรับผู้เข้ารับการอบรม ๔.เตรียมเครื่องมือ และ อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการ อบรมและการทำกิจกรรม Workshop	๑. เพื่อถอดบทเรียน ในการดำเนินการ ตามกลยุทธ์การ อนุรักษ์พันธุกรรมพืช ในพื้นที่ต้นแบบ	๑. ผู้แทนจาก เทศบาลบางสีทอง ๒. ผู้แทนจากศูนย์ อนุรักษ์พันธุกรรม พืช ๓. ผู้แทนจาก หน่วยงานเอกชน ๔. กลุ่มเครือข่าย การทำงานอนุรักษ์ พันธุกรรมพืช ๕. ประชาชนที่มี ส่วนในการการ ขับเคลื่อนการ อนุรักษ์พันธุกรรม พืช

ที่	กิจกรรม	รายละเอียด	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย / ผลลัพธ์
		๕.เตรียมเครื่องมือในการเก็บข้อมูลและบันทึกผล (กล้องถ่ายภาพ แบบสังเกตการณ์และบันทึกพฤติกรรม ผู้นำจิตอาสาที่เข้ารับการอบรม) ๖.เตรียมของที่ระลึกสำหรับวิทยากร ๗.ดำเนินการฝึกอบรมในห้อง ๒ วัน ๘.มอบหมายภาระกิจ เพื่อทำกิจกรรม		
๘	วิเคราะห์ผลการศึกษา	วิเคราะห์ผลการศึกษา	เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับรวบรวมได้ นำมาสรุปผลการวิจัยโดยใช้เทคนิค Story Telling และ Content Analysis	ผู้วิจัย / ผลการวิจัย
๙	จัดทำร่างรายงานผลการวิจัย	นำสรุปผลการวิจัยและผลการประชุมถอดบทเรียนมาจัดทำร่างดัชนี	เพื่อจัดทำร่างดัชนี	ผู้วิจัย / ดัชนีนิพนธ์ฉบับร่าง
๑๐	จัดทำดัชนีนิพนธ์ฉบับสมบูรณ์	นำร่างดัชนีนิพนธ์ที่ผ่านการตรวจสอบจากคณะกรรมการควบคุมดัชนีนิพนธ์มาจัดทำเป็นฉบับสมบูรณ์	เพื่อให้ได้ดัชนีนิพนธ์ฉบับสมบูรณ์	ผู้วิจัย / ดัชนีนิพนธ์ฉบับสมบูรณ์

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัย เรื่อง กลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์การทำวิจัย ดังนี้

๔.๑ การศึกษาพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

๔.๒ การพัฒนากลยุทธ์การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

๔.๓ การขับเคลื่อนกลยุทธ์ในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

๔.๔ องค์ความรู้จากงานวิจัย

๔.๑ การศึกษาพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

ในการศึกษาพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจและรวบรวมพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่อไป โดยการศึกษาพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยและผู้ร่วมปฏิบัติการวิจัยได้ร่วมกันทำกิจกรรมดังนี้

๔.๑.๑ เวทีการสะท้อนปัญหาเกี่ยวกับพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

การศึกษาวิจัย เรื่อง กลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เริ่มต้นที่การจัดเวทีสะท้อนปัญหา หาความต้องการและความร่วมมือ ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อค้นหาสาเหตุของการสูญหายของพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิม และสะท้อนความต้องการด้านความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา โดยผ่านกิจกรรมสนทนากลุ่มเวทีนี้มีผู้เข้าร่วม ประกอบด้วย ผู้แทนจากเทศบาลบางสีทอง ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชหน่วยงานเอกชน กลุ่มเครือข่ายการทำงานอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช และประชาชนที่มีส่วนในการการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช เมื่อผู้ร่วมเวทีสะท้อนปัญหาพร้อมกันแล้ว จากนั้นผู้วิจัยได้แนะนำตัว อธิบายถึงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ให้ผู้ร่วมเวทีได้รับทราบ พร้อมทั้งได้กล่าวถึง

วัตถุประสงค์ในการทำวิจัย ว่าเพื่อสำรวจและรวบรวมพันธุกรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

จากนั้นให้ผู้เข้าร่วมแต่ละท่านสะท้อนความคิดเห็น เพื่อค้นหาคำตอบของปัญหาจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้ กล่าวคือผู้ที่ได้รับผลกระทบและผู้กำลังพยายามแก้ไขปัญหาการสูญหายของพันธุกรรมพืชดั้งเดิมได้ร่วมกันสะท้อนปัญหาที่มีอยู่ออกมาให้มากที่สุด โดยผู้วิจัยเป็นผู้ตั้งคำถามนำ และผู้เข้าร่วมเวทีนี้ตอบคำถามแบบพรรณนา โดยผู้ช่วยวิจัยเป็นผู้จดบันทึกลงกระดาษฟลิปชาร์ต เป็นประเด็นตามที่คุณเข้าร่วมเวทีได้ตอบและสะท้อนออกมา เพื่อให้ทุกท่านได้เห็นสิ่งที่ตนเองสะท้อน หรือท่านอื่นสามารถเพิ่มเติมได้ และนำมาสรุปภาพรวมเป็นข้ออีกครั้ง เพื่อให้แต่ละท่านได้เห็นภาพรวมของปัญหาร่วมกันอีกครั้ง

ภาพที่ ๔.๑ เวทีสะท้อนปัญหาเกี่ยวกับพันธุกรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง

จากกระบวนการสะท้อนปัญหาข้างต้น ผู้เข้าร่วมเวทีสะท้อนปัญหา หาความต้องการและความร่วมมือ ในการแก้ไขปัญหาการสูญหายของพันธุกรรมพืชดั้งเดิม จึงสะท้อนให้เห็นผลกระทบที่ตามมาจากการสูญหายของพันธุกรรมพืชดั้งเดิม ทั้งทางตรงทางอ้อม ทางตรงคือผลกระทบในเรื่องของความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทางอ้อมคือด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการเกษตร ผู้ร่วมกิจกรรมได้ข้อสรุปถึงที่มาของการที่พันธุ์พืชดั้งเดิมในพื้นที่ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เกิดการสูญหายไปเกิดจากสาเหตุ ดังนี้

๑) การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นสาเหตุสำคัญ เนื่องจากการขยายตัวของชุมชนเมืองและที่อยู่อาศัยอย่างรวดเร็ว ทำให้พื้นที่เกษตรกรรมดั้งเดิมถูกแปรเปลี่ยนเป็นพื้นที่พาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัย มีการถมที่ดินเพื่อสร้างโครงการบ้านจัดสรรและอาคารพาณิชย์ ส่งผลให้ระบบนิเวศดั้งเดิมถูกทำลายและเป็นอุปสรรคต่อการเจริญเติบโตของพันธุ์พืชท้องถิ่น สอดคล้องกับความคิดเห็นที่ว่า “พื้นที่ปลูกพืชหายไปจากการขายที่เพื่อไปสร้างบ้านจัดสรรและกลุ่มคนรุ่นใหม่ไม่กลับมาทำเกษตร ภัยธรรมชาติทำให้สวนหลาย ๆ สวนเกิดความเสียหาย โดยเฉพาะพื้นที่สวนที่เกิดน้ำท่วมซ้ำซากทุกปี”^๑

^๑ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๗.

๒) การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตรมีผลกระทบอย่างมาก โดยเกษตรกรในพื้นที่หันมาปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูงกว่าแทนการทำสวนแบบดั้งเดิม มีการนำเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่เข้ามาใช้ซึ่งเน้นการปลูกพืชการค้าเป็นหลัก ทำให้การทำสวนแบบดั้งเดิมที่มีความหลากหลายของพันธุ์พืชลดน้อยลงอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับความคิดเห็นที่ว่า “ปัญหาการสูญเสียพันธุ์พืชดั้งเดิม เกิดจากการรุกรานของพื้นที่เมือง การใช้สารเคมีในเกษตรกรรมและการเปลี่ยนแปลงที่ดินทำให้พันธุ์พืชสูญพันธุ์หรือลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว”^๒

๓) ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจมีส่วนสำคัญ เมื่อวิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากการทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพอื่น ประกอบกับแรงกดดันทางเศรษฐกิจที่ทำให้เกษตรกรต้องเลือกปลูกพืชที่ขายได้ราคาดี นอกจากนี้ยังพบว่า การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์พันธุ์พืชดั้งเดิมขาดความต่อเนื่อง เนื่องจากคนรุ่นใหม่มีความสนใจในอาชีพอื่นมากกว่า

๔) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมส่งผลกระทบโดยตรง การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไป เกิดมลพิษทางน้ำและดินจากการขยายตัวของชุมชน อีกทั้งยังมีการรุกรานของพันธุ์พืชต่างถิ่นที่เข้ามาแข่งขันและแย่งพื้นที่จากพันธุ์พืชดั้งเดิม ทำให้พันธุ์พืชท้องถิ่นไม่สามารถเจริญเติบโตได้ตามธรรมชาติ

และ ๕) การขาดมาตรการอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพเป็นปัญหาสำคัญ ไม่มีการจัดการฐานข้อมูลพันธุ์พืชดั้งเดิมอย่างเป็นระบบ ขาดการส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นอย่างจริงจัง รวมถึงขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการวางแผนและดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์พืชอย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มทุกท่านได้สะท้อนถึงปัญหาการสูญหายของการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมในตำบลบางสีทอง ผู้วิจัยจึงได้มีการสรุปปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อกัน คือ

๑) ประเด็นแรกเกี่ยวกับการจัดการข้อมูล ซึ่งไม่มีแหล่งรวบรวมข้อมูลที่เป็นระบบและครบถ้วน ข้อมูลพันธุ์กรรมพืชที่มีอยู่กระจัดกระจายตามแหล่งต่างๆ ขาดการจัดระเบียบและการปรับปรุงให้ทันสมัย ทำให้ยากต่อการนำไปใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์และพัฒนา การไม่มีฐานข้อมูลกลางยังส่งผลให้การติดตามการเปลี่ยนแปลงของพันธุ์กรรมพืชทำได้ยาก

๒) ประเด็นที่สอง คือ การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากประชาชนยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลรักษาพันธุ์พืชท้องถิ่น อีกทั้งไม่มีศูนย์การเรียนรู้หรือกิจกรรมที่จะช่วยสร้างความเข้าใจและจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ทำให้ขาดแรงขับเคลื่อนจากภาคประชาชนซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในระดับท้องถิ่น

และ ๓) ประเด็นสุดท้ายเกี่ยวกับการกระจายตัวของพันธุ์พืชที่พบได้น้อยลง สืบเนื่องจากทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนไม่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์เท่าที่ควร ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิกฤตและปัญหาในท้องถิ่น ไม่มีการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลพันธุ์พืชอย่างเป็น

^๒ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๗.

ระบบ ทำให้พันธุ์พืชบางชนิดอาจสูญหายไปโดยไม่มีการบันทึกหรือศึกษาคุณสมบัติที่อาจเป็นประโยชน์

การทบทวนหลังการสะท้อนปัญหาเพื่อค้นหากิจกรรมการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

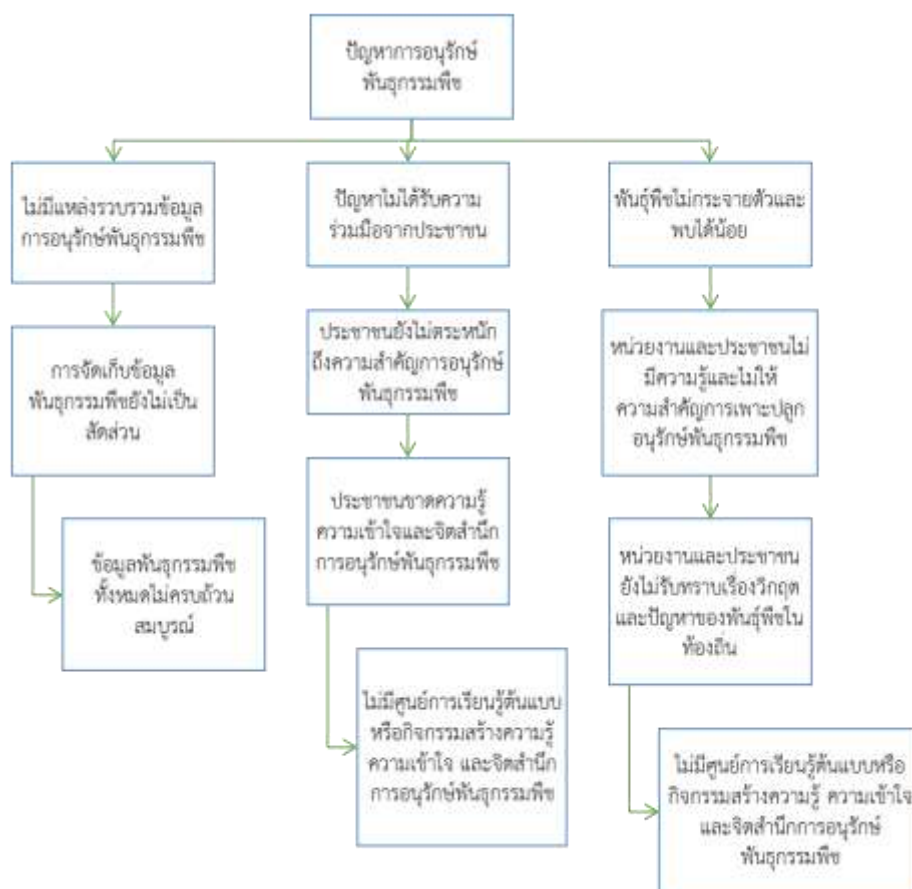
เมื่อจัดเวทีสะท้อนปัญหา หาความต้องการและความร่วมมือ ในการแก้ไขปัญหาการสูญหายของพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิม รับฟังและบันทึกการสะท้อนปัญหาแล้ว ผู้วิจัยได้มีการสนทนาพูดคุยกับผู้เข้าร่วมเวทีบางท่านเพิ่มเติม เพื่อสอบถามและรับฟังความคิดเห็นบางประการที่ผู้เข้าร่วมที่อาจไม่ได้สะท้อนในขณะจัดเวทีหรือคิดได้ภายหลัง เป็นการทบทวนหลังจัดเวทีสะท้อนปัญหา หาความต้องการและความร่วมมือ ในการแก้ไขปัญหาการสูญหายของพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิม (After Action Review) โดยปัญหาทั้งสามประการนี้เชื่อมโยงและส่งผลกระทบต่อกันเป็นวงจร การขาดข้อมูลที่ดีทำให้ไม่สามารถสร้างความตระหนักในประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อประชาชนไม่ตระหนักถึง ความสำคัญก็ไม่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ ส่งผลให้พันธุ์พืชกระจายตัวน้อยลงและข้อมูลยิ่งขาดความสมบูรณ์ จำเป็นต้องมีการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบและบูรณาการในทุกมิติเพื่อให้การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชเกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืน เช่นที่ นายอนันต์ ภูพงษ์ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๔ บอกถึงข้อดีของการจัดกิจกรรมนี้ว่า "ดีแล้วที่ผู้วิจัย ลงมือทำเรื่องนี้อย่างจริงจัง เพราะปัจจุบันพันธุ์พืชดั้งเดิมในพื้นที่เริ่มลดน้อยลงและบางชนิดสูญหายไปแล้ว อาจจะสายไปที่จะแก้ไข แต่อย่างน้อยก็มีคนคิดจะทำ และวันนี้มีตัวแทนจากหน่วยงานมาหลายแห่งจะได้รับฟังปัญหา และสิ่งที่ชาวบ้านต้องการ เพื่อจะได้นำไปแก้ไขนำไปทำให้เกิดขึ้นจริง ๆ ผมยินดีที่จะช่วยให้ความรู้ที่มี เพื่อจะได้ขยายให้คนอื่นทำบ้าง ช่วยกันชุมชนจะได้เข้มแข็ง"^๓ นางสุนันท์ มีเดช อาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลก ได้กล่าวชื่นชม "ดีใจ ที่ชาวบ้านและหน่วยงานตำบลบางสีทอง ที่ให้ความสำคัญกับการช่วยกันอนุรักษ์พันธุ์พืชดั้งเดิมตั้งแต่ต้นทาง ไม่ใช่แค่เป็นปัญหาที่ปลายทาง เพราะเมื่อเป็นอย่างนั้น ก็มีแต่จะต้องแก้ปัญหา แต่เลือกที่จะกำจัดปัญหาตั้งแต่แรก เหมาะสมที่นำหลักธรรมมาใช้ คือ หาเหตุแห่งทุกข์ และกำจัดทุกข์"^๔ นายวิรัตน์ สุวรรณกุล ประชาชนในพื้นที่ "ตอนแรกคิดว่ามันยากที่จะแก้ไข แก้ปัญหาพันธุ์พืชสูญหายได้ แต่พอฟังจริง ๆ ไม่ใช่แบบนั้น คือ จะตัดไฟตั้งแต่ต้นลม ให้ทุกครัวเรือนร่วมปลูกพืชดั้งเดิมตั้งแต่ตอนนี้เลย จะได้ไม่เหนื่อยตอนแก้ปัญหา วิธีนี้ถือว่า เป็นไปได้ แต่ต้องทำจริงจัง ไม่ลั้มเลิก"^๕

หลังการสะท้อนปัญหาเพื่อค้นหากิจกรรมการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ได้มีการขอมติถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาดังแผนภูมิที่ ๔.๑

^๓ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๗.

^๔ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๗.

^๕ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๗.

แผนภูมิที่ ๔.๑ ปัญหาการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง

๔.๑.๒ การระดมความคิดเกี่ยวกับพันธุ์พืชที่เคยมีในอดีตแต่ปัจจุบันหายาก

กิจกรรมนี้เป็นการให้แต่ละกลุ่มช่วยกันระดมความคิดเกี่ยวกับพันธุ์พืชท้องถิ่นที่เคยมีในชุมชนบางสีทองในอดีต แต่ปัจจุบันหาได้ยากหรือสูญหายไปแล้ว โดยให้เวลากลุ่มละ ๕ นาที ในการระบุพันธุ์พืชให้ได้มากที่สุด ผลการระดมความคิด พบว่า แต่ละกลุ่มสามารถระบุพันธุ์พืชได้จำนวนมาก โดยกลุ่มที่มีผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มานานสามารถระบุได้มากกว่ากลุ่มอื่นๆ กลุ่มที่ระบุได้มากที่สุดสามารถระบุได้ถึง ๑๘-๑๙ ชนิด จากการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากกิจกรรมระดมความคิดของผู้เข้าร่วมทั้ง ๔ กลุ่ม พบว่า ในพื้นที่ตำบลบางสีทองมีพันธุ์พืชท้องถิ่นที่เคยพบเห็นได้ทั่วไปในอดีต แต่ปัจจุบันหายากหรือสูญหายไปแล้วกว่า ๓๐ ชนิด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการลดลงอย่างรวดเร็วของความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่น โดยที่กลุ่มผู้เข้าร่วมโดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุสามารถระบุชื่อพันธุ์พืชได้มากถึง ๑๘-๑๙ ชนิด พืชที่ได้รับการกล่าวถึงบ่อยที่สุดและมีความสำคัญต่อชุมชนได้แก่ ทุเรียนพันธุ์พื้นเมืองหลายสายพันธุ์โดยเฉพาะพันธุ์พวงมณีซึ่งมีกลิ่นหอมและรสชาติดี ต้นอ้อยช้างซึ่งเป็นพืชที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยอยุธยาและเคยใช้เป็นยารักษาโรคให้ช่างศึก ต้นกรวยซึ่งเป็นไม้มงคลและใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย ต้นมะหวด (มะหาด) ที่ใช้ทำเครื่องจักสาน ต้นมะกาก็ให้ผลสเปรี้ยวใช้ปรุงอาหาร ต้นสะเดาที่มีสรรพคุณทางยา ต้นผักแพวที่ใช้ปรุงอาหาร และต้นหมากเฒ่าที่ใบและยอดใช้แกงกับปลาช่อนแห้ง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีต้นมะเฟือง ต้นกระพี้จั่นที่ใช้ทำ

หัวเรือ ต้นมะพร้าว น้ำหอม ต้นยอหรือต้นมะเกลือที่ใช้ย้อมผ้า ต้นไผ่หลายชนิด ต้นวาด ต้นหยี และ ต้นกะทอนหรือตะทอนที่ให้ผลรสเปรี้ยวหวาน ซึ่งการวิเคราะห์คุณค่าและผลกระทบจากการสูญหายของพืชท้องถิ่นที่รวบรวมจากกิจกรรมระดมความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างพืชพื้นถิ่นกับวิถีชีวิตของชุมชนบางสีทอง ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่าการสูญหายของพืชพื้นถิ่นไม่ได้ส่งผลกระทบเพียงแค่การสูญเสียพืชชนิดนั้นๆ เท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดผลกระทบเป็นลูกโซ่ที่กระทบต่อระบบนิเวศ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในวงกว้าง

ด้านระบบนิเวศ ผู้เข้าร่วมตระหนักดีว่าการลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพเป็นผลกระทบที่สำคัญที่สุด เนื่องจากพืชแต่ละชนิดล้วนเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศที่ซับซ้อน เมื่อพืชชนิดหนึ่งหายไป จะส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ที่พึ่งพาอาศัยพืชนั้น เช่น นกที่กินผลไม้ แมลงที่อาศัยหรือผสมเกสร รวมถึงสัตว์น้ำในแหล่งน้ำใกล้เคียง ตัวอย่างที่ชัดเจนคือการหายไปของปูเปรี้ยว หอยขม และสัตว์น้ำอื่นๆ ที่เคยพบได้ทั่วไปในคลองของตำบลบางสีทอง นอกจากนี้ การสูญเสียพืชที่ช่วยปรับปรุงคุณภาพดินทำให้ดินเสื่อมโทรม ส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่โดยรวม ในยุคที่โลกกำลังเผชิญกับวิกฤตการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การสูญเสียพืชที่ช่วยดูดซับคาร์บอนยิ่งทำให้ปัญหาทวีความรุนแรงขึ้นผลกระทบด้านอาหารและยาสมุนไพรเป็นอีกประเด็นสำคัญที่ผู้เข้าร่วมให้ความสนใจ พืชท้องถิ่นหลายชนิดเป็นทั้งแหล่งอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูงและเป็นยาสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคต่างๆ การหายไปของพืชเหล่านี้ทำให้ชุมชนต้องพึ่งพาอาหารและยาจากภายนอกมากขึ้น ซึ่งนอกจากจะมีราคาแพงแล้ว ยังอาจมีสารเคมีปนเปื้อนที่ส่งผลเสียต่อสุขภาพในระยะยาว นอกจากนี้ อาหารพื้นถิ่นหลายชนิดที่มีรสชาติเป็นเอกลักษณ์และเป็นที่ชื่นชอบของคนในท้องถิ่น เช่น แกงเลียง ไบหมากเม่ากับปลาช่อนแห้ง ก็ไม่สามารถทำได้อีกต่อไปเมื่อขาดวัตถุดิบสำคัญอย่างไบหมากเม่า ทำให้วัฒนธรรมการกินอาหารท้องถิ่นค่อยๆ สูญหายไปด้วย และมีวิถีทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ได้รับผลกระทบจากการสูญหายของพืชท้องถิ่นเป็นประเด็นที่ลึกซึ้งและมองข้ามไม่ได้ พืชท้องถิ่นหลายชนิดมีความผูกพันกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนมายาวนาน เช่น การที่ชื้อวัดบางอ้อยช้างมาจากการที่พื้นที่นั้นเคยมีต้นอ้อยช้างขึ้นอยู่มาก เมื่อพืชเหล่านี้หายไป เอกลักษณ์และความภาคภูมิใจในท้องถิ่นก็ลดน้อยลงไปด้วย นอกจากนี้ ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชเหล่านี้ก็ไม่ได้มีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ ทำให้ขาดการเชื่อมโยงระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ และองค์ความรู้อันทรงคุณค่าที่สั่งสมมาหลายชั่วอายุคนอาจสูญหายไปพร้อมกับผู้สูงอายุในชุมชน

ด้านเศรษฐกิจ การสูญหายของพืชท้องถิ่นที่มีมูลค่าทำให้ชุมชนสูญเสียโอกาสในการสร้างรายได้ โดยเฉพาะพืชที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง เช่น ทุเรียนพันธุ์พวงมณีซึ่งเป็นพันธุ์ที่มีรสชาติดีและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ในปัจจุบัน การหาซื้อพืชบางชนิดที่เคยมีอยู่ทั่วไปในอดีตกลับมีราคาแพงมาก เช่น ต้นมะหาดที่มีราคาถึงต้นละ ๒๐,๐๐๐ บาท นอกจากนี้ การขาดพืชที่เป็นแหล่งรายได้เสริมในครัวเรือนยังทำให้ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนลดลง และต้องพึ่งพารายได้จากภายนอกชุมชนมากขึ้น จากการวิเคราะห์ผลกระทบในมิติต่างๆ ผู้เข้าร่วมได้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชท้องถิ่นและความเร่งด่วนในการดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟู จึงได้ร่วมกันเสนอแนวทางที่หลากหลายและครอบคลุมในทุกมิติ ทั้งการจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรม

พืชในชุมชน การส่งเสริมการปลูกพืชท้องถิ่นในครัวเรือนและพื้นที่สาธารณะ การฟื้นฟูระบบนิเวศเกษตรแบบผสมผสาน การถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจจากพืชท้องถิ่น

แนวทางเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญและเชื่อมโยงกัน การจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการรวบรวม ขยายพันธุ์ และอนุรักษ์พืชท้องถิ่นที่หายาก การส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชท้องถิ่นในบ้านเรือนและพื้นที่สาธารณะจะช่วยขยายพื้นที่การอนุรักษ์และเพิ่มจำนวนพืชท้องถิ่นให้มากขึ้น การฟื้นฟูระบบนิเวศเกษตรแบบผสมผสานจะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับพืชท้องถิ่นและสนับสนุนความหลากหลายทางชีวภาพ ในขณะที่การถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นจะช่วยให้องค์ความรู้เหล่านี้ไม่สูญหายไปและได้รับการสืบทอดสู่คนรุ่นต่อไป การสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การอนุรักษ์เป็นไปอย่างยั่งยืน และการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจจากพืชท้องถิ่นจะช่วยสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจในการอนุรักษ์ ผลจากกิจกรรมระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วมนี้ได้แสดงให้เห็นถึงพลังของชุมชนในการร่วมกันคิด ร่วมกันวิเคราะห์ และร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหา การที่ได้ข้อเสนอแนวทางที่หลากหลายและครอบคลุมจากทุกกลุ่มแสดงให้เห็นถึงความตระหนักและความมุ่งมั่นของชุมชนในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชท้องถิ่น แนวทางเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการวางแผนและดำเนินโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของชุมชนบางสีทองในระยะยาว ซึ่งจะนำไปสู่การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การรักษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างความมั่นคงทางอาหารและยา และการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ยั่งยืนต่อไป

๔.๑.๓ การจัดทำประวัติพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

จากเวทีสะท้อนปัญหา หาความต้องการและความร่วมมือ ในการแก้ไขปัญหาการสูญหายของพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิม จากตัวแทนของทุกภาคส่วน ซึ่งเป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล ในการค้นหาข้อมูล (Participatory Action Research) และได้เห็นแนวโน้มที่ดีจากการทบทวนผลหลังจากการจัดเวที (After Action Review) ผู้วิจัยจึงดำเนินการสำรวจประวัติพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นการดำเนินการผ่านกิจกรรมสนทนากลุ่มของผู้แทนจากเทศบาลบางสีทอง ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช หน่วยงานเอกชน กลุ่มเครือข่ายการทำงานอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช และประชาชนที่มีส่วนในการการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ซึ่งได้ข้อสรุปถึงที่มาของการที่พันธุ์พืชดั้งเดิมในพื้นที่ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยรวบรวมข้อมูลประวัติพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี คัดเลือกพันธุ์กรรมพืชพื้นถิ่นดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง เพื่อต้องการอนุรักษ์ร่วมกัน คือ ต้นกรวย ต้นทุเรียน และต้นอ้อยช้าง มีรายละเอียด ดังนี้

๑. “ต้นกรวย”

ลักษณะประจำพันธุ์

ต้นกรวย มีลำต้นมีความสูงประมาณ ๓-๖ เมตร ใบของต้นกรวยมีลักษณะพิเศษที่เรียกว่าเป็นใบประกอบแบบขนนกสอง ดอกเป็นช่อห้อยลง เริ่มออกดอกจากยอดลงมา ช่อดอกแตกแขนงมาก ดอกมีขนาดเล็ก มีทั้งดอกเพศผู้และดอกเพศเมียอยู่ในช่อเดียวกัน ผลมีลักษณะกลมขนาดเล็ก เมื่อสุกจะมีสีแดงเข้มถึงดำ มีเนื้อหุ้มเมล็ดบางๆ รสหวาน แต่มีผลึกแคลเซียมออกซาเลตที่ทำให้เกิดอาการคันได้

ต้นกรวยเป็นพืชที่ชอบขึ้นในที่ชื้นแฉะ มักพบตามริมน้ำ ริมคลอง หรือในป่าดิบชื้น สามารถเจริญเติบโตได้ดีในสภาพที่มีร่มเงาบางส่วน ขยายพันธุ์ได้ทั้งโดยการแยกหน่อและการเพาะเมล็ด ในธรรมชาติ มักพบว่านกและค้างคาวช่วยในการกระจายเมล็ด ทำให้ต้นกรวยสามารถแพร่พันธุ์ได้อย่างกว้างขวาง

ภาพที่ ๔.๒ ต้นกรวย

ผู้ครอบครอง : นางสาวรุ่งทิพย์ เกิดธารา

สถานที่ปลูก : ๕๕/๒ หมู่ที่ ๒ ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๓

ประวัติความเป็นมาและความสำคัญ

นางสาวสิริพร แก้วอยู่ กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของต้นกรวย ว่า “ต้นกรวยถือเป็นพืชประจำถิ่นในอำเภอบางกรวย โดยสันนิษฐานว่าต้นกรวยมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ประมาณปี พ.ศ. ๒๒๑๘ เนื่องจากในสมัยนั้นได้มีการขุดคลองผ่านพื้นที่อำเภอบางกรวย ซึ่งต้นกรวยมีความพิเศษ คือ มันเติบโตได้ดีในดินริมน้ำที่มีความชื้นสูง ตามพื้นที่ที่ลิ่งริมคลอง จึงมีการสันนิษฐานว่ามีการนำต้นกรวยตั้งแต่สมัยขุดคลอง ประกอบกับลักษณะภูมิประเทศของอำเภอบางกรวยที่มีคลองและลำประโดงมากมาย ชาวบ้านในอดีตจึงไม่ต้องปลูกเอง เพราะต้นกรวยจะแพร่พันธุ์เองตามธรรมชาติ กลายเป็นพืชที่ขึ้นคู่กับวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่มาช้านาน โดยดอกของต้นกรวยออกเป็นช่อห้อยลง เริ่มออกดอกจากยอดลงมา ช่อดอกแตกแขนงมาก ดอกมีขนาดเล็ก มีทั้งดอกเพศผู้และดอกเพศเมียอยู่ในช่อเดียวกัน ผลมีลักษณะกลมขนาดเล็ก เมื่อสุกจะมีสีแดงเข้มถึงดำ มีเนื้อหุ้มเมล็ดบางๆ รสหวาน แต่มีผลึกแคลเซียมออกซาเลตที่ทำให้เกิดอาการคันได้ จึงเป็นที่มาของชื่อ ต้นกรวย”^๖

^๖ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๗.

นางสาววรรณตรี ประเสริฐ กล่าวเสริมว่า “ในด้านการใช้ประโยชน์ ต้นกรวยถือเป็นพืชอเนกประสงค์ที่มีคุณค่าในวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน นอกจากการใช้ใบมวนยาสูบและห่อของแล้ว ยังมีการใช้ประโยชน์จากส่วนอื่นๆ เช่น การนำลำต้นมาทำเชื้อเพลิง ใช้เนื้อไม้ทำเครื่องจักสานขนาดเล็ก ใช้ก้านใบทำไม้กวาด และในบางที่ยังใช้ยอดอ่อนมาประกอบอาหาร นอกจากนี้ต้นกรวยเป็นพืชที่ขยายพันธุ์ได้ทั้งโดยการแยกหน่อและการเพาะเมล็ด ในธรรมชาติมักพบว่านกและค้างคาวช่วยในการกระจายเมล็ด ทำให้ต้นกรวยสามารถขยายพันธุ์ในพื้นที่อื่น ตามคันนา หรือร่องน้ำในสมัยก่อน จึงทำให้พื้นที่อำเภอบางกรวยพบเห็นต้นกรวยได้ทั่วไป ต่อมาเมื่อมีการจัดแบ่งอำเภอ ซึ่งส่วนใหญ่อำเภอในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “บาง” ดังนั้นพื้นที่นี้จึงนำ ๒ คำมาประกอบกัน เป็นการตั้งชื่อว่า “อำเภอบางกรวย” ^๗

นายปรีชา สุขมาก กล่าวเพิ่มเติมว่า “นอกจากนี้ในอดีตพื้นที่บางกรวยเป็นชุมชนริมน้ำที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยสวนผลไม้มีนาชาชนิด มีลำคลองหลายสายพาดผ่าน และตามริมคลองเหล่านี้มีต้นกรวยขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านในสมัยก่อนได้ใช้ประโยชน์จากต้นกรวยอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะใบกรวยที่นำมาใช้มวนยาสูบหรือห่อของ ซึ่งมีความเหนียวทนทานเป็นพิเศษ ก้านใบก็นำมาทำไม้กวาดที่ใช้ในครัวเรือน ส่วนผลสุกมีรสหวานสามารถรับประทานได้ นอกจากนี้ยังใช้เป็นวัสดุในการจักสานเครื่องใช้ต่างๆ แต่ในปัจจุบันความเจริญทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของชุมชนเมืองทำให้ต้นกรวยเริ่มสูญหาย เพราะชุมชนเมืองเข้ามาขยายพื้นที่ทำไร่ ทำนา มีการถมคลองบางส่วน และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของคนในพื้นที่ ทำให้การใช้ประโยชน์จากต้นกรวยลดน้อยลง จึงเกิดการทำลายต้นกรวยเพื่อสร้างหมู่บ้าน อาคารต่าง ๆ มาแทนที่” ^๘ แต่ชื่อ “บางกรวย” ก็ยังคงอยู่เป็นอนุสรณ์ให้คนรุ่นหลังได้ระลึกถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ในอดีต และเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างผู้คนกับธรรมชาติในท้องถิ่นแห่งนี้ การอนุรักษ์และฟื้นฟูต้นกรวยจึงไม่เพียงแต่เป็นการรักษาพันธุ์พืชท้องถิ่น แต่ยังเป็นการสืบสานประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาของชุมชน

ดังนั้น ผลเสียของการสูญพันธุ์ของต้นกรวย จึงถือว่าการสูญเสียเอกลักษณ์ของพันธุ์พืชท้องถิ่นที่สำคัญในอำเภอบางกรวยไป โดยเฉพาะคนรุ่นหลังที่ไม่รู้จักว่าต้นกรวยเป็นอย่างไร ดังนั้นการอนุรักษ์ต้นกรวยในพื้นที่อำเภอบางกรวยจึงถือว่าควรสนับสนุนอย่างยิ่ง

^๗ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๗.

^๘ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๗.

๒. “ต้นอ้อยช้าง”

ลักษณะประจำพันธุ์

ไม้ยืนต้นผลัดใบขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ลำต้นเปลาตรงมีความสูงได้ประมาณ ๑๒-๑๕ เมตร เรือนยอดเป็นพุ่มโปร่ง เปลือกต้นเรียบหรือแตกเป็นสะเก็ด สีเทาอมเขียว

ผู้ครอบครอง : วัดบางอ้อยช้าง

สถานที่ปลูก : วัดบางอ้อยช้าง

ประวัติความเป็นมาและความสำคัญ

นางสาววรรณวิมล รอดนาค เล่าถึงความ เป็นมาของต้นอ้อยช้าง ว่า “ต้นอ้อยช้าง เป็นพืชพื้นถิ่น ที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ของอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยเฉพาะในพื้นที่ที่เรียกว่า “บ้าน อ้อยช้าง” ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลบางสีทอง ต้นอ้อยช้างในบางกรวยมีลักษณะเด่นคือลำต้นใหญ่ มี สีเหลืองอมเขียว เนื้อนุ่ม และมีความหวานสูง เป็นอ้อยพันธุ์พื้นเมืองที่ได้รับการปลูกสืบทอดกันมา ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ชื่อ “อ้อยช้าง” มีที่มาจากขนาดของลำต้นที่ใหญ่โตผิดปกติเมื่อเทียบกับ อ้อยทั่วไป และมีความเชื่อว่าในอดีตใช้เป็นอาหารสำหรับช้างของเจ้านายชั้นสูง จากคำบอกเล่าของ คนในพื้นที่ตำบลบางสีทอง จะพบว่า ต้นอ้อยช้างต้นแรกที่ปลูกในตำบลบางสีทอง ปลูกบริเวณวัดบาง ซึ่งวัดบางแห่งนี้สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งมีการสันนิษฐานว่าในพื้นที่วัดบางมีโคก (หนอง น้ำ) โดยบริเวณโคกนี้มีต้นอ้อยช้างขึ้นอยู่ โดยรอบ เป็นต้นอ้อยช้างขนาดใหญ่ โดยบริเวณโคกนี้เป็น พื้นที่สูงทำให้ไม่โดนน้ำท่วม จึงทำให้ต้นอ้อยช้างมีการเจริญเติบโตและมีการขยายพันธุ์มาจนถึง ปัจจุบันประกอบกับวัดบาง ถือเป็นวัดที่ขุนนางตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย มักจะนำช้างมาพัก เลี้ยงดู ที่วัดบาง ระหว่างการเดินทาง โดยเฉพาะในสมัยสงครามพระเจ้าตากสินมหาราชยกทัพจากจันทบุรี กลับมาตีกรุงศรีอยุธยาคืน ก็ได้พักทัพช้างอยู่ที่พื้นที่บางอ้อยช้าง ซึ่งต้นอ้อยช้างมีสรรพคุณช่วยรักษา แผลให้กับช้างได้ จึงทำให้ในอดีตต้นอ้อยช้างมีความสำคัญในพื้นที่ตำบลบางสีทองค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันการปลูกต้นอ้อยช้างในบางกรวยได้ลดน้อยลงมาก เนื่องจากการขยายตัวของ ชุมชนเมือง การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และการขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาการปลูก แต่ยังคงมีชาวสวนบาง รายที่พยายามอนุรักษ์พันธุ์อ้อยช้างไว้ และมีความพยายามในการฟื้นฟูการปลูกอ้อยช้างเพื่อรักษาไว้ ซึ่งพืชท้องถิ่นที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน”^๙

นางสาวสมบุญณ์ แฝ่วสกุล เล่าต่อว่า “ชื่อ “บ้านอ้อยช้าง” ที่ยังคงใช้เรียกพื้นที่ส่วนหนึ่งของตำบลบางสีทองในปัจจุบัน เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของ

ภาพที่ ๔.๓ ต้นอ้อยช้าง

^๙ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๗.

อ้อยช้างที่เคยมีต่อชุมชนแห่งนี้ และเป็นการรำลึกถึงอดีตที่พื้นที่นี้เคยเป็นแหล่งปลูกอ้อยช้างที่มีชื่อเสียง การอนุรักษ์และฟื้นฟูการปลูกอ้อยช้างจึงไม่เพียงเป็นการรักษาพันธุ์พืชท้องถิ่น แต่ยังเป็นการสืบสานประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาของชุมชนให้คงอยู่สืบไป”^{๑๐}

๓. “ต้นทุเรียน บางสีทอง”

ลักษณะประจำพันธุ์

ไม้ผลยืนต้นไม่ผลัดใบ ลำต้นตรง สูง ๒๕-๕๐ เมตรขึ้นกับชนิด แตกกิ่งเป็นมุมแหลม ปลายกิ่งตั้งกระจาย กิ่งกลางลำต้นขึ้นไป

ผู้ครอบครอง : นางสาวสมล นาคสุข

สถานที่ปลูก : ๓๓ ม. ๒ ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี ๑๑๑๓๐

ภาพที่ ๔.๔ ต้นทุเรียน

๒.๔ ประวัติความเป็นมาและความสำคัญ

นางอภัย สายดวง ได้พูดถึงประวัติความเป็นมาของต้นทุเรียนบางสีทองว่า “ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี มีประวัติการปลูกทุเรียนที่ยาวนานและโดดเด่น เป็นแหล่งปลูกทุเรียนที่มีชื่อเสียงมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงรัตนโกสินทร์ ด้วยสภาพภูมิประเทศที่เป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำเจ้าพระยาและมีคลองสาขามากมาย ทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำสวนผลไม้ ทุเรียนบางกรวยได้รับการยกย่องว่ามีรสชาติดีเยี่ยม โดยเฉพาะพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมอย่าง “ทุเรียนพวงมณี” หรือ “ทุเรียนพันธุ์กระดุม” ที่มีเนื้อเหนียว หวานมัน และมีกลิ่นหอมเป็นเอกลักษณ์ ชาวสวนในพื้นที่ที่มีภูมิปัญญาในการปลูกทุเรียนที่สั่งสมมาหลายชั่วอายุคน มีการคัดเลือกพันธุ์ การดูแลรักษา และการจัดการน้ำที่เป็นเอกลักษณ์ โดยอาศัยระบบน้ำขึ้นน้ำลงตามธรรมชาติในการบำรุงดินและรดน้ำต้นทุเรียน ต่อมามีการปลูกทุเรียนพันธุ์หอมทองเพิ่มมา ซึ่งรสชาติของทุเรียนพันธุ์หอมทองในพื้นที่อำเภอบางกรวย มีรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ แตกต่างจากพื้นที่อื่น ในอดีต พื้นที่สวนทุเรียนในบางกรวยมีอยู่อย่างกว้างขวาง ชาวสวนนิยมปลูกทุเรียนร่วมกับผลไม้ชนิดอื่นๆ เช่น มะม่วง มังคุด และส้มโอ ในลักษณะสวนแบบยกร่อง การทำสวนทุเรียนไม่เพียงเป็นอาชีพหลักของคนในท้องถิ่น แต่ยังก่อให้เกิดวัฒนธรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำสวน เช่น การลงแขกเก็บทุเรียน การแบ่งปันผลผลิต และความเชื่อต่างๆ เกี่ยวกับการปลูกทุเรียน”^{๑๑}

นางสาวบุญสม เสริมสุขไมตรี กล่าวเสริมว่า “ทุเรียนบางกรวยเคยเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ มีการส่งไปขายยังต่างประเทศ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่การค้าขายกับต่างประเทศเฟื่องฟู ทุเรียนจากบางกรวยได้รับความนิยมจากชาวต่างชาติที่เข้ามาติดต่อค้าขายในสยาม และยังเป็น

^{๑๐} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๑} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๗.

เครื่องบรรณาการสำหรับราชสำนักด้วย ต่อมา พื้นที่สวนทุเรียนในบางกรวยได้ลดลงอย่างมาก เนื่องจากการขยายตัวของเมือง การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน และปัญหาน้ำท่วมใหญ่ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ และ พ.ศ. ๒๕๕๔ ที่ทำให้ต้นทุเรียนตายเป็นจำนวนมาก รวมถึงการขาดแคลนแรงงานและผู้สืบทอด การทำสวน ปัจจุบัน แม้จะยังมีสวนทุเรียนเหลืออยู่บ้าง แต่ก็มีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับในอดีต ปัจจุบันการอนุรักษ์และฟื้นฟูสวนทุเรียนบางกรวยจึงเป็นความพยายามสำคัญของทั้งภาครัฐและชุมชนท้องถิ่น มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ การรวบรวมพันธุ์ทุเรียนโบราณ และการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่หันมาสนใจการทำสวนทุเรียน รวมถึงมีการส่งเสริมให้ทุกบ้านปลูกทุเรียนอย่างน้อยบ้านละ ๑ ต้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทุเรียนดั้งเดิมไว้”^{๑๒}

๔.๒ การพัฒนากลยุทธ์การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

หลังจากได้ร่วมกันวิเคราะห์ถึงประเด็นปัญหาที่ทำให้พันธุ์กรรมพืชพื้นถิ่นดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง คือ ต้นกรวย ต้นอ้อยช้าง และต้นทุเรียน ซึ่งเป็นพันธุ์พืชที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ลงความเห็นคัดเลือกเป็นพืชที่จะร่วมกันอนุรักษ์ ดังนั้น ผู้ร่วมปฏิบัติการวิจัยจึงได้ร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนเพื่อวางแผนกลยุทธ์ในการอนุรักษ์ต่อไป โดยมีกิจกรรมดังนี้

ภาพที่ ๔.๕ ประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์และจัดทำกลยุทธ์

^{๑๒} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๗.

๔.๒.๑ การร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน

จากนั้นผู้วิจัยได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำแผนการพัฒนากลยุทธ์การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยมีผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการประกอบด้วย นักวิชาการ ผู้แทนจากเทศบาลบางสีทองในพื้นที่ตำบลบางสีทอง ผู้นำชุมชนที่มีส่วนในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ประชาชนที่มีส่วนในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ในการวิเคราะห์ ได้ใช้ SWOT Analysis เป็นเครื่องมือ เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนและประเมินสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องและศักยภาพชุมชนได้ ดังนี้

ตาราง ๔.๑ SWOT Analysis การวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนและประเมินสภาพแวดล้อม

SWOT Analysis	
Strengths : จุดแข็ง	Opportunities : โอกาส
๑. มีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร คือ ชาวบ้านยังมีความรู้เรื่องการปลูกไม้ผลพื้นบ้าน เช่น มะม่วงน้ำดอกไม้ ขนุน กล้วย และสมุนไพรต่าง ๆ ๒. มีทำเลที่ตั้งอุดมสมบูรณ์คือ อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ดินร่วน น้ำอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การปลูกพืชหลากหลายชนิด ๓. มีทุนทางวัฒนธรรมและชุมชนเข้มแข็ง คือมีวัดและชุมชนเก่าแก่ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ สามารถขับเคลื่อนงานร่วมกันได้ ๔. มีความตระหนักในท้องถิ่น คือ ผู้นำชุมชนและเกษตรกรบางส่วนเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช	๑. นโยบายระดับชาติ ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ๒. กระแสความนิยมพืชพื้นถิ่นและอาหารสุขภาพ มีแนวทางทำให้พันธุ์พืชพื้นบ้านมีคุณค่าเชิงเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ๓. กระแสการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรม จึงสามารถเชื่อมโยงสวนผลไม้ วัด และวิถีชีวิตริมแม่น้ำกับการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ๔. การสนับสนุนจากสถาบันการศึกษาและเครือข่าย NGO และยังสามารถเป็นแหล่งความรู้เทคโนโลยี และงบประมาณ
Weaknesses : จุดอ่อน	อุปสรรค : Threats
๑. พื้นที่การเกษตรลดลง เพราะถูกเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยและเชิงพาณิชย์ตามการขยายตัวของเมือง ๒. การสืบทอดภูมิปัญญาลดน้อยลงน้อยลง คนรุ่นใหม่ออกไปทำงานนอกพื้นที่ ไม่สนใจเกษตรกรรม ๓. มีการจัดเก็บข้อมูลพันธุ์กรรมพืชยังไม่เป็นระบบ คือ ขาดฐานข้อมูลกลางที่บันทึกชนิดพันธุ์พืช ๔. ขาดงบประมาณและการสนับสนุนต่อเนื่อง จึงทำให้กิจกรรมอนุรักษ์ไม่ยั่งยืน	๑. แรงกดดันจากการขยายตัวของเมือง ทำให้ที่ดินถูกเปลี่ยนเป็นโครงการบ้านจัดสรร/พาณิชย์ ๒. ปัญหาสิ่งแวดล้อม อาทิ มลพิษน้ำเสีย ขยะและน้ำท่วม ส่งผลกระทบต่อพันธุ์พืชดั้งเดิม ๓. การแข่งขันกับการเกษตรเชิงพาณิชย์ ทำให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเบียดพืชพื้นบ้าน ๔. ความไม่ต่อเนื่องของนโยบาย เพราะโครงการอนุรักษ์เสี่ยงถูกยกเลิกเมื่อเปลี่ยนผู้บริหาร

๔.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการพัฒนากลยุทธ์ จาก TOWS Matrix ดังนี้

๑. การใช้จุดแข็งสร้างโอกาส (SO Strategy) โดยร่วมกันพัฒนาพื้นที่สวนผลไม้และพืชพื้นบ้านเป็นศูนย์เรียนรู้พันธุ์กรรมพื้นถิ่นและแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชน

๒. การใช้จุดแข็งเพื่อลดอุปสรรค (ST Strategy) โดยร่วมกันจัดทำธนาคารพันธุ์กรรมพืช และสวนอนุรักษ์ชุมชน เพื่อป้องกันการสูญหายจากแรงกดดันเมือง ใช้เครือข่ายชุมชนวัดเข้มแข็ง และเป็นกลไกผลักดันเชิงนโยบายท้องถิ่นให้อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของท้องถิ่น

๓. การแก้ไขจุดอ่อนโดยอาศัยโอกาส (WO Strategy) โดยร่วมมือกับสถานศึกษา มหาวิทยาลัย และหน่วยงานภายนอกสร้างฐานข้อมูลพันธุ์กรรมพืช หรือ พัฒนาโครงการให้เยาวชนได้เรียนรู้และสืบสานพันธุ์กรรมพืช ผ่านการเรียนรู้เชิงบูรณาการในพื้นที่จริง

๔. การลดจุดอ่อนและหลีกเลี่ยงอุปสรรค (WT Strategy) โดยผลักดันกฎระเบียบท้องถิ่น เรื่องการจัดการพื้นที่สีเขียวและพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชพื้นถิ่น รวมถึงอาจมีการจัดทำ “กองทุนชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช” เพื่อลดการพึ่งพางบประมาณจากรัฐ

จะเห็นได้ว่า ตำบลบางสีทองมีศักยภาพจากทำเลที่อุดมสมบูรณ์และทุนวัฒนธรรม แต่เผชิญแรงกดดันจากการขยายตัวของเมืองและการสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่น กลยุทธ์ที่ควรมุ่งเน้นคือ การสร้างฐานข้อมูลพันธุ์กรรมพืช การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การมีส่วนร่วมของเยาวชน และการผลักดันนโยบายท้องถิ่นเพื่อให้การอนุรักษ์ยั่งยืน

หลังจากร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพจึงได้ร่วมกันกำหนดกลยุทธ์เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมในการพัฒนากลยุทธ์การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี รวมถึงกำหนดทิศทางการดำเนินงานตามกลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในพื้นที่ตำบลบางสีทองให้ประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย ๖ กลยุทธ์ดังนี้

กลยุทธ์ที่ ๑ “สร้างพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชพื้นถิ่น” ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวม ขยายพันธุ์ และเรียนรู้เกี่ยวกับพืชท้องถิ่นของชุมชน โดยมีการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชนี้จะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับคนในชุมชนและผู้สนใจ รวมทั้งเป็นแหล่งขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นเพื่อแจกจ่ายให้กับสมาชิกในชุมชนนำไปปลูกในพื้นที่ของตนเอง

กลยุทธ์ที่ ๒ “สร้างแกนนำอนุรักษ์พืชพื้นถิ่น” การแจกจ่ายกล้าพันธุ์พืชเป้าหมายทั้ง ๓ ชนิดให้กับเกษตรกรต้นแบบและแกนนำชุมชน ซึ่งได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบและมีการบันทึกข้อมูลอย่างละเอียด เพื่อติดตามความก้าวหน้าและผลสำเร็จของการปลูก การแจกจ่ายกล้าพันธุ์นี้ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มจำนวนพืชพื้นถิ่นในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชด้วย

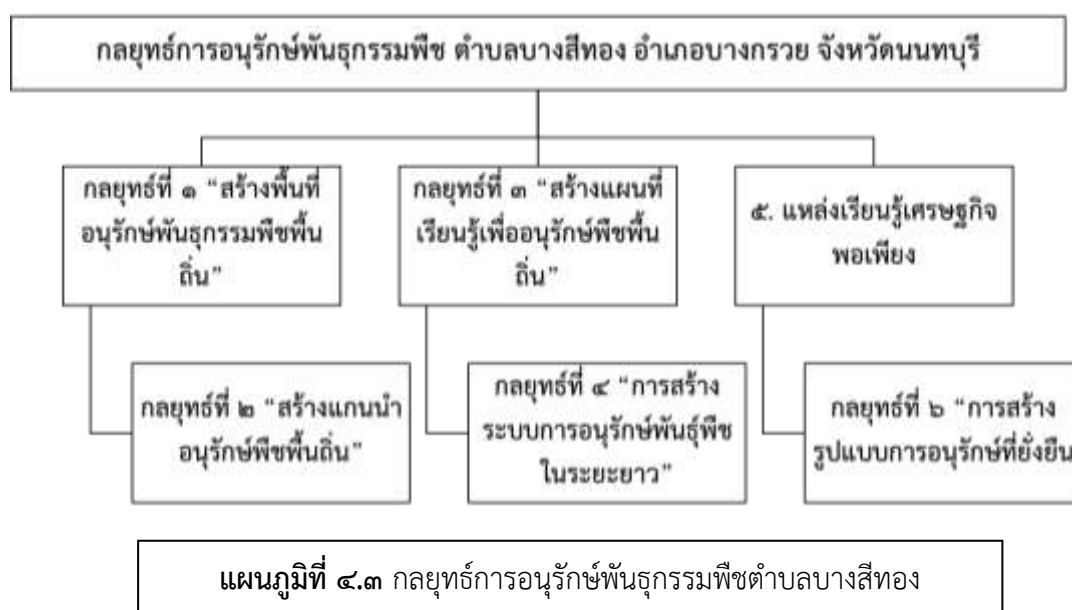
กลยุทธ์ที่ ๓ “สร้างแผนที่เรียนรู้เพื่ออนุรักษ์พืชพื้นถิ่น” การบันทึกข้อมูลตำแหน่งการปลูก และเทคนิคการเพาะปลูก ผ่านการจัดทำแผนที่เดินดินและการรวบรวมองค์ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญในชุมชน ข้อมูลเหล่านี้มีคุณค่าอย่างยิ่งทั้งในแง่ของการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการพัฒนาในอนาคต

กลยุทธ์ที่ ๔ “การสร้างระบบการอนุรักษ์พันธุ์พืชในระยะยาว” โดยมีการจัดตั้งคณะทำงานดูแลศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากชุมชน เจ้าหน้าที่เทศบาล เกษตรกรต้นแบบ และนักเรียนนักศึกษาจิตอาสา คณะทำงานนี้จะมีหน้าที่ในการดูแลรักษา

ขยายพันธุ์ ศึกษาวิจัย การสร้างระบบการอนุรักษ์พันธุ์พืชในระยะยาว โดยมีการจัดตั้งคณะทำงานดูแลศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากชุมชน เจ้าหน้าที่เทศบาล เกษตรกรต้นแบบ และนักเรียนนักศึกษาจิตอาสา คณะทำงานนี้จะมีหน้าที่ในการดูแลรักษาขยายพันธุ์ ศึกษาวิจัย และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพืชท้องถิ่นที่ปลูกในศูนย์ฯ มีการจัดทำแผนการดูแลรักษาที่ชัดเจน ทั้งการจัดตารางเวรในการดูแลรดน้ำ พรอนดิน ใส่ปุ๋ย และกำจัดวัชพืช การวางแผนการขยายพันธุ์ การจัดกิจกรรมฝึกอบรมและถ่ายทอดความรู้ รวมถึงการพัฒนาศูนย์ฯ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ระบบการอนุรักษ์ที่ครบวงจรนี้ช่วยสร้างความยั่งยืนให้กับการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในพื้นที่

กลยุทธ์ที่ ๕ “การสร้างความตระหนักรู้อนุรักษ์พันธุ์พื้นถิ่น” ผ่านการจัดการอบรมให้กับผู้เข้าร่วมทุกกลุ่มอายุ ทั้งผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่วัยทำงาน และเยาวชน โดยเฉพาะการบรรยายให้ความรู้โดยผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความสำคัญของพืชท้องถิ่นทั้งในแง่ของระบบนิเวศ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และความมั่นคงทางอาหาร การระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับพันธุ์พืชที่เคยมีในอดีตแต่ปัจจุบันหายาก และการลงมือปฏิบัติจริงในการปลูกพืชพื้นถิ่น กิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของพันธุ์กรรมพืชท้องถิ่นมากขึ้น โดยเฉพาะเยาวชนที่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับพืชท้องถิ่นที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน

กลยุทธ์ที่ ๖ “การสร้างรูปแบบการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนโดยขับเคลื่อนผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน” การที่คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน ตั้งแต่การสำรวจและรวบรวมข้อมูล การออกแบบกิจกรรม การลงมือปฏิบัติ และการประเมินผล ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความมุ่งมั่นในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การอนุรักษ์เป็นไปอย่างยั่งยืนในระยะยาว นอกจากนี้ ยังมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรต่างๆ ในการสนับสนุนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ซึ่งช่วยเสริมความเข้มแข็งให้กับการดำเนินงาน

๔.๓ การขับเคลื่อนกลยุทธ์ในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษากิจกรรมการสร้างแกนนำขับเคลื่อนในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชไปปฏิบัติในพื้นที่ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการขับเคลื่อนกิจกรรมการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

๔.๓.๑ กิจกรรมสร้างแกนนำอนุรักษ์พันธุ์กรรมพื้นถิ่น

การจัดตั้งแกนนำในการนำกลยุทธ์การขับเคลื่อนในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชไปปฏิบัติ ในพื้นที่ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นการดำเนินการผ่านกิจกรรมสนทนากลุ่มเพื่อตกลงหาข้อสรุปจากผู้แทนจากเทศบาลบางสีทอง ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชหน่วยงานเอกชน กลุ่มเครือข่ายการทำงานอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช และประชาชนที่มีส่วนในการการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อระดมความคิดเห็นและค้นหาบุคคลที่มีศักยภาพในการเป็นแกนนำอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในพื้นที่ จากการดำเนินกิจกรรมนี้ ได้ข้อมูลที่น่าไปสู่การค้นพบต้นแบบชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญในพันธุ์พืชแต่ละชนิด ซึ่งได้ข้อสรุปถึงกิจกรรมค้นหาแกนนำชาวบ้านที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ ต้นแบบชาวบ้านที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

พันธุ์พืช	ชาวบ้านแกนนำ	พื้นที่อนุรักษ์
ต้นอ้อยช้าง	นายยอดศักดิ์ สุขโรจน์	วัดบางอ้อยช้าง ม.๒ ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี
ทุเรียน	นายบุญเชิด กล่อมแสง	๕๑ ม.๔ ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี
ต้นกรวย	นางสาวรุ่งทิพย์ เกิดธรา	๕๕/๒ ม.๔ ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี

ข้อมูลแสดงพันธุ์พืชสามชนิด คือ ต้นอ้อยช้าง ทุเรียน และต้นกรวย โดยมีต้นแบบชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญประจำแต่ละชนิด ได้แก่ นายยอดศักดิ์ สุขโรจน์ ผู้เชี่ยวชาญด้านต้นอ้อยช้าง นายบุญเชิด กล่อมแสง ผู้เชี่ยวชาญด้านทุเรียน และนางสาวรุ่งทิพย์ เกิดธรา ผู้เชี่ยวชาญด้านต้นกรวย ซึ่งเป็นแหล่งความรู้สำคัญในการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่น

นอกจากต้นแบบชาวบ้านแล้ว ผู้วิจัยยังได้ค้นหาแกนนำชาวบ้านที่มีความสนใจและพร้อมเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชดั้งเดิม โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งได้ข้อมูลแกนนำชาวบ้านดังแสดงในตารางที่ ๔.๓

ตารางที่ ๔.๓ แกนนำชาวบ้านที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

พันธุ์พืช	แกนนำชาวบ้าน	สถานที่อนุรักษ์
ต้นอ้อยช้าง	๑. นางสาววรรณวิมล รอดนาค ๒. นางสาวสุรีย์ สุกาญจนะ ๓. นางสาวสมบุรณ์ แผ้วสกุล	๑๑๐/๑๑ ม.๒ ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี ๑๑๔/๓ ม.๕ ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี ๑๔ ม.๒ ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี
ทุเรียน	๑. นางอภัย สายดวง ๒. นางสาวบุญสม เสริมสุขไมตรี ๓. นางธัญนันท์ ประยูรวงศ์	๔๒/๔๘๑ ม.๔ ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี ๖๔ ม.๒ ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี ๔๔/๗ ม.๔ ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี
ต้นกรวย	๑. นางสาวสิริพร แก้วอยู่ ๒. นางสาววรรณธรี ประเสริฐ ๓. นายปรีชา สุขมาก	๕๕/๒ ม.๔ ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี ๔๕/๑ ม.๔ ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี ๘๖ ม.๑ ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี

ข้อมูลแกนนำชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับพันธุ์พืชสามชนิด ได้แก่ ต้นอ้อยช้าง ทุเรียน และต้นกรวย โดยแต่ละชนิดมีผู้เชี่ยวชาญชาวบ้านสามท่าน ในส่วนของต้นอ้อยช้าง มีนางสาววรรณวิมล รอดนาค นางสาวสุรีย์ สุกาญจนะ และนางสาวสมบุรณ์ แผ้วสกุล เป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับพันธุ์พืชชนิดนี้ ส่วนต้นทุเรียน คือ นางอภัย สายดวง นางสาวบุญสม เสริมสุขไมตรี และนางธัญนันท์ ประยูรวงศ์ และต้นกรวย คือ นางสาวสิริพร แก้วอยู่ นางสาววรรณธรี ประเสริฐ และ นางกันยารัตน์ นาคสุวรรณ

แนวทางการขับเคลื่อน ได้กำหนดให้มีกิจกรรมสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับเยาวชนและประชาชนในชุมชน โดยมีแกนนำชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญด้านพืชอนุรักษ์มาเป็นวิทยากร เพื่อถ่ายทอดความรู้เรื่องการดูแลรักษา การขยายพันธุ์ และการใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชอนุรักษ์ นอกจากนี้ยังสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชาวบ้านเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์ โดยเริ่มจากการจัดทำหลักสูตรอบรม แกนนำและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำหลักสูตรอบรมที่ครอบคลุมทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ โดยออกแบบเนื้อหาให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ทั้งเยาวชน เกษตรกร และประชาชนทั่วไป การจัดกิจกรรมเรียนรู้ จัดกิจกรรมการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบ ทั้งการอบรมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงานที่แปลง รวมถึงการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนสอดคล้องกับความคิดเห็นที่ว่า “ศูนย์ก็ลงมาทำหลักสูตรการอบรม เชิญคนมารับฟัง โดยเฉพาะพวกเด็กนักเรียนจะได้ให้เด็ก ๆ รู้จักพืชพวกนี้บ้าง”^{๑๓}

^{๑๓} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๗.

๔.๓.๒ กิจกรรมแจกจ่ายพันธุ์พืชเพื่อขยายพันธุ์พืชอนุรักษ์

ผู้วิจัยและผู้แทนที่เกี่ยวข้องได้รวบรวมข้อมูลจากกิจกรรมการสร้างแกนนำขับเคลื่อนในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชไปปฏิบัติ ในพื้นที่ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรีและการจัดทำแผนที่เดินดินเพื่อศึกษาพันธุ์พืชที่มีอยู่และศึกษาข้อมูลการปลูกและการดูแล ผู้วิจัยได้ดำเนินการกิจกรรมแจกจ่ายพันธุ์พืช

“ต้นกรวย”

บ้านต้นแบบต้นกรวย

ภาพที่ ๔.๖ “บ้านต้นแบบต้นกรวย”
ของนางสาวรุ่งทิพย์ เกิดธารา

การแจกจ่ายต้นพันธุ์ต้นกรวยให้กับแกนนำ

ภาพที่ ๔.๗ “บ้านแกนนำต้นกรวย หลังที่ ๑,๒,๓”
มอบให้วันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๗

“ต้นอ้อยช้าง”

บ้านต้นแบบต้นอ้อยช้าง

ภาพที่ ๔.๘ บ้านต้นแบบต้นอ้อยช้าง
ของนายยอดศักดิ์ สุขโรจน์

แจกจ่ายต้นพันธุ์ต้นอ้อยช้างให้กับแกนนำ

ภาพที่ ๔.๙ บ้านแกนนำ ต้นอ้อยช้าง หลังที่ ๒, ๓, ๔
มอบให้วันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๗

“ต้นทุเรียน”

บ้านต้นแบบต้นทุเรียน

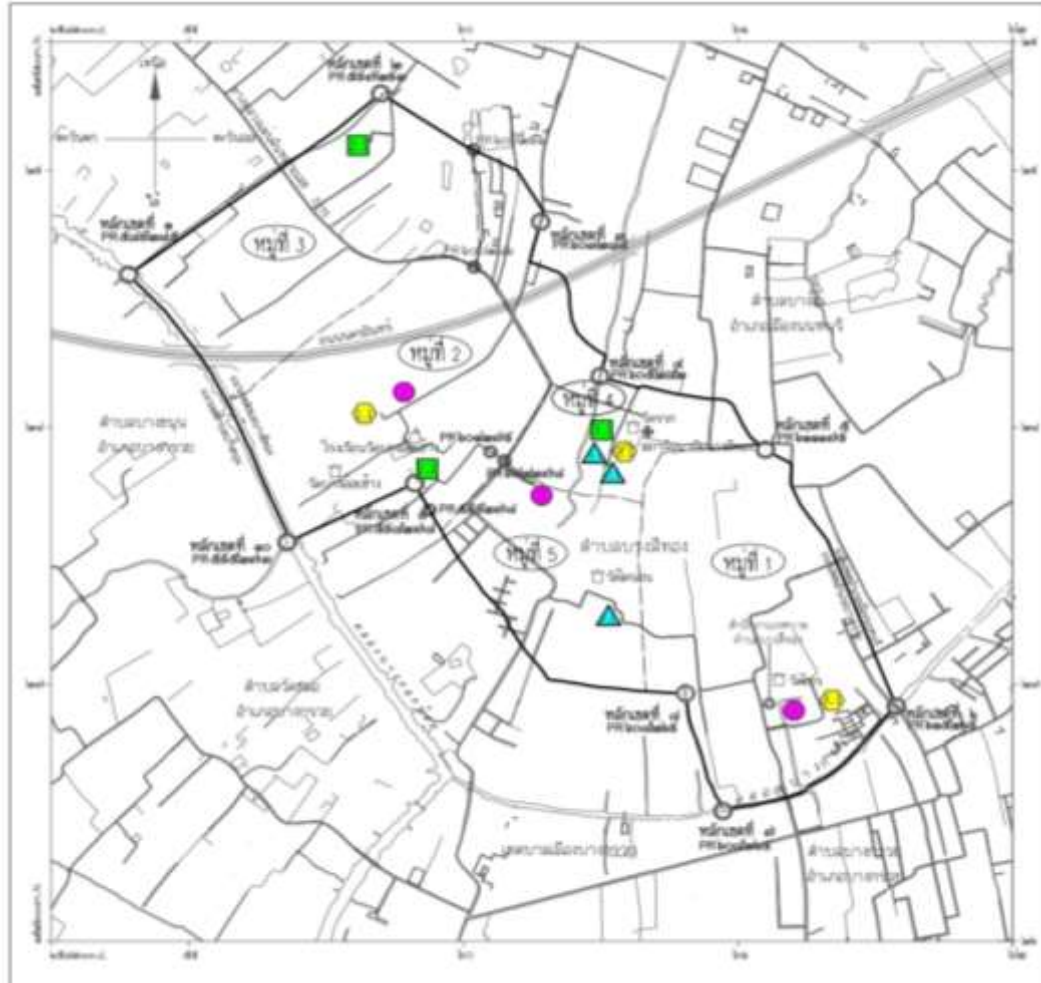
ภาพที่ ๔.๑๐ บ้านต้นแบบต้นทุเรียน
ของนายบุญเชิด กล่อมแสง

สำหรับการแจกจ่ายต้นพันธุ์ต้นทุเรียนให้กับแกนนำ ประกอบด้วย หลังที่ ๑ นางอภัย สายดวง, หลังที่ ๒ นางสาวบุญสม เสริมสุขไมตรี, หลังที่ ๓ นางธัญนัท ประยูรวงศ์

จัดทำแผนที่เดินดินเพื่อศึกษาพันธุ์พืชที่มีอยู่และศึกษาข้อมูลการปลูกและการดูแล

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อออกแบบกิจกรรมและแนวทางการขับเคลื่อน ได้กำหนดให้มีการจัดทำแผนที่เดินดินเพื่อศึกษาพันธุ์พืชที่มีอยู่และศึกษาข้อมูลการปลูกและการดูแล เป็นการสรุปข้อมูลจากกิจกรรมการสร้างแกนนำขับเคลื่อนในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชไปปฏิบัติ ในพื้นที่ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี การดำเนินกิจกรรมนี้ ผู้วิจัยได้ร่วมกับแกนนำชาวบ้านลงพื้นที่สำรวจและบันทึกข้อมูลตำแหน่งที่มีการปลูกพันธุ์พืชทั้งสามชนิด ได้แก่ ต้นอ้อยช้าง ต้นทุเรียน และต้นกรวย เพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลเชิงพื้นที่และแผนที่สำหรับการวางแผนอนุรักษ์และเผยแพร่ความรู้แก่ผู้สนใจ ซึ่งได้ข้อมูลของแผนที่เดินดิน ดังนี้

แผนที่เดินดินการปลูกต้นไม้เพื่อศึกษาพันธุ์พืชภายในตำบลบางสีทอง โดยแบ่งการปลูกต้นไม้เป็น ๓ ประเภท ได้แก่ ต้นอ้อยช้าง ต้นทุเรียน และต้นกรวย มาตรฐานแผนที่ ๑๓๐๐ ประกอบด้วย ต้นอ้อยช้าง มีทั้งต้นแบบและแกนนำรวม ๔ จุด โดยบ้านต้นแบบอยู่ที่บ้านนายยอดศักดิ์ สุขโรจน์ ส่วนแกนนำอยู่ที่บ้าน นางสาววรรณวิมล รอดนาค นางสุรีย์ สุกาญจนะ และนางสาวสมบุญณ์ แผ้วสกุล ต้นทุเรียน มีการกระจายตัวทั้งต้นแบบและแกนนำรวม ๔ จุด โดยบ้านต้นแบบอยู่ที่บ้านนายบุญเชิด กล่อมแสง หมู่ที่ ๔ ส่วนแกนนำพบที่บ้านนางอภัย สายดวง นางสาวบุญสม เสริมสุขไมตรี นางธัญนัท ประยูรวงศ์ ต้นกรวย มีการปลูกทั้งต้นแบบและแกนนำรวม ๔ จุด โดยบ้านต้นแบบอยู่ที่บ้านนางสาวรุ่งทิพย์ เกิดธรา หมู่ที่ ๑ ส่วนแกนนำพบที่บ้านนางสาวสิริพร แก้วอยู่ นางสาววรรณธิรี ประเสริฐและ นายปรีชา สุขมาก แผนที่แสดงให้เห็นการกระจายตัวของการปลูกต้นไม้ทั้งสามชนิดในพื้นที่ตำบลบางสีทอง โดยมีทั้งบ้านต้นแบบและบ้านต้นแทนกระจายอยู่ในหมู่ที่ ๑-๕ ซึ่งแสดงถึงความร่วมมือของชุมชนในการอนุรักษ์พันธุ์ไม้ท้องถิ่น

รายละเอียด

1.)บ้านต้นแบบ "ต้นอ้อยช้าง"

- -นายอรรถศักดิ์ สุขโรจน์ วิศวกรอ้อยช้าง หมู่ที่ 2 ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี

1.1)บ้านแกนนำ "ต้นอ้อยช้าง"

- -นางสาววรรณวิมล รอดนาค บ้านเลขที่ 110/11 หมู่ที่ 2 ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี
- ▲ -นางสุรีย์ สุภาบุญณะ บ้านเลขที่ 114/3 หมู่ที่ 5 ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี
- -นางสาวสมบูรณ์ แก้วสกุล บ้านเลขที่ 14 หมู่ที่ 2 ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี

รายละเอียด

2.)บ้านต้นแบบ "ต้นทุเรียน"

- -นายบุญเชิด ก่ออมแสง บ้านเลขที่ 54 หมู่ที่ 4 ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี

2.1)บ้านแกนนำ "ต้นทุเรียน"

- -นางอภัย สายดวง บ้านเลขที่ 42/481 หมู่ที่ 3 หมู่บ้านยาวพรรณ ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี
- ▲ -นางสาวบุญสม เสริมสุข ไมตรี บ้านเลขที่ 64 หมู่ที่ 4 ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี
- -นางธิญ์นันท์ ประยูรวงศ์ บ้านเลขที่ 44/7 หมู่ที่ 4 ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี

รายละเอียด

3.)บ้านต้นแบบ "ต้นกล้วย"

- -นางสาวรุ่งทิพย์ เกียรติรา บ้านเลขที่ 99/6 หมู่ที่ 1 ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี

3.1)บ้านแกนนำ "ต้นกล้วย"

- -นางสาวสิริพร แก้วอ้อย บ้านเลขที่ 55/2 หมู่ที่ 4 ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี
- ▲ -นางวรรณธิ์ ประเสริฐ บ้านเลขที่ 45/1 หมู่ที่ 4 ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี
- -นายปรีชา สุขมาก บ้านเลขที่ 86 หมู่ที่ 1 ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี

ภาพที่ ๔.๑๑ แผนที่เดินดินเพื่อศึกษาพันธุ์พืชดั้งเดิมตำบลบางสีทอง

๔.๓.๓ กิจกรรมสร้างการรับรู้ร่วมกันเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชพื้นถิ่นในในพื้นที่ ต้นแบบ

การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมสร้างการรับรู้ในการขับเคลื่อนกลยุทธการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในพื้นที่ต้นแบบ ได้ดำเนินการในพื้นที่ตำบลบางสีทอง จังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและเป็นแหล่งเพาะปลูกพืชพันธุ์ท้องถิ่นที่สำคัญมายาวนาน โดยจัดกิจกรรม "การขับเคลื่อนโดยชุมชน ในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชตำบลบางสีทอง" เมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๖๘ ณ ห้องประชุมอาคารสิทธินายก ชั้น ๒ วัดบางอ้อยช้าง ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนและมีชื่อที่สะท้อนถึงพืชท้องถิ่นอย่างต้นอ้อยช้างที่เคยขึ้นอยู่หนาแน่นในพื้นที่ การดำเนินงานครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างการรับรู้และความตระหนักถึงความสำคัญของพันธุ์กรรมพืชท้องถิ่นที่กำลังสูญหายไปอย่างรวดเร็วจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินและวิถีชีวิตของคนในชุมชน รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์พืชเหล่านี้ให้คงอยู่เป็นมรดกทางชีวภาพแก่ลูกหลาน

กิจกรรม "การขับเคลื่อนโดยชุมชน ในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชตำบลบางสีทอง"

วันศุกร์ที่ 21 มีนาคม 2568 ณ ห้องประชุมอาคารสิทธินายก ชั้น 2 วัดบางอ้อยช้าง

เวลา 08.00 – 09.00 น.	ผู้เข้าร่วมกิจกรรมลงทะเบียน
เวลา 09.00 – 09.30 น.	พิธีเปิดโดย นายกเทศมนตรีตำบลบางสีทอง และศาสตราจารย์ ดร.พรหมหาญบุญเลิศ อินทปญโญ (รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ)
เวลา 09.30 – 10.00 น.	บรรยาย หัวข้อ "ความสำคัญของต้นกล้วย ต้นอ้อยช้าง และต้นทุเรียน (พวงมณี) ในระบบนิเวศเชิงเกษตร จังหวัดนนทบุรี" โดย คุณวิฑูรย์ เกียนจำรูญ (เลขาธิการมูลนิธิชีววิถี)
เวลา 10.00 – 10.30 น.	การบรรยายเชิงกระบวนการ หัวข้อ "ทฤษฎีการปลูกและดูแลพันธุ์พืชท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศในตำบลบางสีทอง" โดย นายมนตรี แฉิมทวีทย์ (ประธานชมรมอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศตำบลบางกรวย)
เวลา 10.30 – 10.45 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
เวลา 10.45 – 12.00 น.	ต่อ การบรรยายเชิงกระบวนการ หัวข้อ "ทฤษฎีการปลูกและดูแลพันธุ์พืชท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศในตำบลบางสีทอง" โดย นายมนตรี แฉิมทวีทย์ (ประธานชมรมอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศตำบลบางกรวย) - ผู้เข้าร่วมลงพื้นที่ปลูกจริง ประกอบด้วย ต้นกล้วย , ต้นอ้อยช้าง , ต้นทุเรียน (สายพันธุ์พวงมณี) นำโดย เกษตรกรต้นแบบในตำบลบางสีทอง 3 ท่าน นายบุญเชิด เกตุอมแสง เกษตรกรด้านทุเรียน ,นางสาวรุ่งทิพย์ เกตุธรา เกษตรกรด้านต้นกล้วย นายอรรถศักดิ์ สุขโรจน์ ผู้เชี่ยวชาญด้านต้นอ้อยช้าง
เวลา 12.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน

ภาพที่ ๔.๑๒ กำหนดการกิจกรรม "การขับเคลื่อนโดยชุมชน
ในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชตำบลบางสีทอง"

ภาพที่ ๔.๑๓ กิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์พืช

กิจกรรมการบรรยายให้ความรู้

การบรรยายให้ความรู้โดยผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์สูง ได้แก่ คุณวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ เลขาธิการมูลนิธิชีววิถี ซึ่งบรรยายในหัวข้อ "ความสำคัญของต้นกรวย ต้นอ้อยช้าง และต้นทุเรียน (พวงมณี) ในระบบนิเวศเชิงเกษตร จังหวัดนนทบุรี" และนายมนตรี แยมทรัพย์ ประธานชมรมอนุรักษ์ และฟื้นฟูระบบนิเวศน์อำเภอบางกรวย ซึ่งถ่ายทอดความรู้เรื่อง "ทฤษฎีการปลูกและดูแลพันธุ์พืช ท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศในตำบลบางสีทอง" มาให้ความรู้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมซึ่งประกอบด้วย สมาชิกในชุมชน ผู้สูงอายุ เกษตรกร นักเรียน และผู้สนใจทั่วไป รวมประมาณ ๖๐ คน ซึ่งหลังจากพิธีเปิดโดยนายกเทศมนตรีตำบลบางสีทองและศาสตราจารย์ ดร.พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ (รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) ได้มีการบรรยายให้ความรู้ใน ๒ หัวข้อหลัก ดังนี้

๑) ความสำคัญของต้นกรวย ต้นอ้อยช้าง และต้นทุเรียน (พวงมณี) ในระบบนิเวศเชิงเกษตร จังหวัดนนทบุรี

วิทยากร คุณวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ เลขาธิการมูลนิธิชีววิถี ได้บรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของพืชท้องถิ่นทั้ง ๓ ชนิดที่ได้คัดเลือกเป็นพืชต้นแบบในโครงการนี้ โดยได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพที่กำลังลดลงอย่างรวดเร็วทั่วโลก รวมถึงในประเทศไทย และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นทั้งในแง่ของความมั่นคงทางอาหาร ระบบนิเวศ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยวิทยากรได้อธิบายให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจถึงแนวคิดเรื่อง "ethnobotany" หรือ พืชศาสตร์พื้นบ้าน ซึ่งเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพืชกับมนุษย์ในบริบททางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งความรู้เหล่านี้มีคุณค่ามหาศาลในแง่ของการพัฒนา ยา อาหาร และผลิตภัณฑ์ที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ ในส่วนของพืชต้นแบบทั้ง ๓ ชนิด วิทยากรได้ให้ข้อมูลที่น่าสนใจ ดังนี้

ต้นกรวย เป็นพืชสมุนไพรที่มีสรรพคุณทางยาหลากหลาย โดยเฉพาะการรักษาโรคผิวหนัง ลดไข้ และช่วยในระบบทางเดินอาหาร นอกจากนี้ยังมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชน เช่น การใช้ใบกรวยรองรับน้ำมนต์ในพิธีกรรมต่างๆ ต้นกรวยยังเป็นที่อยู่อาศัยของแมลงหลายชนิดและช่วยในการปรับปรุงคุณภาพดิน

ต้นอ้อยช้าง มีประวัติศาสตร์ยาวนานในพื้นที่ตำบลบางสีทอง จนมีการตั้งชื่อวัดบางอ้อยช้างตามชื่อพืชชนิดนี้ ในอดีตใช้เป็นยารักษาโรคให้กับช้างศึกในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีสรรพคุณในการรักษาแผลอักเสบ ลดไข้ และเป็นยาอายุวัฒนะ นอกจากนี้ยังเป็นพืชที่ทนแล้งได้ดี เหมาะกับสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

ต้นทุเรียนพันธุ์พวงมณี เป็นพันธุ์ทุเรียนพื้นเมืองดั้งเดิมของจังหวัดนนทบุรี มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวคือ เนื้อละเอียด สีเหลืองทอง รสชาติหวานมัน กลิ่นหอม และมีเมล็ดลีบหรือเมล็ดเล็ก ทุเรียนพันธุ์นี้กำลังลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากเกษตรกรหันไปปลูกพันธุ์การค้ามากขึ้น แต่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นพืชเศรษฐกิจมูลค่าสูงที่มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

วิทยาการได้ชี้ให้เห็นว่าการสูญหายของพันธุ์พืชเหล่านี้ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพเท่านั้น แต่ยังทำให้วัฒนธรรม อาหาร ยา และภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไปด้วย จึงจำเป็นต้องมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างเร่งด่วน

๒) ทฤษฎีการปลูกและดูแลพันธุ์พืชท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศในตำบลบางสีทอง

วิทยาการ นายมนตรี แย้มทรัพย์ ประธานชมรมอนุรักษ์และฟื้นฟูเรียนนนท์อำเภอบางกรวย ได้บรรยายเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการปลูกดูแลพืชท้องถิ่นทั้ง ๓ ชนิด โดยเน้นหลักการเกษตรอินทรีย์และการสร้างระบบนิเวศที่สมดุล ซึ่งวิทยาการได้อธิบายถึงความสำคัญของการเข้าใจพื้นฐานด้านระบบนิเวศเกษตรของพื้นที่ตำบลบางสีทอง ซึ่งเป็นพื้นที่สวนรอบเมือง (periurban agriculture) ที่มีลักษณะเฉพาะคือเป็นพื้นที่การเกษตรที่อยู่ใกล้เมือง มีพื้นที่จำกัด แต่มีศักยภาพในการผลิตพืชมูลค่าสูง วิทยาการได้เน้นย้ำถึงวิธีการปลูกพืชแบบยกรัง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวสวนในพื้นที่ลุ่มภาคกลางที่มีน้ำท่วมถึง เพื่อให้พืชสามารถเจริญเติบโตได้ดีและอยู่รอดในช่วงน้ำหลาก และวิทยาการได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการปลูกพืชหลากหลายชนิดร่วมกัน (polyculture) แทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยว (monoculture) เพื่อเสริมสร้างความหลากหลายทางชีวภาพและสร้างระบบนิเวศที่สมดุล ซึ่งจะช่วยลดการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืช ช่วยในการปรับปรุงคุณภาพดิน และสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับครัวเรือนและชุมชน ซึ่งกิจกรรมการบรรยายได้รับความสนใจจากผู้เข้าร่วมเป็นอย่างมาก มีการซักถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างวิทยาการและผู้เข้าร่วมอย่างกว้างขวาง เช่น คำถามเกี่ยวกับการจัดการศัตรูพืชโดยไม่ใช้สารเคมี เทคนิคการขยายพันธุ์พืชให้ได้ผลดี และแนวทางการปรับตัวของพืชท้องถิ่นต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

กิจกรรมกลุ่มระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วม

หลังจากการบรรยายให้ความรู้ในช่วงเช้า ในช่วงบ่ายได้มีการจัดกิจกรรมกลุ่มระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วม โดยแบ่งผู้เข้าร่วมออกเป็น ๔ กลุ่ม ครอบคลุมทั้งผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่วัยทำงาน และเยาวชน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างคนต่างวัย กิจกรรมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และร่วมกันหาแนวทางในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชท้องถิ่น มีกิจกรรม ดังนี้

๑) กิจกรรมละลายพฤติกรรม

ก่อนเริ่มการระดมความคิด ได้มีการจัดกิจกรรมละลายพฤติกรรมที่เรียกว่า "เกมนับเลข" โดยให้สมาชิกในแต่ละกลุ่มนับเลขเรียงกันไปจาก ๑ ถึง ๕๐ แต่เมื่อถึงเลข ๓ และ ๙ หรือเลขที่มี ๓ และ ๙ เป็นส่วนประกอบ จะต้องตบมือแทนการออกเสียง กิจกรรมนี้ช่วยสร้างความสนุกสนาน ผ่อนคลาย และช่วยให้สมาชิกในกลุ่มรู้จักกันมากขึ้น รวมทั้งเตรียมความพร้อมสำหรับกิจกรรมระดมความคิดที่จะตามมา

ภาพที่ ๔.๑๔ กิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์พืช

๔.๓.๔ กิจกรรมการลงพื้นที่ปลูกปลูกพืชท้องถิ่น ๓ ชนิดที่ได้คัดเลือกเป็นพืชต้นแบบ

หลังจากการระดมความคิดเห็นเสร็จสิ้น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เดินทางไปยังพื้นที่ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของชุมชนบางสีทอง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับการจัดสรรเพื่อเป็นแหล่งรวบรวมและอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่น โดยเฉพาะพืชทั้ง ๓ ชนิดที่ได้คัดเลือกเป็นพืชต้นแบบ กิจกรรมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้ลงมือปฏิบัติจริงในการปลูกพืชท้องถิ่น และได้เรียนรู้เทคนิคการปลูกและดูแลจากเกษตรกรต้นแบบผู้มีความเชี่ยวชาญ โดยร่วมกันปลูกพืชท้องถิ่น ๓ ชนิดที่ได้คัดเลือกเป็นพืชต้นแบบ ได้แก่ ต้นกรวย ต้นอ้อยช้าง และต้นทุเรียนพันธุ์พวงมณี โดยมีเกษตรกรต้นแบบผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน คือ นายบุญเชิด กล่อมแสง (ด้านทุเรียน) นางสาวรุ่งทิพย์ เกิดธารา (ด้านต้นกรวย) และนายยอดศักดิ์ สุขโรจน์ (ด้านต้นอ้อยช้าง) เป็นผู้นำในการถ่ายทอดความรู้เชิงปฏิบัติเกี่ยวกับการปลูกและดูแลพืชแต่ละชนิด

๑) การเตรียมพื้นที่ปลูกปลูกพืชท้องถิ่น ๓ ชนิดที่ได้คัดเลือกเป็นพืชต้นแบบ

ก่อนที่ผู้เข้าร่วมจะเดินทางไปถึง ทีมงานได้เตรียมพื้นที่และวัสดุอุปกรณ์สำหรับการปลูกพืชไว้เรียบร้อยแล้ว ประกอบด้วย พื้นที่สำหรับปลูกพืชที่ได้รับการเตรียมดินและยกโคกไว้เรียบร้อยแล้ว แบ่งเป็น ๓ โซนสำหรับพืชแต่ละชนิด โดยได้จัดเตรียมกล้าพันธุ์พืชทั้ง ๓ ชนิด ได้แก่ ต้นกรวย ต้นอ้อยช้าง และต้นทุเรียนพันธุ์พวงมณี ที่ได้รับการคัดเลือกและเตรียมไว้อย่างดี วัสดุอุปกรณ์สำหรับการปลูก เช่น จอบ เสียม บัวรดน้ำ ปุ๋ยอินทรีย์ แกลบดิบ แกลบดำ ขี้เถ้า และวัสดุคลุมดิน และป้ายให้ความรู้เกี่ยวกับพืชแต่ละชนิด ที่มีข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ประวัติความเป็นมา และ การใช้ประโยชน์

๒) การถ่ายทอดความรู้จากเกษตรกรต้นแบบ

เมื่อผู้เข้าร่วมเดินทางมาถึงพื้นที่ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช เกษตรกรต้นแบบทั้ง ๓ ท่านได้ให้การต้อนรับและเริ่มถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการปลูกและดูแลพืชแต่ละชนิด ดังนี้

นางสาวรุ่งทิพย์ เกิดธารา เกษตรกรด้านต้นกรวย ได้สาธิตการเตรียมดินสำหรับปลูกต้นกรวย ซึ่งต้องเป็นดินร่วนซุยที่มีอินทรีย์วัตถุสูง และมีการระบายน้ำดี พร้อมทั้งสาธิตวิธีการปลูกที่ถูกต้อง โดยเน้นว่าต้นกรวยชอบความชื้นแต่ไม่ชอบน้ำขัง จึงต้องมีการยกโคกและทำร่องระบายน้ำ นอกจากนี้ยังได้แนะนำวิธีการดูแลรักษา การให้น้ำ การใส่ปุ๋ย และการป้องกันกำจัดศัตรูพืชแบบธรรมชาติ รวมทั้งการขยายพันธุ์โดยวิธีการเพาะเมล็ดและการตอนกิ่ง

นายยอดศักดิ์ สุขโรจน์ ผู้เชี่ยวชาญด้านต้นอ้อยช้าง ได้เล่า “ประวัติความเป็นมาของต้นอ้อยช้างในพื้นที่บางสีทอง และสาธิตวิธีการปลูกที่ถูกต้อง โดยเน้นว่าต้นอ้อยช้างเป็นพืชที่ปลูกง่าย ทนแล้ง และทนต่อสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย จึงเหมาะสมสำหรับการนำมาฟื้นฟูในพื้นที่ชุมชน พร้อมทั้งสาธิตวิธีการขยายพันธุ์โดยการปักชำกิ่ง ซึ่งเป็นวิธีที่ง่ายและได้ผลดี นอกจากนี้ยังได้แนะนำวิธีการเก็บเกี่ยวและการนำส่วนต่างๆ ของต้นอ้อยช้างไปใช้ประโยชน์ทั้งในด้านอาหาร ยา และวัสดุใช้สอย”

ภาพที่ ๔.๑๕ นายยอดศักดิ์ สุขโรจน์ ผู้เชี่ยวชาญด้านต้นอ้อยช้าง
บรรยายข้อมูลต้นอ้อยช้าง

นายบุญเชิด กล่อมแสง เกษตรกรด้านทุเรียน ได้อธิบาย “ความพิเศษของทุเรียนพันธุ์พวงมณี ซึ่งเป็นพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมของจังหวัดนนทบุรีที่มีรสชาติดีและหอมหวาน แต่กำลังสูญหายไปเนื่องจากเกษตรกรหันไปปลูกพันธุ์การค้ามากขึ้น พร้อมทั้งสาธิตวิธีการปลูกที่ถูกต้อง โดยเน้นการยกโคกให้สูงเพื่อป้องกันน้ำท่วมขัง และการเตรียมดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยอินทรีย์วัตถุ นอกจากนี้ยังได้แนะนำวิธีการดูแลรักษา การให้น้ำ การใส่ปุ๋ย และการป้องกันกำจัดโรคและแมลงศัตรูทุเรียนแบบผสมผสาน รวมทั้งเทคนิคการขยายพันธุ์โดยการเสียบยอดและการติดตา”

ในการถ่ายทอดความรู้นี้ เกษตรกรต้นแบบได้ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย มีการสาธิตให้เห็นจริง และเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมซักถามข้อสงสัยต่างๆ ซึ่งได้รับความสนใจจากผู้เข้าร่วมเป็นอย่างมาก

โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับการปรับตัวของพืชท้องถิ่นต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการนำพืชเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ในบริบทปัจจุบัน

๓) การลงมือปลูกพืชต้นแบบทั้ง ๓ ชนิด

หลังจากได้รับความรู้จากเกษตรกรต้นแบบแล้ว ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แบ่งกลุ่มออกเป็น ๓ กลุ่ม เพื่อลงมือปลูกพืชทั้ง ๓ ชนิด โดยมีเกษตรกรต้นแบบคอยให้คำแนะนำและช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด ๓.๓ การลงมือปลูกพืชต้นแบบทั้ง ๓ ชนิด หลังจากได้รับความรู้จากเกษตรกรต้นแบบแล้ว ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แบ่งกลุ่มออกเป็น ๓ กลุ่ม เพื่อลงมือปลูกพืชทั้ง ๓ ชนิด โดยมีเกษตรกรต้นแบบคอยให้คำแนะนำและช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด

การปลูกต้นกรวย กลุ่มที่ ๑ ได้ลงมือเตรียมหลุมปลูก ใส่ปุ๋ยอินทรีย์และวัสดุปรับปรุงดิน ปลูกต้นกล้ากรวยลงในหลุม กลบดิน รดน้ำ และใส่วัสดุคลุมดินเพื่อรักษาความชื้น จากนั้นได้ปักป้ายชื่อและดูแลความเรียบร้อย ผู้เข้าร่วมหลายคนโดยเฉพาะเด็กๆ รู้สึกตื่นเต้นและสนุกกับการได้ลงมือปลูกต้นไม้ด้วยตนเอง

ภาพที่ ๔.๑๖ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมปลูกต้นกรวย

การปลูกต้นอ้อยช้าง กลุ่มที่ ๒ ได้เรียนรู้วิธีการเตรียมกิ่งปักชำของต้นอ้อยช้าง การตัดกิ่งให้มีความยาวที่เหมาะสม การเตรียมหลุมปลูก และการปักชำลงในดิน โดยเน้นที่มุมและความลึกที่เหมาะสม จากนั้นได้รดน้ำและทำร่มเงาเพื่อช่วยให้กิ่งปักชำมีอัตราการรอดสูงขึ้น

ภาพที่ ๔.๑๗ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมปลูกต้นอ้อยช้าง

การปลูกต้นทุเรียนพันธุ์พวงมณี กลุ่มที่ ๓ ได้ลงมือปลูกต้นทุเรียนพันธุ์พวงมณี ซึ่งเป็นต้นที่ได้รับการเสียบยอดมาแล้ว โดยได้เรียนรู้เทคนิคการเตรียมหลุมปลูกที่มีขนาดใหญ่กว่าพืชชนิดอื่น การผสมดินปลูกด้วยอินทรีย์วัตถุและวัสดุปรับปรุงดิน การนำต้นกล้าออกจากถุงอย่างระมัดระวังไม่ให้รากเสียหาย การวางต้นกล้าให้ได้ระดับที่เหมาะสม การกลบดิน การทำหลักค้ำยัน และการรดน้ำในปริมาณที่เหมาะสม

ภาพที่ ๔.๑๘ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมปลูกต้นทุเรียน

ในระหว่างการปลูก ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้วิธีการปลูกที่ถูกต้องผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ได้ซักถามข้อสงสัย และได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเกษตรกรต้นแบบและผู้เข้าร่วมคนอื่นๆ บรรยากาศเต็มไปด้วยความสนุกสนาน ความร่วมมือ และการเรียนรู้ร่วมกัน

๔) การติดตั้งป้ายให้ความรู้และการวางแผนการดูแลรักษา

หลังจากปลูกพืชเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้มีการติดตั้งป้ายให้ความรู้เกี่ยวกับพืชแต่ละชนิดไว้บริเวณแปลงปลูก ป้ายเหล่านี้มีข้อมูลเกี่ยวกับชื่อพืช ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ประวัติความเป็นมา การใช้ประโยชน์ และวิธีการดูแลรักษา เพื่อให้ผู้มาเยี่ยมชมได้เรียนรู้เกี่ยวกับพืชเหล่านี้ นอกจากนี้ยัง

ได้มีการวางแผนการดูแลรักษาพืชที่ปลูกในระยะยาว โดยมีการจัดตั้งคณะทำงานดูแลศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากชุมชน เจ้าหน้าที่เทศบาล เกษตรกรต้นแบบ และนักเรียนนักศึกษาจิตอาสา คณะทำงานนี้จะมีหน้าที่ในการดูแลรักษา ขยายพันธุ์ ศึกษาวิจัย และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพืชท้องถิ่นที่ปลูกในศูนย์ฯ และแผนการดูแลรักษาที่ได้วางไว้ ประกอบด้วย (๑) การจัดตารางเวรในการดูแลรดน้ำ พรุนดิน ใส่ปุ๋ย และกำจัดวัชพืช (๒) การวางแผนการขยายพันธุ์เพื่อแจกจ่ายให้สมาชิกในชุมชนนำไปปลูกในพื้นที่ของตนเอง (๓) การจัดกิจกรรมฝึกอบรมและถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการปลูกและดูแลพืชท้องถิ่นให้แก่ผู้สนใจ (๔) การพัฒนาศูนย์ฯ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน และ (๕) การติดตามและประเมินผลการเจริญเติบโตของพืชที่ปลูก เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการปรับปรุงวิธีการปลูกและดูแลให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

ภาพที่ ๔.๑๙ การติดตั้งป้าย

๕) การสรุปกิจกรรมและการแลกเปลี่ยนความรู้สึก

หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมการปลูกพืช ผู้เข้าร่วมได้รวมตัวกันเพื่อสรุปกิจกรรมและแลกเปลี่ยนความรู้สึกและประสบการณ์ที่ได้รับ โดยมีตัวแทนจากแต่ละกลุ่มขึ้นมาแบ่งปันความรู้สึกและสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรม ผู้เข้าร่วมงานกล่าวว่า “ความรู้สึกประทับใจที่ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชท้องถิ่น และได้เรียนรู้เกี่ยวกับพืชที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่รู้สึกตื่นเต้นและสนุกกับการได้ลงมือปลูกต้นไม้ด้วยตนเอง และได้รับความรู้ใหม่ๆ เกี่ยวกับพืชท้องถิ่นที่ไม่ได้เรียนในโรงเรียน” ผู้สูงอายุ “แสดงความยินดีที่ได้เห็นการฟื้นฟูพืชท้องถิ่นที่เคยมีในอดีตแต่กำลังจะสูญหายไป และได้มีโอกาสถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่คนรุ่นใหม่ ทำให้รู้สึกว่าการรู้และภูมิปัญญาของตนยังมีคุณค่าและเป็นที่ต้องการ” เกษตรกรต้นแบบทั้ง ๓ ท่านกล่าว “ขอบคุณผู้เข้าร่วมทุกคนที่ให้ความสนใจและมีส่วนร่วมในกิจกรรม และได้เชิญชวนให้ทุกคนช่วยกันเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชท้องถิ่นต่อไป โดยการนำความรู้ที่ได้รับไปปลูกพืชท้องถิ่นในพื้นที่ของตนเอง และช่วยเผยแพร่ความรู้และความสำคัญของพืชท้องถิ่นให้แก่ผู้อื่น” ตัวแทนจากเทศบาลตำบลบางสีทองได้กล่าว “ขอบคุณผู้เข้าร่วมทุกคน และแสดงความมุ่งมั่นที่จะสนับสนุนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง โดยการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรต่างๆ เพื่อพัฒนาศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืน”

กิจกรรมได้ปิดท้ายด้วยการถ่ายภาพหมู่ร่วมกัน และการแจกกล้าพันธุ์พืชท้องถิ่นให้ผู้เข้าร่วมนำกลับไปปลูกที่บ้าน เพื่อเป็นการขยายผลการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชท้องถิ่นให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ผู้เข้าร่วมหลายคนยังได้แลกเปลี่ยนข้อมูลติดต่อและตกลงที่จะรวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์พันธุกรรมพืชท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องต่อไป

โดยสรุป กิจกรรมการปฏิบัติจริงในพื้นที่ศูนย์อนุรักษ์พันธุกรรมพืชของชุมชนได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริง ซึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการเรียนรู้จากการฟังหรืออ่านเพียงอย่างเดียว การได้เห็นพืชจริง ได้สัมผัส ได้ปลูก และได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้รู้ ทำให้ผู้เข้าร่วมมีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของพืชท้องถิ่นมากขึ้น นอกจากนี้ กิจกรรมนี้ยังช่วยสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างคนในชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอย่างยั่งยืนในระยะยาว

๔.๓.๕ ผลลัพธ์จากการดำเนินกิจกรรม

เมื่อจบการดำเนินกิจกรรมในทุกด้าน ผู้วิจัยได้มีการประมวลผลลัพธ์ในการดำเนินกิจกรรมให้ผู้เข้าร่วมงานทราบ โดยกล่าวสรุปว่า กิจกรรม "การขับเคลื่อนโดยชุมชน ในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชตำบลบางสีทอง" ประสบความสำเร็จอย่างดีในการสร้างการรับรู้และกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของพันธุกรรมพืชท้องถิ่นที่กำลังสูญหายไปอย่างรวดเร็ว จากกิจกรรมนี้ทำให้เห็นว่าการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชไม่เพียงเป็นการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพเท่านั้น แต่ยังเป็นการรักษาวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และอัตลักษณ์ของชุมชนซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน การอนุรักษ์พันธุกรรมพืชท้องถิ่นยังสามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารและยา โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่โลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและวิกฤตต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อระบบอาหาร ผลลัพธ์ความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากโครงการนี้ได้แก่ การคัดเลือกพืชต้นแบบ ๓ ชนิด คือ ต้นกรวย ต้นอ้อยช้าง และต้นทุเรียนพันธุ์พวงมณี เพื่อเป็นตัวแทนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์พืชท้องถิ่นของตำบลบางสีทอง โดยแต่ละชนิดมีคุณค่าและความสำคัญทั้งในเชิงนิเวศวิทยา อาหาร ยา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ การจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์พันธุกรรมพืชในชุมชนซึ่งจะเป็นแหล่งรวบรวมขยายพันธุ์ และเรียนรู้เกี่ยวกับพืชท้องถิ่นของชุมชน โดยมีการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและยั่งยืน การสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชท้องถิ่นผ่านกิจกรรมการบรรยาย การระดมความคิด และการปฏิบัติจริงในพื้นที่ ซึ่งทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเข้าใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของในการดูแลรักษาพันธุ์พืชท้องถิ่น

เกิดการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน ผู้เชี่ยวชาญ สถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์พืชท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่องและได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ และการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับพืชพื้นถิ่นจากผู้รู้สู่คนรุ่นใหม่ ทำให้ความรู้เหล่านี้ไม่สูญหายไปพร้อมกับผู้สูงอายุในชุมชน ข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินงานในอนาคตเพื่อให้การอนุรักษ์พันธุกรรมพืชเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ประกอบด้วยการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับพันธุ์พืชท้องถิ่นเพื่อใช้ในสถานศึกษาในพื้นที่ โดยบูรณาการความรู้เข้ากับการเรียนการสอนในวิชาต่างๆ และจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้และตระหนักถึงคุณค่าของพืชท้องถิ่น การจัดทำฐานข้อมูลพันธุ์พืช

ท้องถิ่นของตำบลบางสีทองอย่างเป็นระบบ ทั้งในรูปแบบทะเบียนพันธุ์พืช แผนการกระจายพันธุ์ฐานข้อมูลด้านการใช้ประโยชน์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการวางแผนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

แนวทางการสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นในด้านต่างๆ ทั้งอาหาร ยา เครื่องสำอาง วัสดุก่อสร้าง และพลังงาน เพื่อเพิ่มมูลค่าและสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์ การส่งเสริมการตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์จากพืชท้องถิ่นเพื่อสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจในการอนุรักษ์ โดยพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์และมาตรฐาน สร้างแบรนด์ท้องถิ่น และเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม และการขยายเครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชไปยังพื้นที่อื่นๆ โดยเชื่อมโยงกับโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ (อพ.สธ.) และเครือข่ายการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพทั้งในระดับประเทศและระดับสากล ทั้งนี้การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของทุกภาคส่วนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นชุมชน หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน การสร้างความเข้าใจและความร่วมมือจากทุกฝ่ายผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจะช่วยให้การอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์พืชท้องถิ่นประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน และจะเป็นการรักษามรดกทางชีวภาพและวัฒนธรรมให้คงอยู่เป็นประโยชน์แก่คนรุ่นปัจจุบันและอนาคตสืบไป

๔.๓.๖ การถอดบทเรียนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในพื้นที่ต้นแบบ

๑) การถอดบทเรียนปัญหาในการอนุรักษ์พันธุ์พืช

จากการศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์ในพื้นที่ตำบลบางสีทอง งานวิจัยได้พบปัญหาสำคัญ ในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชท้องถิ่น คือ (๑) การขาดแหล่งรวบรวมข้อมูลที่เป็นระบบและครบถ้วน ข้อมูลเกี่ยวกับพันธุ์กรรมพืชในพื้นที่มีการกระจายอยู่ตามแหล่งต่างๆ ไม่มีการจัดเก็บอย่างเป็นระเบียบ ไม่มีการปรับปรุงให้ทันสมัย และไม่มีฐานข้อมูลกลางที่จะช่วยให้การติดตามการเปลี่ยนแปลงของพันธุ์กรรมพืชเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ยากต่อการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ ในการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนา (๒) การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น พบว่าประชาชนในพื้นที่ยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลรักษาพืชท้องถิ่น อีกทั้งไม่มีศูนย์การเรียนรู้หรือกิจกรรมที่จะช่วยสร้างความเข้าใจและจิตสำนึกในการอนุรักษ์ นอกจากนี้ ยังพบว่าคนรุ่นใหม่มีความสนใจในอาชีพอื่นมากกว่าการทำเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ทำให้ขาดการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์และดูแลพันธุ์พืชดั้งเดิม (๓) ปัญหาการกระจายตัวของพันธุ์พืชที่พบได้น้อยลง ทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนในพื้นที่ไม่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นเท่าที่ควร ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิกฤตและปัญหาในท้องถิ่น ไม่มีการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลพันธุ์พืชอย่างเป็นระบบ ทำให้พันธุ์พืชบางชนิดอาจสูญหายไปโดยไม่มีการบันทึกหรือศึกษาคุณสมบัติที่อาจเป็นประโยชน์ ปัญหาทั้งสามประการนี้เชื่อมโยงและส่งผลกระทบต่อกันเป็นวงจร การขาดข้อมูลที่ดีทำให้ไม่สามารถสร้างความตระหนักในประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อประชาชนไม่ตระหนักถึงความสำคัญก็ไม่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ ส่งผลให้พันธุ์พืชกระจายตัวน้อยลงและข้อมูลยิ่งขาดความสมบูรณ์

๒) การถอดบทเรียนพืชต้นแบบที่คัดเลือกเพื่อการอนุรักษ์

จากการศึกษาและสำรวจพันธุ์กรรมพืชในพื้นที่ตำบลบางสีทอง งานวิจัยได้คัดเลือกพืชต้นแบบสำคัญ ๓ ชนิดที่มีความสำคัญทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และระบบนิเวศของท้องถิ่น เพื่อเป็นพืชต้นแบบในการอนุรักษ์

๑. "ต้นกรวย" ซึ่งเป็นพืชที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพื้นที่ จนเป็นที่มาของชื่ออำเภอบางกรวย ต้นกรวยเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่ สูงประมาณ ๓-๖ เมตร มีใบประกอบแบบขนนกสองดกออกเป็นช่อห้อยลง ผลมีลักษณะกลมขนาดเล็ก เมื่อสุกจะมีสีแดงเข้มถึงดำ ในอดีต ต้นกรวยเป็นพืชที่ขึ้นตามธรรมชาติในพื้นที่ริมน้ำ ริมคลองในอำเภอบางกรวย ชาวบ้านนิยมใช้ใบกรวยมาห่อยาสูบ และห่อของต่างๆ เนื่องจากใบมีความเหนียวทนทานเป็นพิเศษ นอกจากนี้ยังมีการใช้ประโยชน์จากส่วนอื่นๆ เช่น การนำลำต้นมาทำเชื้อเพลิง ใช้เนื้อไม้ทำเครื่องจักสานขนาดเล็ก ใช้ก้านใบทำไม้กวาด ปัจจุบันต้นกรวยเริ่มหายากในพื้นที่เนื่องจากการขยายตัวของชุมชนเมืองและการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

๒. "ต้นทุเรียน" โดยเฉพาะทุเรียนพันธุ์พวงมณี ซึ่งเป็นพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมของจังหวัดนนทบุรี ตำบลบางสีทองมีประวัติการปลูกทุเรียนที่ยาวนานและโดดเด่น เป็นแหล่งปลูกทุเรียนที่มีชื่อเสียงมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงรัตนโกสินทร์ ด้วยสภาพภูมิประเทศที่เป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำเจ้าพระยาและมีคลองสาขามากมาย ทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำสวนผลไม้ ทุเรียนบางกรวยได้รับการยกย่องว่ามีรสชาติดีเยี่ยม โดยเฉพาะพันธุ์พวงมณีที่มีเนื้อเหนียว หวานมัน และมีกลิ่นหอมเป็นเอกลักษณ์ ในอดีตทุเรียนจากบางกรวยเคยเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ แต่ปัจจุบันพื้นที่สวนทุเรียนในบางกรวยได้ลดลงอย่างมาก เนื่องจากการขยายตัวของเมือง การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน และปัญหาน้ำท่วมใหญ่ที่ทำให้ต้นทุเรียนตายเป็นจำนวนมาก

๓. "ต้นอ้อยช้าง" เป็นพืชพื้นถิ่นที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ของอำเภอบางกรวย โดยเฉพาะในพื้นที่ที่เรียกว่า "บ้านอ้อยช้าง" ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลบางสีทอง ต้นอ้อยช้างเป็นพืชพันธุ์พื้นเมืองที่ได้รับการปลูกสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย มีลักษณะเด่นคือลำต้นใหญ่ มีสีเหลืองอมเขียว เนื้อนุ่ม และมีความหวานสูง ชื่อ "อ้อยช้าง" มีที่มาจากขนาดของลำต้นที่ใหญ่โต ผิดปกติเมื่อเทียบกับอ้อยทั่วไป และมีความเชื่อว่าในอดีตใช้เป็นอาหารสำหรับช้างของเจ้านายชั้นสูง ต้นอ้อยช้างมีสรรพคุณทางยาหลายประการ โดยเฉพาะการรักษาแผลให้กับช้างได้ ในอดีตมีการปลูกต้นอ้อยช้างอย่างแพร่หลายในพื้นที่ตำบลบางสีทอง แต่ปัจจุบันได้ลดน้อยลงมากเนื่องจากการขยายตัวของชุมชนเมืองและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต

พืชทั้งสามชนิดนี้ไม่เพียงแต่มีความสำคัญทางระบบนิเวศเท่านั้น แต่ยังมีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของชุมชนบางสีทอง การสูญหายของพืชเหล่านี้จึงไม่ได้หมายถึงการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชนด้วย

แผนภูมิที่ ๔.๔ การขับเคลื่อนกลยุทธ์ในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชตำบลบางสีทอง

งานวิจัยได้พัฒนากลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอย่างยั่งยืน โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน คือ

กลยุทธ์ที่หนึ่ง เป็นการสร้างแกนนำชุมชนเพื่อขับเคลื่อนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช โดยมีการค้นหาและคัดเลือกชาวบ้านที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในพืชแต่ละชนิด เพื่อทำหน้าที่เป็นต้นแบบและวิทยากรถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งได้ระบุแกนนำชาวบ้านที่มีความสนใจและพร้อมเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชดั้งเดิม จากการดำเนินการพบว่าผู้เชี่ยวชาญและแกนนำชุมชนหลายท่านที่มีองค์ความรู้ที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับการปลูกและดูแลพืชพื้นถิ่น ซึ่งเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีค่าของชุมชน

กลยุทธ์ที่สอง เป็นการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อออกแบบกิจกรรมและแนวทางการขับเคลื่อน โดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ร่วมกันระดมความคิดและออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบท ความต้องการ และความพร้อมของชุมชน ผลจากการประชุมได้ข้อสรุปเกี่ยวกับกิจกรรมสำคัญที่จะดำเนินการ ได้แก่ การอนุรักษ์และขยายพันธุ์โดยการรวบรวมเพื่ออนุรักษ์พันธุ์พืชดั้งเดิม โดยกำหนดให้มีการปลูกพืชดั้งเดิมครัวเรือนละ ๑ ต้น ในพื้นที่ต้นแบบที่ครอบคลุม ๕ หมู่บ้าน หมู่บ้านละ ๑๐ ครัวเรือน รวม ๕๐ ครัวเรือน และการสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับเยาวชนและประชาชนในชุมชน

กลยุทธ์ที่สาม เป็นการจัดทำแผนที่เดินดินเพื่อศึกษาพันธุ์พืชที่มีอยู่และศึกษาข้อมูลการปลูกและการดูแล โดยผู้วิจัยร่วมกับแกนนำชาวบ้านลงพื้นที่สำรวจและบันทึกข้อมูลตำแหน่งที่มีการปลูกพืชทั้งสามชนิด ได้แก่ ต้นกรวย ต้นอ้อยช้าง และต้นทุเรียน เพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลเชิงพื้นที่และ

แผนที่สำหรับใช้ในการวางแผนอนุรักษ์และเผยแพร่ความรู้แก่ผู้ที่สนใจ ผลจากการจัดทำแผนที่เดินดิน ทำให้ได้ข้อมูลการกระจายตัวของพืชทั้งสามชนิดในพื้นที่ตำบลบางสีทอง ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการวางแผนการอนุรักษ์และฟื้นฟู

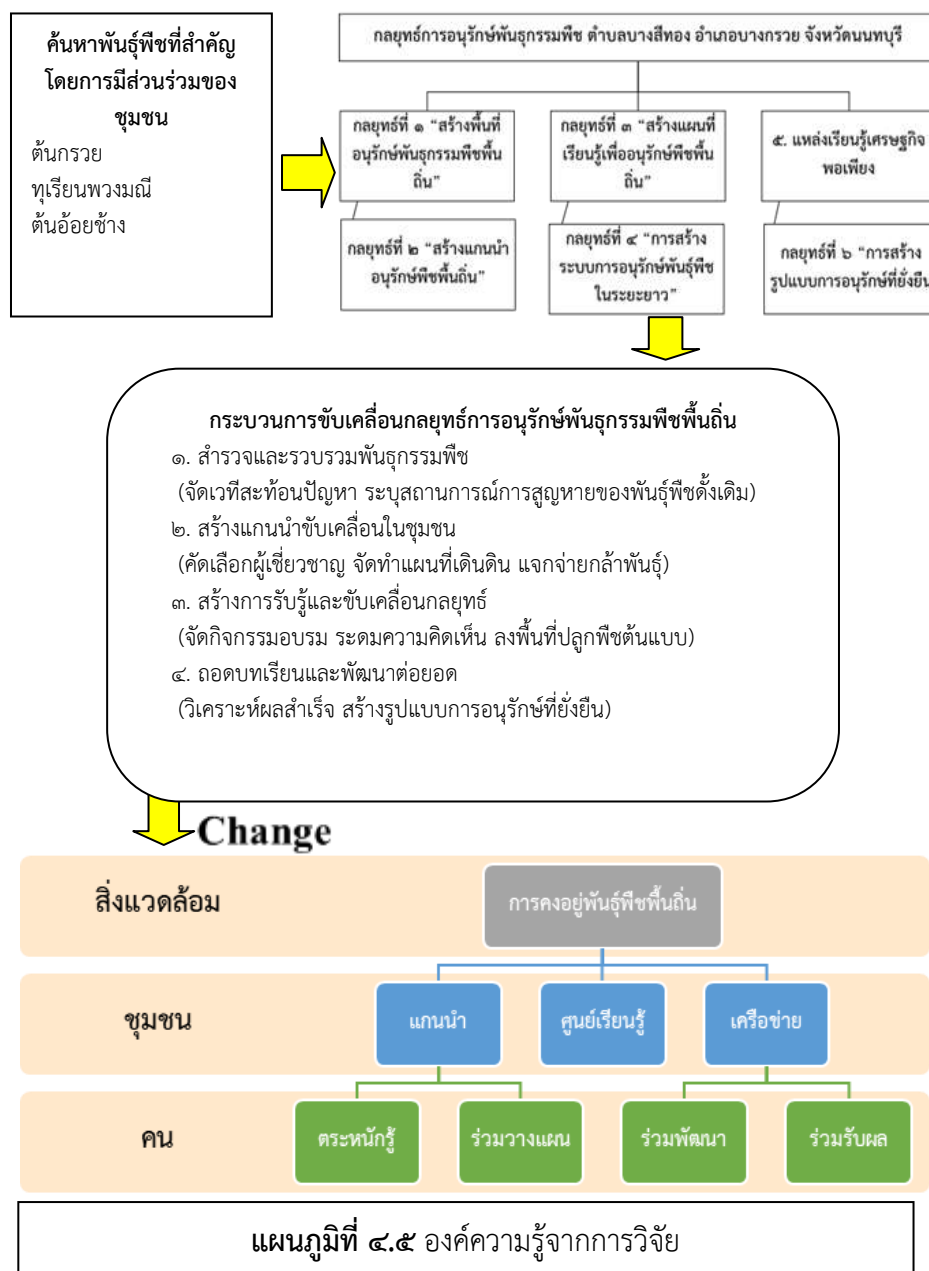
กลยุทธ์ที่สี่ เป็นการแจกจ่ายพันธุ์พืชเพื่อขยายพันธุ์พืชอนุรักษ์ โดยมีการแจกจ่ายกล้าพันธุ์พืชทั้งสามชนิดให้กับบ้านต้นแบบและบ้านแกนนำในชุมชน เพื่อให้เกิดการขยายพื้นที่การอนุรักษ์และเพิ่มจำนวนพืชพื้นถิ่นให้มากขึ้น การดำเนินการนี้ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งไม่เพียงแต่รับกล้าพันธุ์ไปปลูกเท่านั้น แต่ยังมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในการปลูกและดูแลพืชแต่ละชนิดด้วย

กลยุทธ์ที่ห้า เป็นการสร้างการรับรู้ในการขับเคลื่อนกลยุทธ์การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในพื้นที่ต้นแบบ ผ่านการจัดกิจกรรม "การขับเคลื่อนโดยชุมชน ในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชตำบลบางสีทอง" ซึ่งมีการบรรยายให้ความรู้โดยผู้เชี่ยวชาญ การระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วม และการลงพื้นที่ปลูกพืชพื้นถิ่นทั้งสามชนิดที่ได้คัดเลือกเป็นพืชต้นแบบ กิจกรรมนี้ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชเท่านั้น แต่ยังช่วยให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการเรียนรู้จากการฟังหรืออ่านเพียงอย่างเดียว

กลยุทธ์ที่หก เป็นการถอดบทเรียนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในพื้นที่ต้นแบบ เพื่อสรุปประสบการณ์และบทเรียนที่ได้จากการดำเนินงาน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาและขยายผลการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชไปยังพื้นที่อื่นๆ ต่อไป การถอดบทเรียนทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยความสำเร็จ อุปสรรคและปัญหา รวมทั้งแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชโดยชุมชน

๔.๔ องค์ความรู้จากงานวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “กลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” สามารถสรุปองค์ความรู้จากงานวิจัยและผลที่เกิดจากงานวิจัย ดังนี้

จากแผนภูมิข้างต้นเป็นการแสดงการขับเคลื่อนกลยุทธ์จากการดำเนินการงานการขับเคลื่อนตามกลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในพื้นที่ตำบลบางสีทอง จนประสบความสำเร็จ มีความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน ดังนี้

๑. การจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวม ขยายพันธุ์ และเรียนรู้เกี่ยวกับพืชท้องถิ่นของชุมชน โดยมีการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชนี้จะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับคนในชุมชนและผู้ที่สนใจ รวมทั้งเป็นแหล่งขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นเพื่อแจกจ่ายให้กับสมาชิกในชุมชนนำไปปลูกในพื้นที่ของตนเอง

๒. การแจกจ่ายกล้าพันธุ์พืชเป้าหมายทั้ง ๓ ชนิดให้กับเกษตรกรต้นแบบและแกนนำชุมชน ซึ่งได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบและมีการบันทึกข้อมูลอย่างละเอียด เพื่อติดตามความก้าวหน้าและผลสำเร็จของการปลูก การแจกจ่ายกล้าพันธุ์นี้ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มจำนวนพืชพื้นถิ่นในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชด้วย

๓. การบันทึกข้อมูลตำแหน่งการปลูกและเทคนิคการเพาะปลูก ผ่านการจัดทำแผนที่เดินดินและการรวบรวมองค์ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญในชุมชน ข้อมูลเหล่านี้มีคุณค่าอย่างยิ่งทั้งในแง่ของการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการพัฒนาในอนาคต

๔. การสร้างระบบการอนุรักษ์พันธุ์พืชในระยะยาว โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลศูนย์อนุรักษ์พันธุกรรมพืชของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากชุมชน เจ้าหน้าที่เทศบาล เกษตรกรต้นแบบ และนักเรียนนักศึกษาจิตอาสา คณะทำงานนี้จะมีหน้าที่ในการดูแลรักษา ขยายพันธุ์ ศึกษาวิจัย การสร้างระบบการอนุรักษ์พันธุ์พืชในระยะยาว โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลศูนย์อนุรักษ์พันธุกรรมพืชของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากชุมชน เจ้าหน้าที่เทศบาล เกษตรกรต้นแบบ และนักเรียนนักศึกษาจิตอาสา คณะทำงานนี้จะมีหน้าที่ในการดูแลรักษา ขยายพันธุ์ ศึกษาวิจัย และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพืชท้องถิ่นที่ปลูกในศูนย์ฯ มีการจัดทำแผนการดูแลรักษาที่ชัดเจน ทั้งการจัดตารางเวรในการดูแลรดน้ำ พรวนดิน ใส่ปุ๋ย และกำจัดวัชพืช การวางแผนการขยายพันธุ์ การจัดกิจกรรมฝึกอบรมและถ่ายทอดความรู้ รวมถึงการพัฒนาศูนย์ฯ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ระบบการอนุรักษ์ที่ครบวงจรนี้ช่วยสร้างความยั่งยืนให้กับการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชในพื้นที่

๕. การสร้างความตระหนักผ่านการจัดการอบรมให้กับผู้เข้าร่วมทุกกลุ่มอายุ ทั้งผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่วัยทำงาน และเยาวชน โดยเฉพาะการบรรยายให้ความรู้โดยผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความสำคัญของพืชท้องถิ่นทั้งในแง่ของระบบนิเวศ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และความมั่นคงทางอาหาร การระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับพันธุ์พืชที่เคยมีในอดีตแต่ปัจจุบันหายาก และการลงมือปฏิบัติจริงในการปลูกพืชพื้นถิ่น กิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของพันธุกรรมพืชท้องถิ่นมากขึ้น โดยเฉพาะเยาวชนที่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับพืชท้องถิ่นที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน

๖. การสร้างรูปแบบการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนโดยขับเคลื่อนผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน การที่คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน ตั้งแต่การสำรวจและรวบรวมข้อมูล การออกแบบกิจกรรม การลงมือปฏิบัติ และการประเมินผล ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความมุ่งมั่นในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชของชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การอนุรักษ์เป็นไปอย่างยั่งยืนในระยะยาว นอกจากนี้ ยังมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรต่างๆ ในการสนับสนุนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ซึ่งช่วยเสริมความเข้มแข็งให้กับการดำเนินงาน

จากผลการศึกษาสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับคน ชุมชน และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ตำบลบางสีทอง จังหวัดนนทบุรี ดังนี้

คน	➤ ชาวบ้านได้รับความรู้เกี่ยวกับพันธุ์กรรมพืชท้องถิ่น โดยเฉพาะพืช ๓ ชนิดสำคัญ ➤ ชาวบ้านได้รับการถ่ายทอดเทคนิคการเพาะปลูกและดูแลพืชท้องถิ่นจากผู้เชี่ยวชาญในชุมชน ➤ ค้นพบและพัฒนาผู้เชี่ยวชาญประจำพืชแต่ละชนิด ➤ แกนนำชาวบ้านที่พร้อมเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ➤ เกิดการบันทึกและอนุรักษ์พันธุ์พืชและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เคยสูญหาย
ชุมชน	➤ เกิดคณะทำงานดูแลศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ➤ เครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆ ➤ เกิดการมีส่วนร่วมของคนทุกช่วงวัย (ผู้สูงอายุเป็นแหล่งภูมิปัญญา ผู้ใหญ่ช่วยทำงานดำเนินกิจกรรม เยาวชนเป็นผู้สืบทอดการอนุรักษ์ในอนาคต) ➤ ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความมุ่งมั่นในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของชุมชน
สิ่งแวดล้อม	➤ เกิดแผนที่เดินดินเพื่อศึกษาและบันทึกตำแหน่งการกระจายของพืชทั้งสามชนิด ➤ เกิดฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ของพันธุ์กรรมพืชท้องถิ่น ➤ เกิดระบบการอนุรักษ์พันธุ์พืชในระยะยาวที่ขับเคลื่อนโดยชุมชน ➤ เกิดแหล่งเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชที่ยั่งยืนสำหรับชุมชนและผู้สนใจ

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่อง กลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพันธุกรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เพื่อพัฒนากลยุทธ์การอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี และเพื่อขับเคลื่อนกลยุทธ์ในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลเสร็จแล้วจึงสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้แล้วจึงสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ การศึกษาพันธุกรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

การวิจัยเริ่มต้นด้วยการจัดเวทีสะท้อนปัญหาร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน ประกอบด้วยผู้แทนจากเทศบาลบางสีทอง ศูนย์อนุรักษ์พันธุกรรมพืช หน่วยงานเอกชน กลุ่มเครือข่ายการทำงานอนุรักษ์พันธุกรรมพืช และประชาชนในพื้นที่ ผลการสำรวจพบว่าพันธุ์พืชดั้งเดิมในตำบลบางสีทองกำลังสูญหายจากหลายสาเหตุ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากพื้นที่เกษตรกรรมเป็นที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรม การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตรเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญา และปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบปัญหาหลัก ๓ ประการ คือ (๑) ไม่มีแหล่งรวบรวมข้อมูลการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชที่เป็นระบบ (๒) ปัญหาไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน เนื่องจากยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ และ (๓) พันธุ์พืชไม่กระจายตัวและพบได้น้อย ขาดการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ ส่วนผลจากการสำรวจ ผู้วิจัยได้จัดทำประวัติพันธุกรรมพืชดั้งเดิมที่สำคัญ ๓ ชนิด ได้แก่ ต้นกรวย พืชที่เป็นที่มาของชื่ออำเภอบางกรวย มีคุณค่าทั้งทางนิเวศและการใช้ประโยชน์ ต้นทุเรียน โดยเฉพาะพันธุ์พวงมณีซึ่งเป็นพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมของจังหวัดนนทบุรี และต้นอ้อยช้าง พืชที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานในพื้นที่จนมีการตั้งชื่อวัดบางอ้อยช้าง ซึ่งในอดีตใช้เป็นยารักษาแผลให้กับช้าง ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีการสรุปปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการหายไปของพันธุกรรมพืชเหล่านี้ คือ ๑) ประเด็น

แรกเกี่ยวกับการจัดการข้อมูล ซึ่งไม่มีแหล่งรวบรวมข้อมูลที่เป็นระบบและครบถ้วน ข้อมูลพันธุ์กรรมพืชที่มีอยู่กระจัดกระจายตามแหล่งต่างๆ ขาดการจัดระเบียบและการปรับปรุงให้ทันสมัย ทำให้ยากต่อการนำไปใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์และพัฒนา การไม่มีฐานข้อมูลกลางยังส่งผลให้การติดตามการเปลี่ยนแปลงของพันธุ์กรรมพืชทำได้ยาก ๒) ประเด็นที่สอง คือ การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากประชาชนยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลรักษาพันธุ์พืชท้องถิ่น อีกทั้งไม่มีศูนย์การเรียนรู้หรือกิจกรรมที่จะช่วยสร้างความเข้าใจและจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ทำให้ขาดแรงขับเคลื่อนจากภาคประชาชนซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในระดับท้องถิ่น และ ๓) ประเด็นสุดท้ายเกี่ยวกับการกระจายตัวของพันธุ์พืชที่พบได้น้อยลง สืบเนื่องจากทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนไม่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์เท่าที่ควร ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิกฤตและปัญหาในท้องถิ่น ไม่มีการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลพันธุ์พืชอย่างเป็นระบบ ทำให้พันธุ์พืชบางชนิดอาจสูญหายไปโดยไม่มีการบันทึกหรือศึกษาคุณสมบัติที่อาจเป็นประโยชน์

๕.๑.๒ การพัฒนากลยุทธ์การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

จะเห็นได้ว่า ตำบลบางสีทองมีศักยภาพจากทำเลที่อุดมสมบูรณ์และทุนวัฒนธรรม แต่เผชิญแรงกดดันจากการขยายตัวของเมืองและการสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่น กลยุทธ์ที่ควรมุ่งเน้นคือการสร้างฐานข้อมูลพันธุ์กรรมพืช การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การมีส่วนร่วมของเยาวชน และการผลักดันนโยบายท้องถิ่นเพื่อให้การอนุรักษ์ยั่งยืน หลังจากร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพจึงได้ร่วมกันกำหนดกลยุทธ์เพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในพื้นที่ตำบลบางสีทองให้ประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย ๖ กลยุทธ์ ดังนี้ กลยุทธ์ที่ ๑ “สร้างพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชพื้นถิ่น” กลยุทธ์ที่ ๒ “สร้างแกนนำอนุรักษ์พืชพื้นถิ่น” กลยุทธ์ที่ ๓ “สร้างแผนที่เรียนรู้เพื่ออนุรักษ์พืชพื้นถิ่น” กลยุทธ์ที่ ๔ “การสร้างระบบการอนุรักษ์พันธุ์พืชในระยะยาว” กลยุทธ์ที่ ๕ “การสร้างความตระหนักรู้อนุรักษ์พืชพื้นถิ่น” กลยุทธ์ที่ ๖ “การสร้างรูปแบบการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนโดยขับเคลื่อนผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน”

๕.๑.๓ การขับเคลื่อนกลยุทธ์ในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอย่างยั่งยืน ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ กิจกรรมสร้างแกนนำอนุรักษ์พันธุ์กรรมพื้นถิ่น กิจกรรมแจกจ่ายพันธุ์พืชเพื่อขยายพันธุ์พืชอนุรักษ์ กิจกรรมสร้างการรับรู้ร่วมกันเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชพื้นถิ่นในพื้นที่ต้นแบบ กิจกรรมการลงพื้นที่ปลูกปลูกพืชท้องถิ่น ๓ ชนิดที่ได้คัดเลือกเป็นพืชต้นแบบ และจากการถอดบทเรียนการขับเคลื่อนกลยุทธ์จากผลการดำเนินงานการขับเคลื่อนตามกลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในพื้นที่ตำบลบางสีทอง จนประสบความสำเร็จ มีความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน ดังนี้ ๑) การจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวม ขยายพันธุ์ และเรียนรู้เกี่ยวกับพืชท้องถิ่นของชุมชน โดยมีกรวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชนี้จะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับคนในชุมชนและผู้สนใจ รวมทั้งเป็นแหล่ง

ขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นเพื่อแจกจ่ายให้กับสมาชิกในชุมชนนำไปปลูกในพื้นที่ของตนเอง ๒) การแจกจ่ายกล้าพันธุ์พืชเป้าหมายทั้ง ๓ ชนิดให้กับเกษตรกรต้นแบบและแกนนำชุมชน ซึ่งได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบและมีการบันทึกข้อมูลอย่างละเอียด เพื่อติดตามความก้าวหน้าและผลสำเร็จของการปลูก การแจกจ่ายกล้าพันธุ์นี้ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มจำนวนพืชพื้นถิ่นในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชด้วย ๓) การบันทึกข้อมูลตำแหน่งการปลูก และเทคนิคการเพาะปลูก ผ่านการจัดทำแผนที่เดินดินและการรวบรวมองค์ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญในชุมชน ข้อมูลเหล่านี้มีคุณค่าอย่างยิ่งทั้งในแง่ของการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการพัฒนาในอนาคต ๔) การสร้างระบบการอนุรักษ์พันธุ์พืชในระยะยาว โดยมีการจัดตั้งคณะทำงานดูแลศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากชุมชน เจ้าหน้าที่เทศบาล เกษตรกรต้นแบบ และนักเรียนนักศึกษาจิตอาสา คณะทำงานนี้จะทำหน้าที่ในการดูแลรักษา ขยายพันธุ์ ศึกษาวิจัย การสร้างระบบการอนุรักษ์พันธุ์พืชในระยะยาว โดยมีการจัดตั้งคณะทำงานดูแลศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากชุมชน เจ้าหน้าที่เทศบาล เกษตรกรต้นแบบ และนักเรียนนักศึกษาจิตอาสา คณะทำงานนี้จะมีหน้าที่ในการดูแลรักษา ขยายพันธุ์ ศึกษาวิจัย และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพืชท้องถิ่นที่ปลูกในศูนย์ฯ มีการจัดทำแผนการดูแลรักษาที่ชัดเจน ทั้งการจัดตารางเวรในการดูแลรดน้ำ พรวนดิน ใส่ปุ๋ย และกำจัดวัชพืช การวางแผนการขยายพันธุ์ การจัดกิจกรรมฝึกอบรมและถ่ายทอดความรู้ รวมถึงการพัฒนาศูนย์ฯ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ระบบการอนุรักษ์ที่ครบวงจรนี้ช่วยสร้างความยั่งยืนให้กับการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในพื้นที่ ๕) การสร้างความตระหนักผ่านการจัดการอบรมให้กับผู้เข้าร่วมทุกกลุ่มอายุ ทั้งผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่วัยทำงาน และเยาวชน โดยเฉพาะการบรรยายให้ความรู้โดยผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความสำคัญของพืชท้องถิ่นทั้งในแง่ของระบบนิเวศ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และความมั่นคงทางอาหาร การระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับพันธุ์พืชที่เคยมีในอดีตแต่ปัจจุบันหายาก และการลงมือปฏิบัติจริงในการปลูกพืชพื้นถิ่น กิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของพันธุ์กรรมพืชท้องถิ่นมากขึ้น โดยเฉพาะเยาวชนที่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับพืชท้องถิ่นที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน ๖) การสร้างรูปแบบการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนโดยขับเคลื่อนผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน การที่คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน ตั้งแต่การสำรวจและรวบรวมข้อมูล การออกแบบกิจกรรม การลงมือปฏิบัติ และการประเมินผล ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความมุ่งมั่นในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การอนุรักษ์เป็นไปอย่างยั่งยืนในระยะยาว นอกจากนี้ ยังมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรต่างๆ ในการสนับสนุนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ซึ่งช่วยเสริมความเข้มแข็งให้การดำเนินงาน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาและขับเคลื่อนกลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี จนบรรลุผลสำเร็จสอดคล้องตามวัตถุประสงค์การวิจัย จึงสรุปผลการวิจัยนำมาอภิปรายผล ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ การศึกษาพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมของตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

การวิจัยเริ่มต้นด้วยการจัดเวทีสะท้อนปัญหาร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน ประกอบด้วยผู้แทนจากเทศบาลบางสีทอง ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช หน่วยงานเอกชน กลุ่มเครือข่ายการทำงานอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช และประชาชนในพื้นที่ ผลการสำรวจพบว่าพันธุ์พืชดั้งเดิมในตำบลบางสีทองกำลังสูญหายจากหลายสาเหตุ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากพื้นที่เกษตรกรรมเป็นที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรม การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตรเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญา และปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบปัญหาหลัก ๓ ประการ คือ (๑) ไม่มีแหล่งรวบรวมข้อมูลการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชที่เป็นระบบ (๒) ปัญหาไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน เนื่องจากยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ และ (๓) พันธุ์พืชไม่กระจายตัวและพบได้น้อย ขาดการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ ส่วนผลจากการสำรวจ ผู้วิจัยได้จัดทำประวัติพันธุ์กรรมพืชดั้งเดิมที่สำคัญ ๓ ชนิด ได้แก่ ต้นกรวย พืชที่เป็นที่มาของชื่ออำเภอบางกรวย มีคุณค่าทั้งทางนิเวศและการใช้ประโยชน์ ต้นทุเรียน โดยเฉพาะพันธุ์พวงมณีซึ่งเป็นพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมของจังหวัดนนทบุรี และต้นอ้อยช้าง พืชที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานในพื้นที่จนมีการตั้งชื่อวัดบางอ้อยช้าง ซึ่งในอดีตใช้เป็นยารักษาแผลให้กับช้าง ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีการสรุปปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการหายไปของพันธุ์กรรมพืชเหล่านี้ คือ ๑) ประเด็นแรกเกี่ยวกับการจัดการข้อมูล ซึ่งไม่มีแหล่งรวบรวมข้อมูลที่เป็นระบบและครบถ้วน ข้อมูลพันธุ์กรรมพืชที่มีอยู่กระจัดกระจายตามแหล่งต่างๆ ขาดการจัดระเบียบและการปรับปรุงให้ทันสมัย ทำให้ยากต่อการนำไปใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์และพัฒนา การไม่มีฐานข้อมูลกลางยังส่งผลให้การติดตามการเปลี่ยนแปลงของพันธุ์กรรมพืชทำได้ยาก ๒) ประเด็นที่สอง คือ การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากประชาชนยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลรักษาพันธุ์พืชท้องถิ่น อีกทั้งไม่มีศูนย์การเรียนรู้หรือกิจกรรมที่จะช่วยสร้างความเข้าใจและจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ทำให้ขาดแรงขับเคลื่อนจากภาคประชาชนซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในระดับท้องถิ่น และ ๓) ประเด็นสุดท้ายเกี่ยวกับการกระจายตัวของพันธุ์พืชที่พบได้น้อยลง สืบเนื่องจากทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนไม่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์เท่าที่ควร ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิกฤตและปัญหาในท้องถิ่น ไม่มีการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลพันธุ์พืชอย่างเป็นระบบ ทำให้พันธุ์พืชบางชนิดอาจสูญหายไปโดยไม่มีการบันทึกหรือศึกษาคุณสมบัติที่อาจเป็นประโยชน์ มีความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าสถานะปัจจุบันของการอนุรักษ์พันธุ์พืชทั่วโลก โดยทำการวิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยต่างๆ พบว่า พืชมากกว่า ๑ ใน ๕ ของโลก (ประมาณ ๓๕๐,๐๐๐ ชนิด) อยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ สาเหตุหลักมาจากการสูญเสียถิ่นที่อยู่อาศัย มลพิษ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การค้าพืชป่าที่ผิดกฎหมาย และการบุกรุกพื้นที่ป่า งานวิจัยชิ้นนี้ยังเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์พันธุ์พืช เช่น การขยายพื้นที่คุ้มครอง การฟื้นฟูถิ่นที่อยู่อาศัย การพัฒนาเทคโนโลยีการเพาะพันธุ์ การศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับพันธุ์พืช และการสร้างความตระหนักรู้ให้กับประชาชน ยังพบงานวิจัยของ

FAO & IUCN^๑ ศึกษาสถานะการอนุรักษ์ของพันธุ์ไม้ทั่วโลก พบว่า พันธุ์ไม้มากกว่า ๑ ใน ๓ ของโลก (ประมาณ ๓๐,๐๐๐ ชนิด) อยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ สาเหตุหลักมาจากการสูญเสียถิ่นที่อยู่อาศัย มลพิษ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การค้าไม้ป่าที่ผิดกฎหมาย และการบุกรุกพื้นที่ป่า งานวิจัยชิ้นนี้ยังเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์พันธุ์ไม้ เช่น การขยายพื้นที่คุ้มครอง การฟื้นฟูถิ่นที่อยู่อาศัย การพัฒนาเทคโนโลยีการเพาะพันธุ์ การศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับพันธุ์ไม้ และการสร้างความตระหนักรู้ให้กับประชาชน ความหลากหลายทางชีวภาพทั่วโลกกำลังเสื่อมถอยอย่างรวดเร็ว สาเหตุหลักมาจากกิจกรรมของมนุษย์ เช่น การสูญเสียถิ่นที่อยู่อาศัย มลพิษ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การบุกรุกพื้นที่ป่า และการค้าสัตว์ป่าที่ผิดกฎหมาย รายงานฉบับนี้ยังเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหา เช่น การเปลี่ยนแปลงนโยบายและกฎหมาย การส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน การศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ และการสร้างความตระหนักรู้ให้กับประชาชน และงานวิจัย FAO^๒ พบว่า ระบบอาหารและการเกษตรปัจจุบันมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมาก สาเหตุหลักมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง การใช้สารเคมีและปุ๋ย การปล่อยก๊าซเรือนกระจก และการทำลายป่า รายงานฉบับนี้เสนอแนะแนวทางในการเปลี่ยนแปลงระบบอาหารและการเกษตรให้ยั่งยืนยิ่งขึ้น เช่น การลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และการฟื้นฟูป่า

๕.๑.๒ การพัฒนากลยุทธ์การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

จะเห็นได้ว่า ตำบลบางสีทองมีศักยภาพจากทำเลที่อุดมสมบูรณ์และทุนวัฒนธรรม แต่เผชิญแรงกดดันจากการขยายตัวของเมืองและการสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่น กลยุทธ์ที่ควรมุ่งเน้นคือการสร้างฐานข้อมูลพันธุ์กรรมพืช การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การมีส่วนร่วมของเยาวชน และการผลักดันนโยบายท้องถิ่นเพื่อให้การอนุรักษ์ยั่งยืน หลังจากร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพจึงได้ร่วมกันกำหนดกลยุทธ์เพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในพื้นที่ตำบลบางสีทองให้ประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย ๖ กลยุทธ์ ดังนี้ กลยุทธ์ที่ ๑ “สร้างพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชพื้นถิ่น” กลยุทธ์ที่ ๒ “สร้างแกนนำอนุรักษ์พืชพื้นถิ่น” กลยุทธ์ที่ ๓ “สร้างแผนที่เรียนรู้เพื่ออนุรักษ์พืชพื้นถิ่น” กลยุทธ์ที่ ๔ “การสร้างระบบการอนุรักษ์พันธุ์พืชในระยะยาว” กลยุทธ์ที่ ๕ “การสร้างความตระหนักรู้อนุรักษ์พืชพื้นถิ่น” กลยุทธ์ที่ ๖ “การสร้างรูปแบบการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนโดยขับเคลื่อนผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน” โดยสรุป กิจกรรมการปฏิบัติจริงในพื้นที่ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของชุมชนได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริง ซึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการเรียนรู้จากการฟังหรืออ่านเพียงอย่างเดียว การได้เห็นพืชจริง ได้สัมผัส ได้ปลูก และได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้รู้ ทำให้ผู้เข้าร่วมมีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของพืชท้องถิ่นมากขึ้น นอกจากนี้ กิจกรรมนี้ยังช่วยสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างคนในชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอย่างยั่งยืนในระยะยาว สอดคล้องกับงานวิจัยของฟูลสัน

^๑ FAO & IUCN, *Global conservation status of tree species*, (Italy: FAO, 2020), p. 96.

^๒ FAO, *The future of food and farming*, Rome, (Italy: FAO, 2018), p. 54.

จะเอาะ^๓ พบว่า (๑) กลยุทธ์องค์ประกอบของชุมชนนักปฏิบัติ คือ ๑) จัดการฝึกอบรมความรู้แก่ชาวบ้าน เช่น การเพาะเลี้ยงสาหร่ายผมนางในแหล่งน้ำ ธรรมชาติและในบ่อดินทั้งแบบเผชิญหน้าและผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เช่น Blog Facebook Website เป็นต้น ๒) จัดตั้งทีมชุมชนกับปฏิบัติร่วมวางแผนบริหารจัดการความรู้เพื่อการอนุรักษ์สาหร่ายผมนางในชุมชนให้เหมาะสมในแต่ละบทบาทหน้าที่ ๓) สร้างพันธมิตรกับภาครัฐและเอกชนเพื่อร่วมกันจัดการทรัพยากรสาหร่ายผมนาง และงานวิจัยของภัทร์ศรั หิตจันทร์^๔ พบว่า การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การวางแผนการดำเนินงานเป็นเครื่องมือเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรม และด้านการจัดการผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นกลยุทธ์การท่องเที่ยว และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม พบว่า ศิริประภา แก้วอุดม^๕ รายงานว่า การมีผู้นำในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวตลาดบ้านใหม่เป็นบุคคลสำคัญในจังหวัดการจระเข้เปียบการค้าขายและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยว กลุ่มปัจจัยด้านจุดอ่อน ประกอบด้วย ๒ กลุ่มปัจจัย คือ ๑. การบริการการท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวก ๒. บทบาทหน้าที่การทำงานของคณะกรรมการชมรมรักษาดินแดนใหม่การสร้างความรู้เข้าใจในแนวทางการอนุรักษ์อาคารตลาดโบราณ และการนำเทคโนโลยีการสื่อสารมาใช้ ทางเลือกกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนย่านตลาดบ้านใหม่ ที่เกิดจากการจับคู่ปัจจัยด้าน “จุดแข็ง” และ “โอกาส” คือกลยุทธ์ตลาดบ้านใหม่อาหารอร่อย และ กลยุทธ์ตลาดบ้านใหม่ชุมชนแห่งการเรียนรู้

๕.๑.๓ การขับเคลื่อนกลยุทธ์ในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอย่างยั่งยืน ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ กิจกรรมสร้างแกนนำอนุรักษ์พันธุกรรมพื้นถิ่น กิจกรรมแจกจ่ายพันธุ์พืชเพื่อขยายพันธุ์พืชอนุรักษ์ กิจกรรมสร้างการรับรู้ร่วมกันเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชพื้นถิ่นในในพื้นที่ต้นแบบ กิจกรรมการลงพื้นที่ปลูกปลูกพืชท้องถิ่น ๓ ชนิดที่ได้คัดเลือกเป็นพืชต้นแบบ และจากการถอดบทเรียนการขับเคลื่อนกลยุทธ์จากการดำเนินการงานการขับเคลื่อนตามกลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชในพื้นที่ตำบลบางสีทอง จนประสบความสำเร็จ มีความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน ดังนี้ ๑) การจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์พันธุกรรมพืชของชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวม ขยายพันธุ์ และเรียนรู้เกี่ยวกับพืชท้องถิ่นของชุมชน โดยมีการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ศูนย์อนุรักษ์พันธุกรรมพืชนี้จะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับคนในชุมชนและผู้สนใจ รวมทั้งเป็นแหล่ง

^๓ พิภูลีนี้ จะเอาะ, “ศึกษากลยุทธ์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนนักปฏิบัติผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพื่อการอนุรักษ์สาหร่ายผมนางของชุมชนบางปู”, *ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุชนิพนธ์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๙), หน้า ๘๗.

^๔ ภัทร์ศรั หิตจันทร์, “การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ในการพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรม”, *ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุชนิพนธ์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๒), หน้า ๕๖.

^๕ ศิริประภา แก้วอุดม, “ทางเลือกกลยุทธ์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา”, *ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุชนิพนธ์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๕), หน้า ๓๒.

ขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นเพื่อแจกจ่ายให้กับสมาชิกในชุมชนนำไปปลูกในพื้นที่ของตนเอง ๒) การแจกจ่ายกล้าพันธุ์พืชเป้าหมายทั้ง ๓ ชนิดให้กับเกษตรกรต้นแบบและแกนนำชุมชน ซึ่งได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบและมีการบันทึกข้อมูลอย่างละเอียด เพื่อติดตามความก้าวหน้าและผลสำเร็จของการปลูก การแจกจ่ายกล้าพันธุ์นี้ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มจำนวนพืชพื้นถิ่นในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชด้วย ๓) การบันทึกข้อมูลตำแหน่งการปลูก และเทคนิคการเพาะปลูก ผ่านการจัดทำแผนที่เดินดินและการรวบรวมองค์ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญในชุมชน ข้อมูลเหล่านี้มีคุณค่าอย่างยิ่งทั้งในแง่ของการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการพัฒนาในอนาคต ๔) การสร้างระบบการอนุรักษ์พันธุ์พืชในระยะยาว โดยมีการจัดตั้งคณะทำงานดูแลศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากชุมชน เจ้าหน้าที่เทศบาล เกษตรกรต้นแบบ และนักเรียนนักศึกษาจิตอาสา คณะทำงานนี้จะมีหน้าที่ในการดูแลรักษา ขยายพันธุ์ ศึกษาวิจัย การสร้างระบบการอนุรักษ์พันธุ์พืชในระยะยาว โดยมีการจัดตั้งคณะทำงานดูแลศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากชุมชน เจ้าหน้าที่เทศบาล เกษตรกรต้นแบบ และนักเรียนนักศึกษาจิตอาสา คณะทำงานนี้จะมีหน้าที่ในการดูแลรักษา ขยายพันธุ์ ศึกษาวิจัย และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพืชท้องถิ่นที่ปลูกในศูนย์ฯ มีการจัดทำแผนการดูแลรักษาที่ชัดเจน ทั้งการจัดตารางเวรในการดูแลรดน้ำ พรวนดิน ใส่ปุ๋ย และกำจัดวัชพืช การวางแผนการขยายพันธุ์ การจัดกิจกรรมฝึกอบรมและถ่ายทอดความรู้ รวมถึงการพัฒนาศูนย์ฯ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ระบบการอนุรักษ์ที่ครบวงจรนี้ช่วยสร้างความยั่งยืนให้กับการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชในพื้นที่ ๕) การสร้างความตระหนักผ่านการจัดการอบรมให้กับผู้เข้าร่วมทุกกลุ่มอายุ ทั้งผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่วัยทำงาน และเยาวชน โดยเฉพาะการบรรยายให้ความรู้โดยผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความสำคัญของพืชท้องถิ่นทั้งในแง่ของระบบนิเวศ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และความมั่นคงทางอาหาร การระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับพันธุ์พืชที่เคยมีในอดีตแต่ปัจจุบันหายาก และการลงมือปฏิบัติจริงในการปลูกพืชพื้นถิ่น กิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของพันธุ์กรรมพืชท้องถิ่นมากขึ้น โดยเฉพาะเยาวชนที่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับพืชท้องถิ่นที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน ๖) การสร้างรูปแบบการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนโดยขับเคลื่อนผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน การที่คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน ตั้งแต่การสำรวจและรวบรวมข้อมูล การออกแบบกิจกรรม การลงมือปฏิบัติ และการประเมินผล ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความมุ่งมั่นในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชของชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การอนุรักษ์เป็นไปอย่างยั่งยืนในระยะยาว นอกจากนี้ ยังมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรต่างๆ ในการสนับสนุนการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ซึ่งช่วยเสริมความเข้มแข็งให้กับการดำเนินงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของฟูลิณี เจอะเอะ^๖ ศึกษากลยุทธ์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนกับปฏิบัติผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

^๖ ฟูลิณี เจอะเอะ, “ศึกษากลยุทธ์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนกับปฏิบัติผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพื่อการอนุรักษ์สหายผมนางของชุมชนบางปู”, *ดุชนิพนธ์ปรัชญาคุษิบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๙), หน้า ๘๘.

เพื่อการอนุรักษ์สหายาฒนางของชุมชนบางปู พบว่า (๑) กลยุทธ์องค์ประกอบของชุมชนนักปฏิบัติ คือ ๑) จัดการฝึกอบรมความรู้แก่ชาวบ้าน เช่น การเพาะเลี้ยงสาหร่ายผมนางในแหล่งน้ำ ธรรมชาติ และในบ่อดินทั้งแบบเผชิญหน้าและผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เช่น Blog Facebook Website เป็นต้น ๒) จัดตั้งทีมชุมชนกับปฏิบัติร่วมวางแผนบริหารจัดการความรู้เพื่อการอนุรักษ์สหายาฒนางในชุมชนให้เหมาะสมในแต่ละบทบาทหน้าที่ ๓) สร้างพันธมิตรกับภาครัฐและเอกชนเพื่อร่วมกันจัดการทรัพยากรสหายาฒนาง และงานวิจัยของอารมณ จอมจันทร์^๗ พบว่า ชุมชนตำบลบางมะลิมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่างๆ ดังนี้ การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ชุมชนมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็น เสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหา และกำหนดเป้าหมายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมในกิจกรรม ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การปลูกป่า การทำความสะอาดแหล่งน้ำ การรักษาความสะอาดในชุมชน และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลการดำเนินงาน ประเมินผลลัพธ์ และปรับแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม งานวิจัยของ จตุรงค์ คงแก้ว^๘ พบว่า กระบวนการพัฒนาพื้นที่การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนชายฝั่งอ่าวพังงา ประกอบไปด้วย ๕ ขั้นตอน ดังนี้ การเตรียมความพร้อม: เริ่มต้นจากการสร้างการรับรู้ สร้างความตระหนักรู้ และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาและความสำคัญของการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง การระดมความคิดเห็น เปิดเวทีให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็น เสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหา และกำหนดเป้าหมายการพัฒนา การวางแผน: จัดทำแผนพัฒนาพื้นที่การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการ: นำแผนพัฒนาไปปฏิบัติ โดยมีชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนหลัก หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน สนับสนุนทรัพยากร อุปกรณ์ และความรู้ การติดตามและประเมินผล: ติดตามผลการดำเนินงาน ประเมินผลลัพธ์ ปรับแผน แก้ไขปัญหา และพัฒนาต่อเนื่อง

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) หน่วยงานระดับท้องถิ่นควรกำหนดนโยบายและแผนยุทธศาสตร์การอนุรักษ์พันธุกรรมพืชท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม โดยบรรจุไว้ในแผนพัฒนาตำบลและจัดสรรงบประมาณประจำปีเพียงพอสำหรับการขับเคลื่อนกิจกรรม

^๗ อารมณ จอมจันทร์, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง: กรณีศึกษาชุมชนตำบลบางมะลิ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม”, **ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุขฎิบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๒), หน้า ๖๖.

^๘ จตุรงค์ คงแก้ว, “กระบวนการพัฒนาพื้นที่การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนชายฝั่งอ่าวพังงา”, **ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุขฎิบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๙), หน้า ๓๒.

๒) ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชระดับตำบลที่ประกอบด้วยตัวแทนจากทุกภาคส่วน เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาศูนย์อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน

๓) ควรมีการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นเพื่อคุ้มครองพันธุ์พืชท้องถิ่นและส่งเสริมให้มีการปลูกพืชท้องถิ่นในพื้นที่สาธารณะและครัวเรือน โดยอาจพิจารณามาตรการจูงใจ เช่น การลดหย่อนภาษีท้องถิ่นสำหรับพื้นที่ที่มีการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชท้องถิ่น หรือการให้รางวัลแก่ชุมชนหรือบุคคลต้นแบบด้านการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ผลการวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของกระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกลยุทธ์การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆ ที่มีบริบทคล้ายคลึงกันได้ โดยเริ่มจากการจัดเวทีสะท้อนปัญหาเพื่อสร้างความตระหนักและค้นหาแกนนำที่มีความเชี่ยวชาญด้านพืชท้องถิ่น จากนั้นจึงร่วมกันออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของชุมชน โดยเน้นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และภาคเอกชน ส่วนการจัดทำแผนที่เดินดินและการแจกจ่ายพันธุ์พืชเพื่อขยายพันธุ์ควรดำเนินการอย่างเป็นระบบและมีการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ควรนำข้อมูลพันธุ์กรรมพืชท้องถิ่นที่รวบรวมได้มาพัฒนาเป็นสื่อการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ทั้งแบบดั้งเดิมและดิจิทัล เพื่อเผยแพร่ให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย โดยเฉพาะเยาวชนที่จะเป็นกำลังสำคัญในการสืบสานการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชท้องถิ่นในอนาคต

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมุ่งเน้นการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับลักษณะทางพันธุกรรมของพืชทั้งสามชนิด โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การวิเคราะห์ดีเอ็นเอและการศึกษาจีโนม เพื่อให้เข้าใจความหลากหลายทางพันธุกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างพันธุ์พืชท้องถิ่นกับพันธุ์พืชในพื้นที่อื่นๆ

๒) ควรมีการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์มูลค่าเพิ่มจากพืชทั้งสามชนิด ทั้งในด้านอาหาร ยาสมุนไพร เครื่องสำอาง และผลิตภัณฑ์เชิงหัตถกรรม เพื่อสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช

๓) ควรมีการศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อการเจริญเติบโตและการกระจายพันธุ์ของพืชท้องถิ่น เพื่อวางแผนรับมือและปรับตัวในระยะยาว และประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชสู่คนรุ่นใหม่ ที่สอดคล้องกับบริบทสังคมและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ:

- กรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. แผนปฏิบัติการแห่งชาติว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ ไซเตส ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๖๒ - ๒๕๖๗. กรุงเทพมหานคร: กรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๖๒.
- กรมพัฒนาชุมชน. คู่มือนักพัฒนา เรื่อง การจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: บางกอกบล็อก, ๒๕๕๗.
- กรมวิชาการเกษตร. แผนปฏิบัติการแห่งชาติว่าด้วยการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๕. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการเกษตร, ๒๕๕๘.
- กาญจนา แก้วเทพ. เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สภาคาทอเล็กแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๘.
- กิตติชัย รัตนะ. การมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำ. กรุงเทพมหานคร: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔.
- ชินรัตน์ สมสืบ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมมาธิราช, ๒๕๓๙.
- ทวีศักดิ์ เลิศสรรค์ชัย. การจัดการทรัพยากรสัตว์ป่า : หลักการ แนวทาง และกรณีศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔.
- เทศบาลตำบลบางสีทอง. แผนพัฒนาท้องถิ่นปี ๒๕๖๐ - ๒๕๖๖. นนทบุรี: เทศบาลตำบลบางสีทอง, ๒๕๖๖.
- ธนา ประมุขกุล. เครือข่าย. ขอนแก่น: ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ, ๒๕๕๕.
- ธีรพงษ์ แก้วหาญ. กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนาวิทยา, ๒๕๔๓.
- นฤมล นิราทร. การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.
- นันทวัฒน์ บรมานันท์. การบริหารสาธารณะในระบบกฎหมายปกครองของฝรั่งเศส. กรุงเทพมหานคร: สำนักนิติธรรม, ๒๕๔๑.
- พรชัย จุฑามาศ. ทรัพยากรไทย: นำสิ่งดีงามสู่ทั่วโลก. กรุงเทพมหานคร: สวนจิตรลดา, ๒๕๖๔.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร. เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘.
- พิบูลย์ พิณปะปาล. การจัดการเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, ๒๕๕๑.
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๖๑.
- มิ่งสรรพ ขาวสะอาด. กติกา เครื่องมือ และการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อรักษาสีงแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ, ๒๕๕๘.

- วิสุทธิ ไบไม้. **พรรณไม้ที่พบครั้งแรกของโลกในเมืองไทย**. กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้, ๒๕๖๔.
- สมชาย หงส์ทองคำ. **กฎหมายว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์** ไซเตส : หลักการ ทฤษฎี และแนวทางการปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๖.
- สมยศ พุ่มหว่า. **สังคมชนบทกับการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๔.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **รายงานผลการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๓**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๑.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. **คู่มือแนวทางการจัดทำแผนปฏิบัติการแห่งชาติว่าด้วยการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๖.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. **ความหลากหลายทางชีวภาพ**. กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้, ๒๕๖๕.
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. **การจัดการเชิงกลยุทธ์ Strategic Management**. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๑.
- สุพานี สฤกษ์วานิช. **การบริหารเชิงกลยุทธ์ แนวคิด และทฤษฎี**. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ด ยูเคชั่น, ๒๕๕๓.
- อนิวัช แก้วจันทร์. **การจัดการเชิงกลยุทธ์ Strategic Management**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๑.
- อาภรณ์ ภูวพิณธุ์. **Competency Based HRVHRD**. กรุงเทพมหานคร: เอชอาร์ เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๐.

(๒) คุชณินพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

- กมลวรรณ ณรงค์ชัย. “การบริหารกลยุทธ์เพื่อพัฒนาศักยภาพขององค์กรภาคประชาสังคม: กรณีศึกษา สมาคมพัฒนาธุรกิจจังหวัดสุราษฎร์ธานี”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๗.
- จตุรงค์ คงแก้ว. “กระบวนการพัฒนาพื้นที่การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดย การมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนชายฝั่งอ่าวพังงา”. **คุชณินพนธ์ปรัชญาคุชณินบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๙.
- ฐิตารัตน์ ศรีวัฒนพงศ์. “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ ทรัพยากรน้ำ : กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำสะแกกรัง จังหวัดอุทัยธานี”. **คุชณินพนธ์ปรัชญาคุชณินบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๘.
- ณัฐพล จันทรมิตร. “กลยุทธ์การแข่งขันของธุรกิจค้าปลีกสมัยใหม่ในเขตกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษา บริษัท เทสโก้ โลตัส จำกัด มหาชน”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖.

- ณัฐพล ศรีทองคำ. “กลยุทธ์การตลาดออนไลน์แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างการรับรู้และจดจำแบรนด์สินค้าแฟชั่นผู้หญิงในกลุ่มมิลเลนเนียล: กรณีศึกษาแบรนด์ Pomelo”. **ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๖๑.
- ธนภัทร จันทรทิพย์. “กลยุทธ์การแข่งขันของธุรกิจสตาร์ทอัพในอุตสาหกรรมฟู้ดเดลิเวอรี่: กรณีศึกษาบริษัท GrabFood ประเทศไทย”. **ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๒.
- นงลักษณ์ เจริญศรี. “รูปแบบและกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการพัฒนาขนาดใหญ่: กรณีศึกษาการก่อสร้างเขื่อนแม่วง จังหวัดเชียงใหม่”. **ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๐.
- ฟัญลีณี เจาะเอาะ. “ศึกษากลยุทธ์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนกับวิถีชีวิตผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพื่อการอนุรักษ์สหายาของชุมชนบางปู”. **ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๙.
- วิลาวัลย์ อ่อนวงศ์เปรม. “กลยุทธ์การปรับตัวด้านการตลาดเพื่อสร้างการรับรู้คุณค่าอาหารไทยดั้งเดิมของประเทศไทย”. **ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๑.
- ศรัณยพร ขวนเกริกกุล. “กลยุทธ์การยกระดับการตลาดท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมืองรองจังหวัดสิงห์บุรี”. **ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๑.
- ศิริประภา แก้วอุดม. “ทางเลือกกลยุทธ์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา”. **ปริญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๕.
- สุริพร วงศ์รัตน์. “บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ : กรณีศึกษาการก่อสร้างเขื่อนแม่วง จังหวัดเชียงใหม่”. **ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๐.
- อนันต์ ชัมภรัตน์. “การพัฒนารูปแบบการจัดการป่าทุ่งป่าทามของชุมชนบริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่างในเขตจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานี”. **ปริญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๔.
- อารมณ จอมจันทร์. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง: กรณีศึกษาชุมชนตำบลบางมะลิ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม”. **ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๒.

(๓) รายงานวิจัย:

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ และสายชล ปัญญชิต. “รูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมในการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. “การพัฒนาฐานข้อมูลพันธุกรรมพืชเศรษฐกิจของประเทศไทย”. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๖๒.

(๔) บทความ:

นทกร วัฒนสุวรรณ. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการสัตว์ป่าคุ้มครองในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ”. **วารสารวิจัยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๐): ๑-๒๒.

พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร และคณะ. “การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของเกษตรกรชาวไร่และไร่นาสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์”. **วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๖๗): ๒๒๐๑-๒๒๒๒.

ภัทร์ศศิ์ หีดจันทร์. “กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์”. **วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๖๒): ๒๕๐-๒๖๘.

สุภา สังขวรรณ. “กลยุทธ์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม”. **วารสารวิทยาการจัดการ**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๖๖): ๑-๙.

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

องค์การสหประชาชาติ. **Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.voathai.com/a/un-report-warns-of-human-destruction-of-natural-world/๕๙๐๖๒๑๙.html>. [๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๖].

(๖) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม:

สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ ๑, ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๘.

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ ๒, ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๘.

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ ๓, ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๘.

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ ๔, ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๘.

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ ๕, ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๘.

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ ๖, ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๘.

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ ๗, ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๘.

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ ๘, ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๘.

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ ๙, ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๘.

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ ๑๐, ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๘.

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ ๑๑, ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๘.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Articles:

Emery. S. B. “The Impact of Community Engagement on Health and Well-being: A Systematic Review and Meta-analysis”. **Journal of Community Health**. Vol. 46 No. 2 (2021): 271-282.

FAO & IUCN. **Global conservation status of tree species**. (Italy: FAO. 2020). p. 23.

Henderson. A. C. “Community Engagement and Civic Participation: A Meta-analysis”. **Journal of Applied Psychology**. Vol. 100 No. 3 (2020): 455-471.

Kwak. P. J. “Community Engagement and Social Capital: A Review of the Literature”. **Journal of Community Psychology**. Vol. 44 No. 2 (2019): 223-241.

Schulz. A. R. “Community Engagement and Mental Health: A Review of the Literature”. **International Journal of Mental Health and Addiction**. Vol. 16 No. 2. (2018): 237-252.

Smith. M. J. “Community Engagement and Collective Action: A Review of the Literature”. **American Journal of Community Psychology**. Vol. 55 No. 1-2 (2020): 1-22.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.
หนังสือจริยธรรมการวิจัย

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๔๔๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๗

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

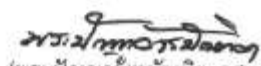
เจริญพร นางสาวปณรต์ม์ วันชาญเวช / นิสิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยคุณภักดิ์นิพนธ์ในเรื่อง “กลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาเครื่องมือการวิจัยของท่าน โดยให้มีการแก้ไขปรับปรุง/เพิ่มเติมเอกสาร ตามเอกสารแนบ

จึงเจริญพรมหาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

ขอเจริญพร

(พระปัญญาวชิรบัณฑิต, รศ.ดร.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและใบยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๔๔๗/๒๕๖๗

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: กลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี
 (Community driven Strategy for Plant Genetic Conservation, Bang Si Thong Subdistrict, Bang Krui District, Nonthaburi Province)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: ชุขฎิณีพนธ์

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ผู้วิจัยหลัก: นางสาวปณัฏฐ์ วันชาญเวช

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๖๗
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๖๗
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๖๗
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๖๗

พระไพศาลโกศล

(พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ.ดร.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๗

หมายเลขใบรับรอง: ว.๔๔๗/๒๕๖๗

วันที่ให้การรับรอง: ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๗

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๘

ภาคผนวก ข.
หนังสือขอความร่วมมือ

วันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมกิจกรรม “การขับเคลื่อนโดยชุมชนในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช
ตำบลบางสีทอง

เรียน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๕

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ จำนวน ๓ ชุด

ด้วย นางสาวปณรต์ม์ วันชาญเวช รหัสประจำตัวนิติ ๖๖๕๐๑๐๔๐๒๒ นิสิตระดับ
มหาบัณฑิตพุทธ ศาสตรศาสนบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสมัยพุทธปัญญาศิวาราตี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง กลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการ
อนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรดังกล่าวซึ่งการศึกษานี้มีความจำเป็นต้องรวบรวมข้อมูลจากท่าน

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษานี้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ และบรรลุ
วัตถุประสงค์ของการวิจัยดังกล่าว จึงขอเชิญท่านเข้าร่วมกิจกรรม “การขับเคลื่อนโดยชุมชน ในการอนุรักษ์
พันธุกรรมพืชตำบลบางสีทอง” ในวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๖๘ ณ ห้องประชุมอาคารสิทธินายก ชั้น ๒ วัดบาง
อ้อยช้าง ทั้งนี้ขอให้ท่านประสานประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง เข้าร่วม
กิจกรรม จำนวน ๕๐ ท่าน ข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

เพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร.)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศิวาราตี ฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศิวาราตี

วันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมกิจกรรม “การขับเคลื่อนโดยชุมชนในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช
ตำบลบางสีทอง

เรียน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาวปณรต์ม์ วันชาญเวช รหัสประจำตัวนิสิต ๖๖๕๐๑๐๔๐๒๒ นิสิตระดับ
มหาบัณฑิตรพุทธ ศาสตรศาสนบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง กลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการ
อนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรดังกล่าวซึ่งการศึกษาวิจัยนี้มีความจำเป็นต้องรวบรวมข้อมูลจากท่าน

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ และบรรลุ
วัตถุประสงค์ของการวิจัยดังกล่าว จึงขอเชิญท่านเข้าร่วมกิจกรรม “การขับเคลื่อนโดยชุมชน ในการอนุรักษ์
พันธุกรรมพืชตำบลบางสีทอง” ในวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๖๘ ณ ห้องประชุมอาคารสิทธินายก ชั้น ๒ วัดบาง
อ้อยช้าง ทั้งนี้ขอให้ท่านประสานประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง เข้าร่วม
กิจกรรม จำนวน ๕๐ ท่าน ข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

เพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินุทปัญโญ, ศ.ดร.)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ภาคผนวก ค.
ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง

กลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ตำบลบางสีทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยชุมชนที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยวังจันทน์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยวังจันทน์ ศึกษาศาสตร์และการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลการตอบของท่านในภาพรวม คำตอบของท่านจะไม่มีผลกระทบต่อใดๆ และขอรับรองว่าข้อมูลของท่านจะถูกเก็บไว้เป็นความลับโดยผู้ศึกษาจะนำผลของการศึกษาที่ได้ไปใช้ศึกษาวิจัยในเชิงวิชาการเท่านั้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. 2567

ชื่อ (นาย/นาง/นางสาว)อายุ.....ปี

หน่วยงาน.....

หมายเลขโทรศัพท์ที่สามารถติดต่อได้

ประเด็นสัมภาษณ์

1. ชุมชนของท่านมีวิธีการอย่างไรในการระบุและจัดทำฐานข้อมูลพันธุพืชท้องถิ่นที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์?
2. มีการจัดตั้งกลุ่มหรือคณะทำงานเฉพาะด้านการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชในชุมชนหรือไม่? หากมีโครงสร้างและหน้าที่ของกลุ่มเป็นอย่างไร?
3. ชุมชนมีวิธีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่อย่างไร?
4. มีการใช้เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใดในการสนับสนุนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชในชุมชน?
5. ชุมชนมีความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก (เช่น มหาวิทยาลัย หรือองค์กรด้านสิ่งแวดล้อม) ในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชหรือไม่? อย่างไร?
6. มีการจัดกิจกรรมหรือโครงการใดบ้างที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช?
7. ชุมชนมีวิธีการจัดการกับความท้าทายหรืออุปสรรคในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอย่างไร?

ภาคผนวก ง.
ภาพการลงพื้นที่เก็บข้อมูลการวิจัย

เวทีระดมความคิด ค้นหาปัญหาและความต้องการ

เวทีระดมความคิด จัดทำกลยุทธ์

กิจกรรมสำรวจพันธุ์พืชและมอบพันธุ์พืช

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ /นามสกุล	: นางสาวปณรต์ม์ วันชาญเวช
วัน เดือน ปีเกิด	: ๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๗
ภูมิลำเนาที่เกิด	: จังหวัดนนทบุรี
การศึกษา	: ๒๕๕๙ ปริญญาตรี รัฐศาสตร์บัณฑิต (บริหารรัฐกิจ) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : ๒๕๖๓ ปริญญาโท รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ประสบการณ์การทำงาน	: ๒๕๔๙-๒๕๖๒ ประธานสภาเด็กและเยาวชนตำบลบางสีทอง : ๒๕๕๑-๒๕๕๖ อาสาเยาวชนอาสาของสภาภาคไทย : ๒๕๕๓-๒๕๕๔ ประธานเครือข่ายจิตอาสาพัฒนาสังคม : ๒๕๕๓-๒๕๕๕ ประธานศูนย์ประสานงานเครือข่ายสภาเด็กและ : เยาวชน ๒๕๕๕-๒๕๕๖ ประธานสภานักเรียนแห่งประเทศไทย ๒๕๖๐-๒๕๖๕ ผู้ช่วยนักจัดการงานทั่วไป เทศบาลตำบลบางสีทอง ๒๕๖๖-๒๕๖๗ ที่ปรึกษานายกเทศมนตรีตำบลบางสีทอง ๒๕๖๗-๒๕๖๘ ผู้ชำนาญการประจำตัวสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปัจจุบัน - เลขานุการนายกเทศมนตรีตำบลบางสีทอง
ปีที่เข้าศึกษา	: ปีการศึกษา ๒๕๖๖
ปีที่สำเร็จการศึกษา	: ปีการศึกษา ๒๕๖๘
ที่อยู่ปัจจุบัน	: ๑๑๙/๘๘ ม.๕ ต.บางสีทอง อ.บางกรวย จ.นนทบุรี ๑๑๑๓๐